

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİK KURAMA KATKILARI AÇISINDAN
GEORG SIMMEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Hümeyra YILDIZ

ELAZIĞ-2012

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SOSYOLOJİK KURAMA KATKILARI AÇISINDAN GEORG SIMMEL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Hümevra YILDIZ

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans / doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof.Dr. Erdal AÇIKSES
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****“Sosyolojik Kurama Katkıları Açısından Georg Simmel”****Hümevra Yıldız****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Sosyoloji Ana Bilim Dalı****Elazığ 2012, Sayfa: VIII + 71**

Georg Simmel, ilgi alanının çeşitliliğiyle sosyolojiye pek çok yönden katkıda bulunmuştur. Mikro geleneğin de temsilcisi olması bakımından küçük gruplar, toplumsal etkileşim ve alış-veriş kuramı gibi araştırmalarında geniş bir görüşe sahiptir. Ayrıca çatışmacı kuram açısından da önemli katkıları bulunmaktadır. Bu açılarından Simmel’i çağdaş sosyoloji içinde saymak mümkündür.

Simmel, sosyolojiyi diğer bilimlerden ayırırken sosyolojinin kendine özgü bir inceleme alanının olduğunu ileri sürmektedir. Bu düşüncesinden hareketle “formel sosyoloji” kavramını sosyoloji literatürüne kazandırmıştır. Toplum kavramı için gerçekte var olanın iki birey arasındaki etkileşim olduğunu ileri süren Simmel, bu açıdan kişiler arası etkileşimin sayı ile olan ilişkisini belirterek sosyal geometri üzerine odaklanmaktadır. Simmel, bu çerçevede sosyal tiplmelerini de ele almaktadır.

Simmel’in önemli çalışmalarından biri de “Paranın Felsefesi”dir. Bu çalışmada para-değer ilişkisi bileşeninde, paranın modern toplumun gelişimindeki rolü irdelenmektedir. Bu bağlamda para, kimi zaman amaç olurken kimi zaman da araç konumuna geçmektedir.

Simmel’in, büyük kentlerin dönüşümü, modern toplumun özü gibi araştırmaları, günümüzde bile yeni çalışmalara ilham kaynağı olmaktadır. Ayrıca etkilendiği düşünsel

kaynakların yanı sıra çatışma teorisyenlerini, sembolik etkileşimcileri ve yapısalcılarını etkilemiştir. Simmel, özgün yaklaşımları doğrultusunda metodolojik olarak tarihsel, anlamacı ve analitik yorumlarıyla da dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Georg Simmel, Modern Kültür, Çatışmacı Kuram, Formel Sosyoloji, Birey ve Toplum, Paranın Felsefesi

ABSTRACT

Master Thesis

“Georg Simmel With Respect To His Contributions In Sociological Theory”

Hümeyra Yıldız

The University Of Firat

The Institute Of Social Science

The Department Of Sociology

Elazığ–2012, Page: VIII + 71

Georg Simmel contributed a lot to sociology due to the variety of his interests. He is the representative of micro tradition and he has also an open mind in his surveys such as small groups, social interactive communication and social exchange theory. So it is possible to locate Simmel in modern sociology.

Simmel claims that sociology has an original research area while he also differentiates sociology from other sciences. From this, he added the term “formal sociology” into the sociology literature. Simmel, who claims that society is indeed an interaction of a real between two people, focuses on social geometry. In this frame, he examines social prototypes.

One of Simmel’s most respected studies is “The Philosophy of Money”. In this study, he examines the role of money in the growth of modern society . In this context, money is sometimes the objective, while it is sometimes the means.

Simmel’s certain studies such as the reforming big cities, the core of modern society still inspire new studies. In addition to the intellectual sources, he has also affected conflict theorists, symbolic interactionists, and structuralists. Simmel takes attention with his methodological, historical, analytical comments.

Key Words: Georg Simmel, Modern Culture, Formal Sociology, Conflictive Theory, Individual and Society, Philosophy of Money

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
ÖNSÖZ	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SIMMEL'İN AKADEMİK HAYATI VE ÇALIŞMALARI.....	6
1.1. Fikirlerinin Gelişmesinde Etkili Olan Ortam	8
1.2. Eserleri	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. GEORG SIMMEL'İN SOSYOLOJİK TERMİNOLOJİSİ	16
2.1. Hermeneutik ve Tarih	16
2.2. Modernite ve Moda	18
2.2.1. Modern Kent/Metropol.....	22
2.3. Birey ve Toplum	27
2.4. Formlar	29
2.4.1. Toplumsal Diyalektik	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SIMMEL'İN SOSYOLOJİK KURAMA KATKILARI	33
3.1. Simmel ve Çatışmacı Kuram	33
3.2. Formel Sosyoloji Yaklaşımı.....	37
3.2.1. Sanat	40
3.3. Simmel ve Toplumsal Tipler.....	42
3.4. Simmel ve Küçük Gruplar Yaklaşımı	47
3.5. Simmel ve Toplumsal Etkileşim	51
3.6. Simmel ve Alış-Veriş Kuramı.....	55

3.7. Paranın Felsefesi	57
3.8. Metodolojik Katkılar	61
SONUÇ	65
KAYNAKLAR	68
ÖZGEÇMİŞ	71

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı Eser
A.Ş.	: Anonim Şirket
Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Edt.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
Yay	: Yayını, Yayınları
yy	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

“Sosyolojik kurama katkıları açısından Georg Simmel” adlı bu çalışmada Simmel sosyolojisi, bütünlüklü bir perspektiften ele alınmaktadır.

Simmel bir yandan toplumsal yaşamın psikik temellerine odaklanırken, bir yandan da kişiler arası ilişkilerin sosyolojik temeline yoğunlaşır. Ona göre “toplum” gerçekte yoktur; asıl olan bireyler arası etkileşimdir. Simmel, yaklaşımlarında diyalektik bir karakter sergiler. Bu bakımdan diyalektiği bizzat eserlerine yansıtması kadar, diyalektik düşüncenin gelişimine olan katkılarıyla da öne çıkmaktadır. Öte yandan mikrososyoloji alanında yaptığı çalışmalarıyla çağdaş Amerikan sosyolojisinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Sosyolojinin günümüzdeki ilgi alanları olmaya devam eden modernleşme, çatışma, kentleşme, yabancılaşma, bireyselleşme gibi önemli konuları kendisine has bir üslup ve yöntemle açıklayan Georg Simmel, bu bakımdan, görüş alanının ne denli geniş olduğunu da göstermektedir. Ayrıca “Paranın Felsefesi” ve “formel sosyoloji” gibi konular ise Simmel’i diğer sosyologlardan farklı kılan düşünceleridir.

Simmel’in modern sosyolojinin kurucularından olduğunu söylemek mümkündür. Özgün üslubu ve olaylara yaklaşım tarzıyla kendini rahatça göstermektedir. Ayrıca Türkçeye çok az sayıda eseri çevrilen Simmel’in, ülkemizde de daha iyi bir konuma gelebileceğini öngörmek mümkündür.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın her aşamasında gerekli uyarı ve düzeltmeleri yapan, benden desteğini esirgemeyen ve her konuda yardımcı olan değerli danışman hocam, Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma boyunca sabır gösteren ve destek olan eşime de teşekkür ederim.

GİRİŞ

Simmel'e kadar olan dönemde birçok yaklaşımın, toplumu bütünlüklü olarak ele aldığını görmekteyiz. Bu açıdan daha çok pozitivism ve yapısalcılık gibi kavramların ağırlık kazandığı görülmektedir. Ayrıca toplumu bireyin davranışlarına indirgeyen düşüncelerin yanı sıra, bireyi topluma göre açıklamaya çalışan yaklaşımlar da söz konusu olmuştur. Bu yaklaşımlar ise kendi aralarında karmaşa ve gitgelleme sebebiyet vermiştir. Simmel'le birlikte bu karmaşa ve gitgeller arasında bir netlik ve bütünlüğe sağlandığı söylenebilir. Simmel'in toplum ve birey konularını ayrı kavramlar olarak değerlendirmesi; ve bu kavramları özgün bir şekilde ele alması, sosyolojiye yeni bir doğrultu kazandırmıştır.

Georg Simmel, formel sosyolojisi nedeniyle, sosyal psikoloji ve sembolik etkileşimcilikle yakından ilişkilidir. Simmel, küçük grup dinamikleri ve ilişkileri konusundaki çalışmalarla büyük ölçüde özdeşleştirilmiştir. Sosyal ilişkilerin ayrıntıları ve karmaşık yanlarını deneme türünden yazılarla yakalama yeteneği çalışmalarının temel bir karakteristiği olsa da, Simmel, sosyal yapı, sosyal farklılaşma, din, para ve sosyolojinin doğası hakkında da kapsamlı olarak yazmıştır. Onun sosyolojiye katkısı psikolojik olduğu kadar felsefidir. Simmel formel sosyolojiyi, kendi sosyolojik analizinin temeli olarak, sosyolojinin bir bilim olma iddiasına destek olma aracı ve onu diğer sosyal bilimlerden ayıran bir araç olarak kullanır. Ancak Simmel bu anlayışı toplumu genel düzeyde analiz edebilecek geniş kapsamlı ve sistematik bir sosyolojik kurama dönüştürememiştir (Slattery, 2008: 56).

Simmel'de sosyolojinin bir bilim olabilmesi için diğer toplumsal bilimlerin uğraşmadıkları bir alanı kendine konu edinmesi veya başka bir deyimle kendine özgü bir görüş tarzına sahip bulunması gerekir. Sosyolojinin konusu olacak böyle özel bir alan bulunmadığında sosyolojinin bağımsız bir bilim olarak meydana gelmesi imkânsızdır. İçerik bakımından, toplumsal olayların ekonomi, din, hukuk, ahlak, tarih gibi alanları, bu alanları karşılayan çeşitli bilimler tarafından incelenmiştir. Onun için toplumsal hayatın içeriğinde, sosyolojinin konusu olacak herhangi bir özel alan yoktur. Diğer bilimlerin konusu olamayacak bir tek alan veya görüş tarzı varsa o da toplumsallaşma biçimleri veya insan ilişkileri alanıdır. İşte sosyolojinin konusu bu alan olacak, bağımsız bir bilim haline gelmesini ancak bu alan sağlayacaktır (Köseihal, 2010: 202-203). Simmel'in bu türdeki düşünceleri insan ilişkileri bağlamında sosyoloji

bilimine bakış açısını yansıtmaktadır. Yine bu görüşleriyle Simmel'in sosyolojide, kendine özel bir konum kazandırdığı söyleyebiliriz.

Simmel'in sosyal geometri adını verdiği metodolojisi formel sosyoloji içinde sınırlı ve sürekli etkileşimi incelemeyi, etkileşimdeki kişi sayısının artması halinde etkileşimin nasıl bir yapısal değişim gösterdiğini analiz etmenin imkanlarını sunmaktadır.

Simmel'in sosyolojisinde “toplumsal yapı”, “toplumsal sistem” hatta “toplumsal kuram” gibi kavramlar ikincil bir rol oynamaktadır. Simmel toplumu şeyleştirilmekten ya da tözselleştirmekten kaçınmış, toplumun tıpkı insanlar gibi, kendi içine kapalı, mutlak bir kendilik olmadığını vurgulamıştır. Simmel'in hareket noktası her şeyin birbiriyle etkileşim içinde olduğu, düzenleyici bir dünya ilkesidir. Buna göre sosyoloji, şeyleşmiş bir toplum kavramını değil, öncelikle toplumsal etkileşimi, toplumlaşma biçimlerini ve ardından da toplumun fenomenolojik yapısını ele almalıdır. (Frisby, 2003'den Akt. Özelce, 2006: 26).

Ayrıca Simmel'e göre toplum, bireyler arasındaki sürekli etkileşimden kaynaklanan karmaşık birçoklu ilişkiler ağından oluşuyordu. Simmel'i ilgilendiren de bu etkileşimsel birliğin formları ve süreçleriydi. Böylece boyun eğme ve boyun eğdirme örüntülerini tanımladı; toplumsal yaşam için sayıların önemini belirledi; “Yabancı” üstüne kaleme aldığı ünlü makalesinde yaptığı gibi, sosyal tiplerin tarifi ile uğraştı ve modern kültüre ilişkin çokanlamlı bir bakış geliştirdi. Simmel'in toplum kavramı bireysel deneyimin fenomenolojisini ve toplumsal ilişkilerdeki mesafe ile marjinallik boyutlarını ön plana çıkardı. Topluma ilişkin bu imgelerle, kadınlarla erkekler arasındaki ilişkileri çağdaş dünyanın temel probleminden biri olarak ele aldı (Vromen, 2011: 358). Bu durumda Simmel'in, güncelliği devam eden sosyal olgulara yer vermiş; ve kendi sosyoloji anlayışı dahilinde toplumsal konuları ele almış olduğunu görmekteyiz.

Dolayısıyla genel anlamda Simmel, toplum kavramının gerçekte iki birey arasındaki etkileşim olduğunu kabul eder ve asıl inceleme konusu olarak etkileşim formlarına vurguda bulunur. Etkileşim formları geçmişten günümüze önemini koruyan; hakim olma, boyun eğme, kabul etme, dışlama gibi birçok kişiler arası etkileşim biçimini de kapsamaktadır. Bu bağlamda sosyoloji, bu etkileşim formlarının nasıl tanımlandığını belirtmelidir.

Ekleme gerekirse Simmel Para Felsefesi adlı eserini yazmadan önce bu konuda çeşitli makaleler yayınlamıştır. 1889'daki bir makalesinde Simmel para psikolojisi ile uğraşmış ve paranın mutlak nesnel karşısında kişisel olan her şeyi sona erdiren bir şey olduğu sonucuna ulaşmıştır. 1890'lı yılların başındaki çalışmalarında da en azından değinerek de olsa sürekli olarak para ekonomisinin ve para dolaşımının problemleri üzerinde durmuştur. Fakat para problematiği üzerine düşünceleri ancak 1895'ten sonraki makale ve denemelerinde, örneğin "Modern Kültürde Para"(1896), "Para'nın Yaşam Temposu Bakımından Önemi"(1897) ve "İş Felsefesi"(1899)'nde daha temelli hale gelirler ki, bunlar daha sonra Para Felsefesi isimli eserine zemin oluşturacaktır (Jung, 2001: 52-55).

Bir analitik perspektif kaynağı olan Simmel'in düşünceleri, bağıntısal bir ağ içindeki konumlar arasında öğelerin, alışveriş teorisinde olduğu gibi faydaların, çatışma teorisinde olduğu gibi karşıtlıkların ve zararların, sembolik etkileşimcilikte olduğu gibi bilgi ve beklentilerin, sosyometri ve koalisyon teorilerinde olduğu gibi bağılıkların ve husumetlerin alışverişi ile ilgilenecek sosyolojiyi geliştirmeye çalışanları yönlendirmeye yardımcı olmuştur. Aynı zamanda, Simmel'in analitik yöneliminin diğer kilit yönlerinin, özellikle de onun bireyselliğin biçimleri ve özelliklerine, sosyal deneyimin dualist doğasına ve de kültürel formların oluştuğu ve dönüştüğü diyalektik süreçlere dair kavramsallaştırmasının görece az bir etkisinin olduğu da belirtilmelidir (Levine vd., 2011: 115). Simmel'in sosyolojide çıkış noktası bu konulardan başlamış ve bu bağlamda Simmel, sosyolojiye katkıları açısından görüşlerini daha da geliştirerek önemli bir konum kazanmıştır. Simmel'in sosyolojik yaklaşımı Slattery'e (2008: 53) göre dört düzeyde işlemektedir:

- 1- Toplumsal hayatın psikolojik bileşenlerinin oluşturduğu mikro-evren;
- 2- Kişiler-arası ilişkilerin oluşturduğu sosyolojik bileşenler;
- 3- Modern çağın sosyal ve kültürel ruhunun oluşturduğu yapı;
- 4- Modern hayatın metafizik ilkeleri

Tüm belirtilenler bağlamında; araştırmamız Georg Simmel'in sosyolojik kurama katkılarını incelemek üzere hazırlanmış ve araştırma bu yönüyle Simmel'in sosyolojik anlamdaki çalışmalarını kapsamaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Simmel'in hayatı incelenmiş, fikirlerinin gelişmesinde etkili olan ortam ve eserleri belirtilmiştir.

İkinci bölüm Simmel'in sosyolojik terminolojisini ele almaktadır. Simmel'in sosyolojiye katkılarını şekillendiren kavramlar açıklanmıştır. Bu kavramlar kuramsal açıdan değerlendirilmiştir. Simmel'de önemli yeri olan form kavramı ve moda, modernite, metropol gibi kavramlara burada yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm Simmel'in sosyolojik çizgisini belirtmektedir. Simmel'in sosyolojiye katkıları bu bölümde irdelenmiştir. Kuramsal çalışmaları belirtilmiş ve Simmel düşüncesinin sosyolojik üslubu netleştirilmeye çalışılmıştır. Sosyolojide mevcut konular Simmel'in yaklaşımıyla ele alınmıştır. Bu bağlamda çatışmacı kuram, küçük grup yaklaşımları, toplumsal alış-veriş kuramı, toplumsal etkileşim, toplumsal tipler ve Simmel'in metodolojik katkıları gibi araştırmamızın çıkış noktasını oluşturan konular belirtilerek, Simmel'in, formel sosyoloji ve paranın felsefesi gibi özgün çalışmaları bu bölümde verilmiştir.

Araştırmanın sonunda Simmel'in sosyolojik kurama katkıları ile ilgili genel bilgilere ulaşılmış; bu bilgiler ana hatlarıyla tartışılmış ve yorumlanmıştır.

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmanın konusunu, Georg Simmel'in sosyolojik kurama olan katkıları oluşturmaktadır. Simmel, gerek kuramsal açımlarıyla, gerek özgün metodolojik doğrultularıyla sosyolojik teoriye zengin katkılar sağlamıştır. Çağdaş kuramlar açısından bile Simmel öne çıkan bir figür niteliğindedir.

Çatışmacı kurama getirdiği özgünlükler, küçük grup araştırmalarına sağladığı kuramsal temel ve metodolojik katkılar, günümüzde önemi giderek artan toplumsal etkileşimcilik ve toplumsal alış-veriş kuramına getirdiği açılım, modern kentin/metropol yaşamın çağdaş insanın karakterine ve zihinsel süreçlerine olan etkilerine dikkat çekmesi, paranın felsefesi kapsamında, nitelik'in nasıl nicel'e dönüştüğüne dair yaklaşımları vs. tezimizin ana temasını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, Georg Simmel'in sosyolojisine odaklanılarak, sosyolojik kurama yaptığı katkıların serimlenmesi amaçlanmaktadır.

2. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışma literatür taramasına dayalı teorik bir araştırmadır. Simmel sosyolojisini konu alan, yerli ve yabancı eserlerden yararlanılmıştır.

Araştırmamızda literatür çalışması çerçevesinde birçok eser okunmuş fakat konuyla doğrudan bağlantılı olarak genel anlamda Türkçe evirisi olan kaynaklardan faydalanılmıştır. Ayrıca çeşitli internet sitelerinden de faydalanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SIMMEL'İN AKADEMİK HAYATI VE ÇALIŞMALARI

Simmel'in yaşam kronolojisine öz olarak baktığımızda; 1 mart 1858'de Berlin'de doğmuştur. Yahudi kökenli bir ailedendir. Annesi Protestan olarak vaftiz etmesine karşın genç yaşta vefat eden babası sonradan Katolik kilisesine geçmiştir. Babası başarılı bir tüccar olarak bilinmektedir. Simmel 1876'da Berlin Üniversitesi'ne kaydolmuş ve üniversitede tarih, felsefe gibi derslerin eğitimini almıştır. 1881'de "Kant'ın Fiziksel Monadolojisine Göre Maddenin Özü" adlı tezi ile doktorasını tamamlamıştır. 1885'te Berlin'de privat doçent olmuş ve ders vermeye başlamıştır. 1890'da "Sosyal Farklılaşma Üzerine" adlı eseri yayınlanmış ve yine aynı yıl içerisinde evlenmiştir. 1892'de "Tarih Felsefesinin Problemleri" adlı eseri, 1892-93 yıllarında "Ahlak Bilimine Giriş" ve 1900 yılında en önemli eserlerinden olan "Para Felsefesi" yayımlanmıştır. 1908'de ise "Sosyoloji" adlı eserinin yayımlanması Simmel'in Sosyoloji çevrelerinde tanınmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Simmel bu tarihten itibaren sosyal psikolojinin kurucularından biri olmuştur. 1907'de "Schopenhauer ve Nietzsche" adlı bir konferans yapmıştır. 1906'da "Kant ve Goethe" adlı çalışması yayımlanmıştır. Ayrıca Kant ve Goethe hakkında ayrı başka çalışmaları da vardır. 1914'te Strassburg'da kadrolu profesör olmuştur. 1918 yılının Eylül ayının 26'sında karaciğer kanserinden Strassburg'da hayata gözlerini yummuştur. Simmel başka birçok önemli esere de imza atmıştır.

Bunlara ilaveten, Alman tarihinin bilindik liderlerinden olan Adolf Hitler dönemi 1930'lu yıllara dayanır. Yani bu durumda Simmel'in yaşadığı dönem Nazi Almanya'sı gibi bir döneme de rastlamamıştır. Fakat yine de Yahudi oluşu özellikle akademik yaşamını etkilemiştir. Bu yıllara ilişkin bir tahlil yaptığımızda Georg Simmel'in yaşadığı dönemlerin Bismarck zamanına denk geldiğini görmekteyiz. Bunun da henüz şekillenmemiş bir Almanya'nın, yeni filizler vermeye zemin oluşturduğu dönem olduğu söylenebilir.

Georg Simmel sosyolojide önemli isimlerden olmasına rağmen, aslında onun hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Bu konuda önemli ölçüde bilgi edindiğimiz Jung, (2001: 13) bu durumu şöyle dile getirir: Georg Simmel'in etkileyici biyografisi üzerine pek az şey bilinir ve bilinenler de büyük ölçüde iki kaynaktan, Michael Landmann'ın

“Bir Biyografi İçin Yapıtaşları” (1958) ve Hans Simmel’in “Hatırat”ından (1976) gelirler. Tanınmamış bir başkası, biyografisi fragmanlar halinde kalmış olan Kari Otten, bu duruma, yani Simmel'in yaşam öyküsündeki boşluklara ilişkin, kendi kitabının okunması gerektiğini belirten bir öneri yaptığı söylenebilir.

Simmel 1890’da, bir demiryolu mühendisi ve bakanlık memurunun kızı olan ve sonraları Marie Louise Enckendorf takma adıyla felsefe yazarı olarak dört önemli kitap yayımlamış olan Gertrud Kinel ile evlendi. Gertrud Kinel katolik olarak vaftiz edildiyse de annesi tarafından "varlığına sonuna kadar damgasını vuracak" şekilde protestan olarak eğitildi. Simmel'in Gertrud'dan, sonraları Jena'da tıp profesörü olan ve Simmel'in evindeki kültür ortamı ve yaşama stilinden edindiği izlenimleri aktarmış olduğu "Hatırat" adlı çalışmanın da sahibi olan, Hans adlı bir oğlu oldu. Simmel'in, öğrencisi Gertrud Kantorowicz'den evlilik dışı bir kızı da vardı. Kantorowicz uzun süre Simmel'in en yakın dost çevresi içinde yer aldı ve Simmel'in teşvikiyle Bergson'un *Evolution créatrice*'ini (Yaratıcı Evrim) Almancaya çevirdi (Bkz. Jung, 2001: 14 – 15).

Akademik kariyerinde pek şanslı olmayan Simmel, doktora ve doçentlik tezlerinde güçlüklerle karşılaşmıştır. Fakat bu yaşadıkları onun düşünce yapısını engellemeye yetmemiştir. Bu durumlarda verdiği tepki ve konumu onun kişiliği hakkında bizle ipuçları sunmaktadır.

Belirtildiği gibi Simmel, akademik hayatında sürekli engellerle karşılaşmıştır. Sözelimi; Simmel, Zeller'in insan ruhunun yerinin beyin loplarda bulunduğu hakkındaki tezini, cesaret ve atılganlıkla mahkûm etmesi üzerine daha önceden olduğu gibi yine sınavdan döndürüldü. 1884 Ekim’inde Simmel, tekrarlama gereken deneme dersi için üç yeni konu sundu. Fakülte bunların içinden "Tasarımların Çağırışımı Öğretisi Üzerine" adlı konuşma metnini kabul etti. Oysa herkese açık olan deneme dersi sırasında Simmel, "Etik İdelerin Mantıksal ve Estetik İdelerle İlişkisi Üzerine" başlıklı bir konuşma yaptı. Tabii ki bu olumlu karşılanamazdı. Öbür yandan Berlin'deki arkadaşları Simmel'i kişi olarak ve ele aldığı konular bakımından şaibeli buluyorlardı. (Bu arada Simmel'in hoca olarak üstün başarısı meslektaşları arasında kıskançlığa yol açıyordu. Simmel'in 1894-95 kış sömestresinde "Kötümserlik Üzerine" adıyla verdiği herkese açık derste 269 kayıtlı öğrenci vardı) (Bkz. Jung, 2001: 16).”

3 Ocak 1898’de aralarında Dilthey ve Schmoller’in de bulunduğu Simmel hakkında verilen olumlu rapordan sonra 1914’e kadar kadrosuz profesör olarak tayin edildiği bilinmektedir. 1914’te ise kadrolu profesörlüğe tayin olduğunda 56 yaşındadır.

1.1. Fikirlerinin Gelişmesinde Etkili Olan Ortam

Bilindiği üzere bir düşünürü daha iyi anlamak için hangi tarihte, hangi mekanda yaşadığını, yaşam tecrübesini bilmek, o düşünürü daha iyi anlamamızı mümkün kılar. Genel olarak insanların şu ya da bu tarz ve tavrı benimsemek için gösterdikleri gayretler daima belirli bir devrin toplumsal ilişkilerini yansıtır (Plehanov, 2001: 28). Bu durumda fikirlerinin gelişmesinde etkili olan ortamı ele almak uygun olacaktır.

Konu dahilindeki tasvirlerden biri şöyledir: Mahşerî bir görünüm; küçük Georg'un yakasını artık bir ömür boyu bırakmayacak olan bir görünüm. O sıralarda elektrik şebekesine bağlanıp her yanı elektrikleştirilmiş olan kent, gözlemci Georg'u büyülemişti; artık ona huzur yoktu. Yepyeni deneyim ve algı mekanları ortaya çıkmıştı. Çevreyi dolduran binalar, aydınlatılmış mekanlar (marketler, alışveriş yapılan caddeler, pasajlar), doğayı zorluyorlardı; hayır, zorlamanın ötesinde kent bunların yapaylığına bir de sınır tanımaz bir hırsla her şeye hakim ve sahip olma cinnetini katmıştı. Gözlemci Simmel'in bakışı, en ufak şeyler karşısında bile dikkatli olabilen bu bakış, ne var ki süreksizdir, bir yerde yoğunlaşmaz, sağa sola savrulur, hiçbir noktada sabitleşmez, sanki bir metanın bir anlık büyüüne kapılmış gibidir. Çünkü bu ışık ve dağdağa dünyasında her şey, pazarlanan bir mala, metaya dönüşmüştür ve kendisine özdeş kılınan bir değer ölçütüyle ortak ölçülür hale getirilmiştir: Para (Jung, 2001: 10). Böyle bir ortamda Simmel'in modern kent olgusu, moda kavramını açıklayışı ve paranın felsefesi gibi önemli bir konuyu açıklamasına olağan sağlayan bir ortamın olduğunu söyleyebiliriz.

Burada bahsedeceğimiz bir diğer durum da tarihsel olaylardır. Şöyle ki; 19. Yüzyıl başlarında Almanlar dünya ruhunu damıtmış ve sentezlemişlerdi. Hegel'in bu sentez yorumu kasvetliydi; fakat yine de 19. Yüzyıl Almanların görüşlerini derinden etkilemiştir (James, 2009: 21). Liberal reform ve ulusal birlik hareketinin 1850'lerin sonunda yeniden doğuşu yeni dönem olarak adlandırılır. 1860'ta Avusturya imparatoru parlamenter bir sisteme geçmeye karar verdi ve bir anayasa ilan etti. Prusya'da tahtla parlamento arasındaki çatışma, ödün vermez bir tutucu olarak tanınan Otto von Bismarck'ın başbakanlığa getirilmesi ile tutucuların iktidarı sonuna kadar savunacağı anlaşılan bir mücadeleye dönüştü. Bismarck'ın amacı, otoriter hükümet biçimini, bu biçimi gizleyecek parlamenter kurumların ardında sürdürmekti. İmzalanan Prag Antlaşması ile Franz Joseph'in, Venedik dışındaki tüm topraklarını elinde tutmasına izin verildi. Bismarck'ın askeri zaferi, anayasa çatışmasını da kazanmasını sağladı. Savaş

sırasında yapılan seçimler sağa önemli kazançlar getirdi. Getirdiği düzenlemelerle reformcu güçleri bölmeyi ve kararlılıklarını azaltmayı başaran Bismarck, ülke içi sorunlar karşısında da savaş alanındakinden farksız bir zafer kazanmıştı. (bkz. AnaBritannica, 1986, cilt 1, s. 453).

Simmel (2008a: 115) o dönemlere ait şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: Önderlik eden, aslında kendisine önderlik edilendir. Demokratik dönemler, böylesi bir durumu çarpıcı ölçüde besler; öyle ki Bismarck ya da anayasal devletlerin ileri gelen diğer önderleri bile, bir grubun önderi oldukları için o grubu takip etmek zorunda olduklarını söylemişlerdir. Böyle zamanlarda, şeref ve hâkimiyet duygusunu bu yoldan kazanma eğilimi kuvvetlidir. Kitleye hâkim olmak ile kitlenin hâkimiyetine girmek arasında ayırım yapmaya elvermeyecek, karışık ve müphem duyguları teşvik eden zamanlardır bunlar.

Ayrıca Simmel'in, (2000: 106) "İnsanın kaderini fikirleri çerçevesinde, imkanları dahilinde yaşayabilecekken öyle yaşamamış olması, bu da kaderini gerçekleştirmesinin bir yolu" yorumuyla hayata, değişik ve farklı bir bakışı olduğunu söyleyebiliriz. Kader kelimesinden hareketle de, Simmel'in, düşüncelerinde soyut kavramlara yer verdiğini düşünebiliriz.

Bununla beraber Simmel'in (2000: 106) "Hedefi olmayan yolları ve yolu olmayan hedefleri severim" sözüyle, bir bakıma kendi bakış açısını nüktedan bir şekilde sunduğu söylenebilir. Ayrıca bu düşünce Simmel'in, yaşam felsefesi ve metodolojisi yönünde bir fikir verebilir.

Bu bölümde ayrıca Simmel'in etkilendiği ve etkilediği düşünürlerden de bahsetmek yararlı olabilir. Fikirlerinin gelişmesinde etkili olan isimlerin yanı sıra önemli görülen bazı isimlere de Simmel'in yaklaşımı temelinde kısaca değinilecektir. Dolayısıyla sadece belirli düşünürler özelinde değerlendirme yapılacaktır. Tezimizin konusu çerçevesinde öz bilgilerle yetinilecektir.

Simmel'i etkileyen düşünürler olarak; Spencer, Darwin, Marks, Momen, Kant, Schopenhauer, Dilthey, Bergson, Nietzsche'yi sayabiliriz. Bunların dışında Simmel'in çağdaşları diyebileceğimiz ve hem etkilediği hem de etkilendiğini düşündüğümüz Weber, Tönnies ve Durkheim'in isimlerini saymamız mümkündür. Yine Simmel'den etkilendiğini söyleyebileceğimiz düşünürler arasında Coser, Park, Lukacs ön plana çıkan isimlerdir. Elbette bu çerçevede içinde farklı isimler de vermek mümkündür.

Belirtildiği gibi daha çok, araştırmamızın odağındaki konular temelinde belirli isimlere ağırlık vereceğiz.

Bu bağlamda Tönnies, Durkheim, Simmel ve Weber’de modern toplumun biricik karakteristik özellikleriyle tarihsel süreçte oluşmuş bir olgu olduğu inancı hakimdir. Modern toplumun ayırt edici özelliklerinin neler olduğu, büyük ölçüde, her düşünürün modernleşme sürecine hangi açıdan yaklaştığına bağlıdır. Durkheim, gittikçe artan işbölümünü vurgularken; Simmel, özellikle artan bireycilleşme eğilimlerine dikkat çekmektedir. Weber’de vurgu gittikçe ilerleyen akılcılaşıma üzerindedir. Durkheim, Simmel ve Weber’in düşüncelerindeki öğeleri, Tönnies’in geliştirdiği 'Gemeinschaft' ve 'Gesellschaft' tipolojisinde bulabiliriz (Loo ve Reijen, 2006: 20-21).

Tönnies’in “Gemeinschaft und Gesellschaft” adlı incelemesinde, genel olarak anlatılmak istenen konu, sanayi toplumları ile sanayi öncesi toplumlardaki yaşamın farklı nitelikleridir. Yani bir anlamda kırsal alanlardaki ilişkiler ile kentsel alanlardaki ilişkilerin farklılığı ortaya konulur. Böylece toplumsal ilişkileri “cemaat ve cemiyet/topluluk ve toplum” olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Simmel’in modern kent düşüncesini Tönnies’in bu çalışmasıyla karşılaştırmak mümkündür.

Gerek Tönnies gerekse Simmel, Tönnies'in Gemeinschaft ve Gesellschaft gibi kavramlarının, empirik gerçekliğin çeşitliliği ve karmaşıklığı açısından gerekli düzeni sağladığı saf bir sosyoloji geliştirmeye girişmişlerdi. Tönnies’in kavramları belli ki var olan toplumlara gönderme yapmıyordu; bu kavramlar, nesnel olguları açıklamıyor, gerçek durumlardan, toplumsal etkileşim olgularından soyutlamaları meydana getiriyordu. Bütün toplumlar, hem Gemeinschaft hem de Gesellschaft'dan gelen öğelerle nitelenir, ne var ki bu toplumlar, salt formel, ideal tipler olarak, tarihsel gerçekliğin sosyolojik analizi açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Simmel'in sosyolojisinin temel temalarından birisi budur ve bu şekilde, pozitivist bir varsayım olan, toplumsal gelişme yasaları bulunduğu ve ona bağlı olarak, bu zorunlu süreci yansıtan kavramlar olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır (Swingewood, 2009: 143-144).

Öte yandan Simmel ve Max Weber değerlendirmesi yapılabilir. Bu bağlamda Swingewood’a (2009: 150-151) göre, Max Weber’in sosyolojisi, nedensel analize yapılan pozitivist vurguyla, hermeneutik anlama kavramının sentezini yapmaya çalışıyordu. Weber insan özneyi bir toplumsal eylem çerçevesi içinde, kültür bilimleri şeklinde bütünleştirmeye duyduğu ilgiyi Simmel’le paylaşmasına rağmen, genel bir tarihsel perspektifte kavranan kurumlarla süreçlerin makro sosyolojik incelemelerini vurgularken

Simmel'den ayrılıyordu. İkisi de bireyin modern kültür içindeki kaderiyle ilgiliydi, ancak Simmel kendi analizini toplumun atomlarında yoğunlaştırırken, Weber Protestan etiği, sanayi öncesi toplumsal yapılar, bürokrasi ve ulus-devlet gibi bütüncül kategoriler üzerinde duruyordu.

Ayrıca Simmel egemenlik tipleri hakkında da görüşler belirtmiştir. Simmel'in bu konuya bakışı yine etkileşim kavramı üzerinden olmuştur. Bu bağlamda Simmel, egemenliği bir etkileşim biçimi olarak değerlendirir ve yine egemenliği etkileşimsel olarak süreçlendirir. Buradan hareketle egemenliğin temel unsurları prestij ve otorite kavramlarıdır. Bilindiği gibi otoriteye daha önceden de birçok düşünür tarafından farklı yorumlar getirilmiştir. Bunlardan en göze çarpanı Weber'in otorite tipleridir. Weber üç çeşit otorite tipi belirlemiştir. Bunlar: 1-Geleneksel otorite, 2-Karizmatik otorite 3-Yasal/Akılcı otorite şeklindedir. Şöyle ki direkt olarak Simmel'de bu tip bir ayırım söz konusu değildir. Fakat yöneten ve yönetilen ilişkileri toplumsal yaşam içinde birçok rolü üstlenmektedir. Bu durumda otoritenin yapısı sosyal yaşama, sosyal yaşam da otoriteye yön vermektedir. Bu arada Simmel'de etkileşim açıkça ortaya koyulmaktadır. Ayrıca bu sürece prestij kavramı da katılır. Prestij, toplumda bazı yollar ile oluşur. Prestij aynı zamanda kişinin toplumdaki otoritesi ile bağıntılıdır. Bu nedenle sosyal yaşam içerisindeki birey açısından önem arz eder. Aynı zamanda, otorite gücünü elinde bulunduran liderler de önemli bir prestiji yakalamış olurlar. Dolayısıyla Simmel, bu konuda liderlerin otorite yoluyla kazanmış oldukları prestij sayesinde, toplumsal yönlendirmelerde bulunabileceklerini düşünmektedir.

Belirteceğimiz bir diğer isim de Durkheim'dır. Bilindiği gibi Durkheim toplumu biyolojik bir oluşum, yani bir organizma olarak görür. Durkheim'a göre toplum gerçek ve maddi bir bütündür. Bu bakımdan Simmel, Durkheim tarafından ifade edilen bu görüşü reddetmektedir. Simmel, toplumu etkileşim yoluyla açıklamaktadır. Simmel'de toplum, birbirleriyle devamlı olarak etkileşimde bulunan bireylerin kendi aralarındaki karmaşık ilişkilerinden doğmaktadır. Bu karmaşık ilişki ağı ise bireylerin sayısı ve grup ilişkileriyle paralel olarak gelişir.

Aslında Simmel ve Durkheim toplumsal ilişkilere yönelik çalışmaların iki tarafını temsil eder: Durkheim neredeyse tek bir belirli ve sürekli araştırmalar çizgisi üzerinde hareket eder; Simmel ise zıt unsurların geniş bir olgular aralığına olan karşılıklı bağımlılığına ilişkin ısrarlı ilgisini sürdürür. Onun çoğu incelemesi, trajik bir kültür teorisi tarafından yönlendirilmiştir. Durkheim ise aksine, ciddi yaşamın ağırbaşlı

formlarıyla meşgul olur. Her ikisi de politik olgulara karşı süreğen bir ilgi beslemez. Çalışmalarından kapsayıcı uyum, farklılaşma, katılım ve yabancılaşma gibi toplumsal düzenlemelere yönelik bir görüş ortaya çıkar. Durkheim sonraki çalışmalar için doğrudan bir model olabilir. Simmel ise doğrudan takip edilemez ama konuyla ilgili dikkat edilecek ne varsa bize hatırlatır (Naegele, 2011: 185-186).

Belirteceğimiz diğer isim de Simmel'in doğumundan kısa bir süre sonra vefat eden Alman düşünür Schopenhauer'dur. Schopenhauer, Aforizmalar adlı eserinde (2010: 38) bahsedeceğimiz ifadeleriyle Simmel'i etkilediği söylenebilir; "...gerçek yaşama, öncü entelektüel yaşam arasında, salt böcek, kuş, mineral, madeni para biriktirmekten ve betimlemekten, şiir sanatının ve felsefenin en yüksek başarımlarına dek uzanan sayısız basamak vardır. Böyle bir entelektüel yaşam, salt can sıkıntısına karşı değil, onun yıkıcı sonuçlarına karşı da korur. Yani kötü topluma ve insanın mutluluğunu bütünüyle gerçek dünyada aradığı zaman içine düştüğü çok sayıda tehlikeye, musibete, yitime ve savurganlığa karşı bir koruma duvarı oluşturur. Örneğin felsefem bana asla bir şeyler getirmedi, ama çok şeyi benden uzak tuttu. Buna karşılık normal insan, yaşamından haz alması bakımından, kendi dışındaki şeylere, mala mülke, mevkiye, kadınlara ve çocuklara, arkadaşlara topluma vb. muhtaçtır; yaşamının mutluluğu bunlara dayanır. Bu yüzden, onları yitirdiğinde ya da onların kendisini aldattığını düşündüğünde yıkılır. Bu ilişkiyi anlatabilmek için, ağırlık merkezinin kendi dışında olduğunu söyleyebiliriz. İşte bu nedenle değişen istekleri ve kaygılan vardır." Bu açıdan ele alındığında toplumda bireyi etkileyen konularla birlikte sosyal psikolojiyi de ilgilendiren durumları ele alan Schopenhauer'un düşünürümüzü etkilediğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda Simmel de modernite hakkındaki yaklaşımlarını buna benzer şekilde belirterek mikro bağlamda yorumladığını söyleyebiliriz. Ayrıca Simmel'in modern yaşamın kentsel dönüşümlerini, bireysel bağlamı ön plana alarak topluma endekslediğini söylemek mümkündür.

Ayrıca, Simmel sistematik bir sosyoloji teorisi ya da metodu miras bırakmadığı için, entelektüel mirasının, aynen bozuk paralar gibi, sonradan gelen sosyologlar arasında dağılacağını ve birçok farklı yöntem ve amaçla kullanılacağını fark etmiştir. Simmel'in düşüncelerinden en çok etkilenenler arasında, Amerikan sosyolojisinin biçimlenme aşamasındaki en önemli şahıs olan Robert E. Park bulunmaktadır. Şikago Sosyoloji Okulu olarak bilinen okulun şekillendirilmesinde kilit rolü oynama uzun ve dolambaçlı bir süreç olsa da, Park'ın bu husustaki önemi tartışılmaz bir konumdur.

(Kivisto, 2008: 182). Bunun dışında Simmel'den etkilenen diğer önemli isim de Coser'dır. Simmel'in özellikle çatışma üzerindeki düşünceleri Coser'ı etkilemiştir.

Coser, Simmel'in çatışma hakkındaki görüşlerinin teorik değerini, onlara ayrı, açıkça formüle edilmiş önermeler biçimini vererek; onları mantıksal incelemeyle ve psikanaliz, psikoloji ve sosyal psikolojiden gelen ilgili materyallerle karşılaştırma yoluyla düzenleyerek ve de ara değişkenlerin müdahalesi ile nasıl yeterlilik kazanabileceklerini göstererek artırmıştır. Örneğin, Simmel çatışmanın katlanılmaz ilişkiler içeren hayatı tahammül edilebilir bir hale getirerek grubun devamlılığını sağladığını ifade etmiştir. Coser, can sıkıcı bir nesneye karşı doğrudan saldırı ortaya koyma ile düşmanca duyguları ikâme nesnelere yöneltmek için güvenlik vanası olan kurumların kullanımını arasında bir ayırım yapmak için sistem sabitliği değişkenini ortaya koymuştur. İkinci durumda grup devamlılığı tehlike altına girebilir, çünkü değişen koşullara uyum sağlaması için sistem üzerindeki baskının azalması, yıkıcı bir patlama potansiyeli yaratabilir. Bir başka örnek olarak, Simmel grup üyeleri arasındaki çatışmanın farklı görüş akımlarını çözerek grup birliğini teşvik ettiğini savunmuştur. Coser çatışmanın merkezi olan konunun türünü göz önünde bulundurarak grubun temel varsayımlarına dair çatışmanın birliği bozucu sonuçlan olabileceğini bildirmiştir (Levine vd., 2011: 107).

Ekleme gerekirse; Georg Simmel'in eserleri, geleneksel olarak üç evreye bölüştürülmektedir. Bu konuda Simmel'in ilk biyografisi ve yorumcusu Max Frischeisen-Köhler'e başvurulur. Buna göre;

- 1) Pragmatizmin (Spencer) ve evrim kuramının (Darwin) etkisi altındaki bir erken dönem Simmel,
- 2) Para Felsefesi (1900) ile birlikte, Kant'a dayanan ve sosyolojik problematiğin çekim alanı içine girmiş bir orta dönem Simmel,
- 3) Yaşama felsefesine yönelen ve yeni bir metafizikten söz eden bir geç dönem Simmel, şeklinde bir bölümlenme yapar (bkz. Jung, 2001: 25).

1.2. Eserleri

Simmel çok verimli bir yazardı. Yaşamı boyunca iki yüzden fazla makalesi geniş bir çeşitlilikteki dergi, gazete ve magazinlerde belirdi ve çok daha fazlası ölümünden sonra yayınlandı. Felsefe, etik, sosyoloji ve kültürel eleştiri alanında on beş önemli eser ve bunlardan ayrı daha az önemli sayılabilecek beş ya da altı eser yazdı.

Doktora tezinin ardından ilk yayını, Toplumsal Farklılaşma Üzerine (On Social Differentiation) (1890) başlığını taşıyordu, sosyolojik sorunlara adanmıştı, ancak bundan sonraki birkaç yıl esas olarak etik ve tarih felsefesi alanında yayınlar yaptı, tekrar sosyolojiye dönüşü daha sonraki bir zamandadır. İki önemli erken dönem eseri, Tarih Felsefesinin Sorunları (The Problems of the Philosophy of History) ve iki cilt halinde, Etik Bilimine Giriş (Introduction to the Science of Ethics) 1892-1893 yıllarında yayınlandı; bunları 1900'de yayınlanan felsefe ve sosyolojinin arasındaki sınırda bulunan bir kitap olan, çılgır açıcı eseri, Paranın Felsefesi takip etti. Din üzerine, Kant ve Goethe üzerine ve Nietzsche ve Schopenhauer üzerine daha küçük hacimdeki eserleri ardından, Simmel 1908'de en önemli sosyolojik eserini yayınladı, Sosyoloji: Toplumlaşma Biçimleri Üzerine Soruşturmalar (Sociology: Investigations on the Forms of Sociation). Bunların çoğunun içeriği öncesinde dergi makaleleri olarak yayınlanmıştı. Daha sonra, neredeyse bir on yıllık süre için sosyolojik problemlerle ilgilenmeyi bıraktı, ancak 1917'de Sosyolojinin Temel Soruları (Fundamental Problems of Sociology) isimli küçük bir ciltle geri döndü. Onun yaşamının son dönemindeki diğer kitapları kültürel eleştiri (Philosophische Kultur, 1911), edebiyat ve eleştiri (Goethe, 1913 ve Rembrandt, 1916), ve felsefe tarihi (Hauptprobleme der Philosophie, 1910) ile ilgilidir. Son yayım olan Yaşam Görüşü (Lebensanschauung) (1918), yaşamının sonuna doğru ayrıntılı olarak ele aldığı yaşamsal felsefeden yola çıkar (Coser, 2010: 185).

Simmel'in 1890'lı yıllardaki akademik konferansları geniş bir spektrum içinde yer alırlar: Sosyolojinin ve etiğin sorunları, sosyal psikolojinin ve modern kültürün problemleri, felsefe tarihi (özellikle 19. yüzyılın), nihayet Kant ve Schopenhauer. Simmel bu konularda sayısız deneme, gazete fıkrası, eleştiri yazısı ve makale yazmıştır. Bunlarda ele alınan konular, estetik, edebiyat ve sanat tarihinden ("Gerhard Hauptmann'ın 'Dokumacıların İsyanı' Üzerine", 1892/93; "Böcklin'in Peysajları", 1895; "Sosyolojik Estetik", 1896; "Stefan George", 1898) sosyolojinin temel problemleri ve metodolojiye ("Sosyoloji Problemi", 1894; "Moda Psikolojisi. Bir Sosyolojik İnceleme" ve "Aile Sosyolojisi", 1895; "Sosyal Bilimlerin Yöntemi Üzerine", 1890), kadının rolü ve seks problematiğine ("Kadın Psikolojisi Üzerine", 1890; "Günümüzde ve Gelecekte Fahşelik Üzerine Bazı Düşünceler", 1892; "Militarizm ve Kadının Konumu", 1894) kadar uzanır. Ayrıca belirtmek gerekirse, yirmi beş kitap ve üç yüzü aşkın makaleden oluşan eseri içinde en sık kaydedilenlerden birkaçı şunlardır: Sosyolojik Estetik (1896), Para Felsefesi (1900), Kadın Kültürü (1902), Metropol ve Tinsel Hayat (1903), Moda

Felsefesi (1905), Sosyoloji (1908), Felsefî Kùltür (1911), Kùltür Kavramı ve Trajedisi Üzerine (1911), Goethe (1913), L'art pour l'art (1914), Kùltürel Formların Değişimi (1916), Rembrandt: Sanat Üzerine Felsefî Bir Deneme (1917), Hayat Üzerine Görüşler (1918), Modern Kùltürde Çatışma (1918). Bunlara ek olarak belirtmek gerekirse; David Frisby, Glasgow Üniversitesi'nde Sosyoloji Profesörüdür. Metropolde modernite ve mimarlık, dedektif romanları, Alman sosyal kuramı ve Georg Simmel sosyolojisi üzerinde çalışmaktadır. Bu bağlamda Simmel'le ilgili kitapları arasında Sosyolojik Empresyonizm (1981), Modernite Fragmanları (1986), Simmel ve Sonrası (1992) ve Kùltür Üzerine: Seçilmiş Yazılar (editör) (1997) bulunmaktadır. (Bkz. Jung, 2001: 53; Simmel, 2008a: 1)

Görüldüğü üzere Simmel'in çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Fakat çoğu hala Türkçe'ye çevrilmiş değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GEORG SIMMEL'İN SOSYOLOJİK TERMINOLOJİSİ

2.1. Hermeneutik ve Tarih

Hermeneutik¹, dilimizde en uygun anlamıyla yorumsama, anlama ve yorumlama şeklinde ifade edilebilir. Bu kavram daha çok Wilhelm Dilthey tarafından genişletilmiştir. Giddens'a (2008: 247) göre Dilthey'in özellikle ilk yazılarında anlama sürecinin, davranışları anlaşılacak kişilerin düşünce ve duygularının yeniden yaşanmasına ya da yeniden canlandırılmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Burada bir bakıma zihinsel anlamda karşıdakini değerlendirme ve bir empati oluşturma söz konusu olabilir. Özlem (2000: 130) değerlendirmesinde; Dilthey, tarihsel-toplumsal gerçekliğe yönelecek bilimlere tin bilimi adını verir. Bu bilimlerin ele alacağı temel malzeme her zaman için yazılı yapıtlardır. Çünkü dil, her tarihsel dönemde anlamların taşıyıcısı olmuştur. Tin bilimcinin görevi, dilsel ürünlerin, yazılı yapıtların dilini yorumlayarak anlamak, yani hermeneutik yapmaktır. Öyle ki Dilthey için tin bilimleri aynı zamanda hermeneutik bilimlerdir.

Hermeneutik yöntemin tarihsel olma zorunluluğu biraz da, anlama ve yorumlama metninin (nesnesinin) dilselliği nedeniyledir. Tıpkı tarih gibi dili de anlamamanın aşkın şartları olarak değerlendiren hermeneutik düşünürlere göre, hiçbir salt dil şimdinin keyfiliğinde şekillenmez. Dilin tarihsel ve toplumsal bir insanın sonucu olması, hermeneutik yaklaşımı tarihselliğe mecbur kılar (Çağan, 2007: 215).

Ayrıca eylemlerin, pratiklerin ve kültürel nesnelerin anlamlarının yorumlanması, aşırı derecede zor ve karmaşık bir uğraştır. Bunun temel nedeni şudur: Herhangi bir şeyin anlamı, bu şeyin parçası olduğu sistemde oynadığı role bağlıdır ve bu sistem çok karmaşık ve zengin olabilir (Fay, 2005: 161).

¹ Hermeneutik (yorumsama), ilkin Hristiyan teolojisi alanındaki yorum tartışmalarından ortaya çıkan bir anlam ve metodoloji bilgisi. Daha sonra terim teolojik sahanın dışına çıkmış ve daha genel anlamda yorum araştırmalarıyla ilgili felsefi bir disiplin haline gelmiştir. Antik Yunan Tanrısı Hermes, yer (insanlar) ile gök (tanrılar) arasında bağ kurucu ve yeryüzünde yukarının (tanrısal olanın) yorumcusu (hermesneuta) olarak kabul görmekte idi. "Hermenötik" denilen bu kelime kaynağını Hermes'in bu fonksiyonundan alır. Hermenötik (Hermeneutics) sözcüğü bir metnin içrek (ezoterik) anlamının bulunması, bir metnin asıl maksadının anlaşılması anlamlarında kullanılmaktadır ve yorum ilmi olarak kabul edilir (www.wikipedia.org, 19.12.2011).

Simmel'in hermeneutik konusundaki düşüncelerini Tarih Felsefesinin Problemleri adlı kitabında görmekteyiz. Jung (2001: 96-97) bu kitaptan da yola çıkarak şöyle bir değerlendirmede bulunur: “...tarihsel veriler, olgular ve olaylarda, Simmel'e göre kendinden yönlendirici olan veya gitgide bir teleolojik sıralanma içinde kendini gösteren hiçbir nesnellik yoktur. Bu gibi çabalar, Simmel için, en etkili örneğini tarihsel materyalizmde gördüğü salt anlamda metafiziktirler. Toplumsal sınıfların ve toplumsal hareketlerin, kendileri ekonomi yasalarının görünmez eli tarafından belirlenmiş olmalarına rağmen, özdeş bir özneyi yönlendirebileceklerini kabul etmek, ancak materyalizmin dayanaktan yoksun bir spekülasyonu olabilir. Böyle bir şey bile, sadece kendi projeksiyonuyla nesnel gerçekliğe metafiziksel bir karakter taşıyan öznel bir sentez olabilir: Tarihte kişilerin değişmesine rağmen birlikli bir öznenin hep var olması, tarihte her şeyin kendisinden çıktığı bir çekirdek bulunması, insanlık tarihinde çağların ortaya çıkmasının bu çekirdeğin gösterdiği bir gelişme olması, bu çekirdek içinde bu çağların ilerleyen veya geride kalmış çağlar olarak karşıtlıklarının gösterilebileceği bir mihenk noktasının bulunması; tüm bunlar, ilerleme kavramıyla üstesinden gelinemeyecek olan ve ilerleme denen şeyi eksakt bir şekilde doğrulamayı imkansız kılan metafiziksel tasarımlardır.”

Tarih felsefesi, insancıl fikirleri etkin güçler olarak tarihin içine kendisi yerleştirip bu fikirleri tarihin zaferi olarak sunmakla, içeriklerinin bir parçası olan safdillliği de alıp götürmüştür (Adorno ve Horkheimer, 2010: 297). Simmel çalışmalarında felsefe ve tarihi kullanarak bu bağlamda sosyolojiyi de açıklamıştır. Toplumsal olaylar mekiğini, felsefi tarzda ve tarihsel bir anlamda yansıtan Simmel sanki “Şimdi felsefe, gerçekte toplum öğretisiyle köklü bir şekilde buluştu” (Horkheimer ve Adorno, 2011: 13) cümlesinin bir yansıması olmuştur.

Ayrıca Simmel'e (2008a: 128) göre tarihsel hayatın asıl değişkenlik yeteneği orta zümrede saklıdır. Yine bu nedenle, tiers état'nın (üçüncü zümre, burjuvazi) egemenliği kazanmasından beri toplumsal ve kültürel hareketlerin tarihi çok değişik bir sürat kazanmıştır.

Yine Simmel'e (2008b: 10) göre; eğer yasa bilimi niteliğinde bir psikoloji varolsaydı, o zaman tarih bilimi, aynı astronominin uygulamalı matematik olması gibi o anlamda uygulamalı psikoloji olurdu. Eğer filolojinin görevi bilinmiş olanı bilmekse, o zaman tarih bilgisi bunun yalnızca bir genişletilmesidir. Bilinmiş olanın yanında, yani kuramsal olarak hayal edilmiş olanın yanında istenmiş olanı da, hissedilmiş olanı da,

bilerek. Tarihsel olayların bu içsel karakteri, dışsallığının her tür anlatımı için çıkış noktasını ve hedef noktasını verir; bu karakter, tarihçiliğin bilgi kuramını ifade edecek bir dizi özel koşul gerektirir.

Simmel’de Diltheyci anlama kuramının psikolojizmini geride bırakacak seçenekli bir anlama modeli arayışı, ne var ki başarıya ulaşamamıştır. Simmel yeni bir model geliştirmeyi; sadece küçük bir işaret çakmakla yetinir. Bununla birlikte bu işaret, tüm anlama kuramlarının içine düştükleri ikilemi ana hatlarıyla gösterir. Simmel özdeşleşim kavramı yerine “sezgi”yi koyar (Jung, 2001: 101). Aynı zamanda burada Bergsoncu bir tavır görülmektedir. Simmel ve Bergson’daki sezgi kavramının Dilthey’in dahiye özgü görüşü dediği duruma tekabül ettiği söylenebilir.

2.2. Modernite ve Moda

Modanın genişlemesi aynı zamanda kendi sonunu hazırlayan bir diyalektiktir. Modanın kendi içindeki her şeyi değiştirmesi artık onu moda olmaktan çıkaracak bir duruma getirmektedir. Moda ortaya çıktığı andan itibaren aslında yok olmaya doğru hızla ilerler. Bu durum döngüsel olarak devam eder. Ayrıca Simmel’den günümüze kadar moda düşüncesi yine aynı şekilde gelişmeye devam etmektedir. Bu durum güncel bir mesele olması bakımından önemlidir.

Modaların hızla ve geniş bir alana yayılması, modanın kendisinin de bağımsız bir hareket, bireyden bağımsız olarak kendi yolunda seyreden nesnel ve özerk bir kuvvet olduğu yanılsamasını yaratır. Başka bir deyişle, moda bireye daha az bağımlı, birey de modaya daha az bağımlı hale gelir. İkisi de, ayrı evrim süreçlerini izleyen iki ayrı dünya gibi gelişir. Bireyin modaya daha az bağımlı hale geldiği yolundaki bu varsayım, Simmel’in, gerek ticaret fuarlarına ilişkin olarak daha önce ortaya koyduğu çözümlemeyle, gerekse de stillerin çoğulluğuna ilişkin daha sonraki değerlendirmesiyle çelişmektedir. Daha da çarpıcı olanı, Simmel’in, Berlin fuarını konu alan yazısında dikkat çektiği meta üretimi meselesine, buradaki moda çözümlemesinde ve modayı daha kapsamlı biçimde ele aldığı başka bir eserinde pek önem vermemiş olmasıdır. Moda, insanın ikili doğasıyla ilgilidir daha çok hayatın birbirine karşıt eğilimleriyle, gerek toplumda gerekse de bireyin ruhunda söz konusu olan ikili eğilimlerle, taklit yönündeki ruhsal eğilimle vb. ilgilidir. Moda türümüzün tarihi içerisinde evrensel bir olgu olarak değerlendirilir. Başka bir deyişle, Simmel’in modayla ilgili değerlendirmeleri, moderniteyi ebediyete indirgeme, öncesizliğin ve sonrasızlığın

ışığında bir toplumsal çözümleme ortaya koyma eğilimine işaret eder. (Frisby, 2008: 42)

Ayrıca modernite ve paranın Simmel’de iç içe girmiş olduğunu söylemek mümkündür. Moda konusunun daha çok metropollerde yoğunlaşması, para konusunun da bu bağlamda belirginleşmesini sağlamaktadır.

Bununla alakalı olarak Simmel, parasal işlemlerde insanlar arası mübadelenin yansıması, saf bir işlevin somutlanması olarak gerçekliğe dönüşen bu genel nesnellığe karşı çıkar, zira son tahlilde, bu süreçleri yürütenler nesnel değil insanlardır, nesnel arasındaki ilişkiler de gerçekte insanlar arası ilişkilerdir. Kendisi de daha geniş bir nesnel kültürün parçası olan bu şeyleşmiş parasal ilişkiler dünyasında, bireylerin yaratıcılık ve gelişme yönündeki fırsatları giderek daha da sınırlı hale gelir. Bu nedenle Simmel için, modern toplumda öznel kültür ile nesnel kültür arasında giderek açılan uçurumun somut ve etkin nedenlerini aramak şarttır. Simmel’in bu noktadaki yanıtı kuşkuya yer bırakmaz: Bireylerin fragmanlara ayrılmış hayat içeriklerinden ötürü nesnel kültürün yaygınlaşmasının, öznel kültür ile nesnel kültür arasında giderek açılan uçurumun nedeni, gerek üretimde gerekse de tüketimde söz konusu olan işbölümüdür. Bireylerin şeyleşmesi ve fragmanlara ayrılması, modernitenin bir özelliği olduğuna göre, bunun temel nedeni olarak işbölümünün ele alınması, Simmel’in modernite karşısındaki daha geniş çaplı tepkisini anlamak açısından önemlidir. Simmel daha sonraki yapıtlarında üretimdeki işbölümü üzerinde değil, bunun tüketimdeki etkileri üzerinde durur. Asıl ilgilendiği nokta, gelişmiş bir işbölümünün tüketimdeki sonuçları ve insanların bu sonuçları deneyimleme tarzıdır (Frisby, 2008: 37).

Ayrıca genellikle kavrandığı şekliyle modernlik açık uçludur. Yeni şeylerin sürekli olarak yaratılması nosyonunu içerir (Kumar, 2004: 102). Bu açık uçlulukla moda, varlığını ticaret malı olarak nitelendiren metalarla ortaya koymaktadır. Zaten metanın üretim nedeni de değişimdir. Metaların sürekli değişmesi farklılaşmayı meydana getirmektedir ki bu noktada moda açık bir şekilde oluşmuş olur. Bu değişim ve farklılaşma ile cazipliği artan modanın bireyler tarafından daha fazla ilgi duymasına neden olur. Değişimdeki cazipliğin yanında benzerlik, uyum ve farklılıkların getirdiği çekicilik gibi durumlar toplumsal farklılıkları oluşturan formlardandır. Bu gibi formlar toplumda sınıflandırmaya neden olmaktadır. Bu bağlamda sınıfsal hareketliliğin yukarı doğru artması aynı zamanda modadaki değişim hızını da arttırmaktadır. Ayrıca, moda

bir yandan toplumsal eşitleme eğilimini sağlamakta diğer yandan toplumsal farklılaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum döngüsel olarak devam etmektedir.

Genelde, örneğin giyimimiz, nesnel açıdan ihtiyaçlarımıza uygun olur; oysa moda, sözgelimi eteklerin dar mı geniş mi, saçların kısa mı uzun mu, kravatların renkli mi siyah mı olması gerektiğine hükmederken, herhangi bir amaç gözetmez. Kimi zaman öyle çirkin ve itici şeyler modern olur ki, sanki moda, kudretini gösterme arzusuyla, sırf moda oldukları için en berbat şeyleri sırtımıza geçirmemizi istiyordur. Bir seferinde amaca uygun olanı, başka bir seferinde hiç anlaşılmaz olanı, bir diğerindeyse maddî ve estetik ölçütleri tamamen göz ardı eden bir şeyi önermesindeki keyfilik, modanın, hayatın maddî standartları karşısındaki mutlak kayıtsızlığını gösterir. (Simmel, 2008a: 108). Simmel'in kendi yaşadığı zamanlardan moda hakkındaki bu görüşleri kayda değerdir. Moda kavramının sosyolojide önemi büyüktür. Tamamen toplumsal ve bireysel tutumları bir arada bulunduran moda kavramı özellikle modernitenin geliştiği kentlerde ön plana çıkmaktadır. Tabi moda deyince günümüzde bile ilk akla gelen şey giyim kuşamdır.

Moda ayrıca, özgül toplumsal tabakalarla, belirli toplumsal çevrelerle ilişkilidir. Modanın en yakın ilişki içinde olduğu tabakalar, hayat tempoları son derece ağır olan üst ya da alt toplumsal tabakalar değil, ortaya çıkmalarıyla moda bilincinin yaygınlaşmasının aynı döneme denk geldiği orta sınıflardır. Ayrıca, modanın mekânı metropoldür: İzlenimlerdeki, ilişkilerdeki hızlı değişimleriyle, bireyselliği bir yandan yok ederken bir yandan da öne çıkarışıyla, kalabalığı ve buna tekabül eden toplumsal mesafesiyle, hepsinden önemlisi de, modadaki hızlı değişimleri beslemek zorunda olan, alt tabakalardaki yukarı doğru iktisadî hareketliliğiyle moda için bir beslenme alanıdır metropol. Bu nedenle, moda olan artık eskisi gibi pahalı olamaz. Bu da, ürünlerin ucuzlamasına, modadaki değişimlerin daha da hızlanmasına yol açar (Simmel, 2008a: 47).

Moda, kendine mahsus içyapısından ötürü, bireye daima onaylanan bir dikkat çekicilik sunar. En sıra dışı görünüm ve dışavurum tarzı bile, moda olduğu müddetçe, başka koşullar altında ilgi odağı olsa bireyin maruz kalacağı kınamalardan muaf olacaktır. Bütün kitle eylemlerini karakterize eden şey, utanç duygusunun yitimidir. Bir kitlenin unsuru olan birey, kendi başınayken teklif edildiğinde muazzam direnç göstereceği birçok şeye katılır. Kitle eylemlerinin bu niteliğini mükemmel şekilde yansıtan en çarpıcı sosyal psikolojik fenomenlerden biri de şudur: Bazı modalar, bir

kimsenin tek başınayken hiddetle geri çevireceği utanmazlıklara, sırf modanın buyruğu oldukları için hiç itirazsız boyun eğmesini sağlar. Tıpkı kendi başlarına asla yanaşmayacakları suçları toplu halde işleyenlerin sorumluluk duygularının yok olması gibi, modada da utanç duygusu yok olur, çünkü moda bir kitle eylemidir. Bir durumun bireysel veçhesi, toplumsal ve modaya uygun veçhesine ağır bastığında, utanç duygusu derhal etkisini gösterir: Birçok kadın, toplum içinde, otuz veya yüz erkek önünde moda icabı giydiği dekolteyi, oturma odasında, tek bir yabancı erkeğin önünde sergilemekten utanacaktır (Simmel, 2008a: 123-124). Burada Simmel'in birey ve moda konusundaki sosyo psikolojik anlamda gözlemlerini görmekteyiz. Simmel'in bu gözlemi toplum ve birey etkileşimine gönderme yapmakla birlikte toplumun birey davranışını ne denli etkilediğini de ortaya koymaktadır.

Her sınıf insan için, hatta muhtemelen her birey için, bireyselleşme güdüsü ile topluluk içinde erime güdüsü arasında belirli bir nicel orantı söz konusu: Hayatın belirli bir sahasında bu güdülerden birisinin tatmine ulaşmasının engellenmesi halinde, o güdü, ihtiyaç duyduğu tatmin ölçüsüne erişebileceği başka bir saha aramaktadır. Böyle bakıldığında moda, kadınların başka sahalarda gidermelerine pek izin verilmeyen özgünlük ve bireysel sivrime ihtiyacını bir ölçüde tatmin ettikleri bir çıkış yolu gibi görünür (Simmel, 2008a: 119). Bu durum ise modaya olan ilginin daha çok kadınlar arasında olmasının farklı bir nedeni olabilir. Moda, toplum içinde bireyin kendini daha rahat hissetmesine de neden olmaktadır ve böylece modanın çekiciliği artmaktadır.

Simmel'e göre, modern kişiler, tam da araçlar ve amaçlar arasındaki bağlantı ellerinden kayıverdiği için hayatın anlamı sorusuyla cebelleşirler. Bu artık rasyonel bir bağlantı değildir. Aksine, bu bağlantı örtülür, gizlenir ve kimi durumlarda tamamen yitirilmiş ya da kopmuş görünür. Öyle görünüyor ki, Simmel'e göre bu durumun sorumlusu aydınlanma, ilerleme ve işbölümünün karmaşıklığıdır. Bürokrasi, teknoloji, insanların kendi önlerine koydukları amaçlara ulaşmak için attıkları sonu gelmeyen adımlar, modern hayatı sürdürmenin gerçeklikleri bunlardır (Mestrovic, 2000: 127).

Modanın özü şu olguda yatar: Modaya ilk uyanlar, her zaman, belli bir grubun bir bölümüdür sadece, grubun büyük çoğunluğuysa henüz modayı benimseme aşamasındadır. Moda genel bir şekilde benimsendiğinde, yani bazı görgü konularında yaşandığı gibi başlangıçta sadece birkaç kişinin yaptığını herkes yapar hale geldiğinde, artık onu moda olarak tanımlayamayız. Modanın yaygınlaşması, aynı zamanda onu yok oluşa sürükler, çünkü yaygınlaştığı zaman ayırt edici olmaktan çıkacaktır. Genel

yaygınlaşma eğilimi ile bu yaygınlaşmanın yol açtığı anlam yitimi arasındaki ilişki nedeniyledir ki, moda kendine özgü tuhaf bir çekicilik kazanır. Bir sınırlılığın, aynı anda hem başlangıç hem son olmanın, hem yeni hem de geçici olmanın verdiği çekiciliktir bu. Modanın meselesi olmak ya da olmamak değil, aynı anda hem olmak hem de olmamaktır. O daima geçmiş ile geleceğin eşiğinde durur ve bu sayede bize, en azından doruk noktasında olduğu müddetçe, başka pek az fenomenin verebileceği güçlü bir şimdi duygusu verir (Simmel, 2008a: 112).

Bu durumda modanın ilk olarak ortaya çıkışı, daima toplumda belli bir kesimin öncülüğü ile başlamaktadır. Toplumun geriye kalan büyük çoğunluğu bu aşamada izleme ve özümseme halindedir. Fakat belli bir kesim öncülüğündeki modanın, bütün bir topluma yayılması halinde artık moda tanımından çıkması anlamına gelmektedir. Modanın her kesime yayılması neticesinde, moda unsuru oluşunu kaybetmesi, ortak ayırt edici konumunun ortadan kalkmasıyla alakalı olduğu söylenebilir. Bu ayırt ediciliğin dışında, herkeste olması ve yayılması halinde, modanın giderek çekiciliğini yitirmesine neden olur. Zaten bu noktada o, artık moda değildir. Neticede bu durum, sonun başlangıcı veya başlangıcın sonu paradoksunu oluşturmaktadır.

2.2.1. Modern Kent/Metropol

Günümüzde özellikle gözde yerleşim mekanlarına olan sürekli göçlerle metropol kentler belirginleşmeye başlamıştır. Önemli bir konuma gelen bu mega kentler sosyolojik anlamda önem kazanmıştır. Bu tür kentlerin toplum ve bireye etkisi Simmel'in de ilgisini çekmiştir.

Frisby'e (2008: 33) göre, metropol, pekâlâ, yeni tür bir toplumsallık, genel bir ahablık merkezi de olabilir; tabii sadece belli toplumsal tabakalar için. Metropoldeki toplumsal ilişkilerin temsili ve metropolün, farklı toplumsal unsurların yan yana gelme, kesişme noktası olarak tasavvur edilmesi, belli bir metropol imgesi yaratır: Uyumlu bir bütüne işaret eden bu imge, belki gerçekten de belli toplumsal tabakaların yaşantısında var olmuştur, ama yüzyılın başındaki gerçek metropolü kesinlikle yansıtmaz. Metropolde toplumsal ilişkilerin, farklılaşmamış bir tarzda kesişip iç içe geçtiği düşüncesi, aynı zamanda, Simmel'in toplum mefhumu için de geçerli olabilecek bir imgeyi getirir akla: Labirent. Labirent imgesi, sadece metropolü değil, toplumun bütünü simgeler. Ama toplumsal labirenti kısmen oluşturan bu grup ilişkileri ağı ya da toplumsal çevrelerin kesişmesi, durmaksızın gerçekleşen günlük etkileşimler düzeyine

inilmedikçe, toplumun işleyişini açığa çıkaramaz. Toplum labirenti, siyasal olarak değil, estetik olarak aydınlatılabilir.

Simmel için modernitenin gelişmesinden bahsedilmesi para ekonomisinin gelişmesiyle alakalıdır. Metropollerin ve modernitenin ortaya çıkması tamamıyla para ekonomisinin sonucudur.

Öte yandan tipik bir metropol insanının ilişkileri ve işleri, genellikle çok çeşitli ve karmaşıktır; öyle ki, verilen sözlerde ve hizmetlerde çok sıkı bir kesinlik olmasa, bütün yapı içinden çıkılmaz bir kaosa dönüşebilir. Her şeyden önce, metropolde farklı çıkarlara sahip pek çok insan bir araya gelmiştir ve bu insanlar, ilişkilerini ve işlerini son derece karmaşık bir organizma içerisinde bütünleştirmek zorundadır (Simmel, 2008a: 89) .

Simmel’de kent hayatı ile soyut düşünce uyum içindedir ve birlikte gelişirler: Soyut düşünce, nicel farklılığı içinde kavranamayan kentsel yaşamın olağanüstü zenginliğiyle körüklenir ve aynı zamanda genel kavramları ve kategorileri kullanma kapasitesi öyle bir beceridir ki, onsuz kentsel bir çevrede hayatta kalma aklın alacağı bir şey değildir (Bauman, 1998: 80).

Simmel’in genel anlamda belirtmek istediği, insanın konumudur. Metropollerde yaşayan bireylerin işleri gibi insan ilişkileri de değişmektedir. Bu durum toplumsal ilişkilerde karmaşıklığa da neden olmaktadır. Tahmin edilebilir ki bu çeşitlilik ve karmaşıklık metropol yapısı içindeki bütün hizmetlerin aksamadan ve düzenli bir şekilde işlemlerini gerektirir. Aksi takdirde kaos durumu ortaya çıkacaktır. Çeşitli çıkarlara sahip insanlar bir araya geldiğinden toplumsal ilişkiler etkileşimsel ve karmaşık hale gelmektedir.

Bu açıdan Simmel’e (2008a: 100-101) göre metropol, kişisel olan her şeyi yutarak büyüyen kültürün bütün çıplaklığıyla sergilendiği bir sahnedir adeta. Burada, binalarda, eğitim kurumlarında, tüm mekânlara hâkim olan teknolojinin yarattığı harikalarda, sunduğu nimetlerde, topluluk hayatı oluşumlarında, devlet kurumlarında, dayanılmaz ölçüde buharlaşmış ve gayri şahsîleşmiş bir tin söz konusudur; öyle ki kişilik, bunun etkisi altında kendini idame ettiremez. Bir yandan, dört bir taraftan akın eden uyarıcılar, ilgiler, zamanını ve bilincini nasıl kullanacağını gösteren şemalar sayesinde kişinin hayatı sınırsızca kolaylaşmıştır. Kişi, bir ırmağın akıntısına kapılmış gibidir, yüzmesine gerek bile yoktur. Öte yandan, kişisel renkleri ve karşılaştırılmazlıkları yok etme eğiliminde olan bu gayri şahsî içerikler, giderek hayatta

daha fazla yere sahip olmaktadır. Öyle ki birey, kişiliğinin özünü koruyabilmek için, sahip olduğu biricikliği ve bireyselliği öne çıkarmak zorunda kalır.

Ayrıca metropol tipi kişiliğin ruhsal temelini, sınırlar üzerindeki uyarıcıların yoğunluğu oluşturur. Bu, iç ve dış uyarıcılardaki hızlı, kesintisiz değişimden kaynaklanır. İnsan, farklılıkları kaydeden bir varlıktır. Zihni, birbiri ardınca gelen anlık izlenimler arasındaki farkla uyarılır. Kalıcı izlenimler, çok küçük farklılıklar taşıyan izlenimler, alışıldık bir düzen içinde seyreden, kanıksanmış ve düzenli karşıtlıklar sergileyen izlenimler, bilincin uyanıklığına çok daha az ihtiyaç duyar; özellikle, değişen imgelerin yoğunluğuyla, tek bir bakışta görülenin süreksizliğiyle, birbiri ardınca akın eden izlenimlerin şaşırtıcılığıyla karşılaştırıldığında. Bunlar, metropolün yarattığı psikolojik önkoşullardır. Kent, sokaktan her geçişte, iktisadî, meslekî, toplumsal hayatın hızında ve çeşitliliğinde ruhsal hayatın duyusal temelleri bakımından kasaba ve taşra hayatıyla derin bir karşıtlık oluşturur. Çünkü hayatın ve duyusal/tinsel imgelerin ritmi, kasabalarda daha yavaş, daha alışıldık, daha düzenlidir. Metropol, farklılıkları kaydeden bir varlık olan insandan, kasaba hayatına göre daha başka bir bilinçlilik miktarı talep eder. Metropolde özgü ruhsal hayatın karmaşık doğası, derinden hissedilen, duygusal ilişkiler üzerine kurulmuş taşra hayatıyla karşılaştırıldığında anlaşılabilir (Simmel, 2008a: 86).

Öte yandan yine bireysel bağımsızlığın ve bizzat bireyselliğin hazırlanması metropolde gerçekleşir. Metropol, Simmel'in deyimiyle bize, insanlara rol paylaşırma yollarının her ikisinin de gelişimi için fırsatlar ve uyarıcılar olarak görünen özgün koşulları sunar. Metropol, artan toplumsal mesafenin ve buluşma yerlerinin, belirsiz toplulukların (kalabalıkların) konumudur. Kırsal yaşam, daha yavaş, daha alışılmış zihinsel imgeler önerir ve küçük kasabalar daha büyük toplumsal bariyerler kurar. Metropol ise çeşitli ve yoğun bir ekonomik değiş tokuş, daha çok sinirsel uyarıcı, kayıtsızlık, ihtiyat ve tipik bir bıkkınlık sunar. Ekonomik temelini düşünürsek metropol, tahmin edeceğimiz gibi, Simmel'in bir bütün olarak modernitede tespit ettiği örüntüyü izler. Yani, üretim değil tüketim merkezidir. Üretim başka yerde gerçekleşir; zira metropolün ihtiyacı yine Simmel'in deyimiyle neredeyse tamamen markete yönelik üretim tarafından karşılanır; böylece, şeylerin satın alınabilirliğini, küçük yerlerden çok daha etkili bir biçimde ön plana taşıyan büyük kentler alışveriş merkezi haline gelir (Bkz. Borden, 2011: 164-165).

Simmel, görüldüğü üzere kentlerdeki bireylerin davranışları ve kültürel özellikleri ile ilgili kentleşmenin nasıl bir etki oluşturduğunu araştırmaktadır. Toplum ve topluluk kavramlarını savunan Tönnies'in düşüncelerine paralel olarak Simmel, kent toplumlarının kırsal toplumlara kıyasla daha rasyonel olduğunu belirtmektedir. Bir anlamda aynı zamanda Cooley'e (birincil ve ikincil grup) de gönderme yapan Simmel'e göre kent toplumlarında çıkara dayalı ikincil ilişkiler hakim olurken, kırsal anlamdaki topluluklarda ise yüz yüze ilişkilerin hakim olduğu birincil ve geleneksel ilişkiler vardır.

Tönnies (1944: 713) cemaat ve cemiyet tanımını şöyle yapmaktadır: Her türlü samimi, mahrem, bize münhasır olan müşterek hayat cemaat hayatı olarak anlaşılır. Cemiyet ise âmme hayatıdır, dışımızda olan alemdir. İnsan kendinden olanlarla teşkil ettiği cemaatte ak ve kara günlerde doğuştan itibaren hep ona bağlı bulunur. Cemiyete ise, yabancı bir şeye dahilmiş gibi girilir. Yani anlayacağımız üzere cemaat, daha çok kırsal kesimi; cemiyet ise kentsel kesimi ifade etmektedir.

Belirtmek gerekirse Tönnies'in cemaat/topluluk düşüncesinde insanlar birbirlerini çok iyi tanır; burada ilişkiler yüz yüze, samimi bir çerçevede ve süreklilik içindedir. Topluluktaki insanlar birbirlerini çok iyi tanır. İnsanlar birbirlerine akrabalık veya arkadaşlık bağıyla bağlı olduklarından günlük etkileşimleri de daha fazladır. Aynı coğrafya ve kültürü paylaşırlar. Buna bağlı olarak topluluktaki insanlar, toplumsal normlar üzerinde bir anlaşma içindedirler. Genelde herkes var olan normları benimser, çok az sayıda denilebilecek insan, normlara uymada zorluk çekebilir. Yine topluluk düşüncesinde bireylerin statüsü, bireylerin ne yaptığına göre değil de bireyin kim olduğuna göre belirlenir. Yani soy sop durumu araya girer. Ayrıca, toplulukta sosyal ve coğrafi olarak aynı ortam paylaşıldığından toplumsal hareketlilik çok daha yavaştır. Kültür olgusu homojen bir yapıda olup din, aile ve akrabalık topluluğun temel unsurları sayılır. Buradan bağlamda toplulukta mahremiyet, sevgi, bağlılık, tutku, istek, görev ve sorumluluklar ön plana çıkar. Simmel'in düşünceleri ise daha çok toplum düşüncesiyle bağdaşmaktadır. Toplum düşüncesinde ise yukarıda belirttiğimiz topluluk düşüncesine tezat durumlar söz konusudur.

Yine ayrıca cemiyet/toplum betimlemesindeki kent kavramını rasyonelleştiren, kentsel yaşamdaki toplumsal işbölümüdür. Kentin getirdiği modern yaşam ve buna bağlı olarak büyüyen sosyal organizasyonlar, kentin yaşam kalitesini farklı bir biçimde değiştirir. Bu durum, iş bölümü ve bireysel çıkarlara dayalı tempolu bir yaşam

döngüsünde devam eder. Simmel, Tönnies gibi düşünmesine rağmen, onun ayrıldığı nokta olarak, bu sürecin kentlerin büyümesine neden olduğu düşüncesi olabilir.

Bu açılardan Simmel'in, sosyolojide topluluk-toplum veya cemaat-cemiyet kavramlarıyla tanıdığımız Tönnies'in düşüncelerini modern topluma uyguladığını söyleyebiliriz. Simmel kentlerde ikamet eden insanlarda kentleşmenin etkilerini incelemiştir. Kentleşme insanların kişiliği ve kültürü üzerinde etkili olmuştur. Tönnies'de olduğu gibi Simmel'de de kent toplumları kırsal toplumlara göre daha rasyonel olduğunu söyleyebiliriz. Kent toplumunu rasyonel yapan genel olarak yaşamın artan temposu ve işbölümü olduğu söylenebilir. Yine kent toplumlarında ikincil ilişkiler hakim iken kırsal topluluklarda birincil ilişkiler hakimdir. Bu bağlamda kent toplumlarında çıkara dayalı ilişkiler egemen iken kırsal topluluklarda geleneksel ilişkiler egemendir. Kent için en önemli unsur pazardır. Kentsel yaşamda para ekonomisi önemli bir felsefedir. Bu bakımdan anlaşılacağı gibi kentsel yaşam çıkarlara dayanmaktadır. Burada yabancılaşma kavramını görmemiz mümkündür. Kentte ön plana çıkan bireyselliğin artması durumu bireylerin birbirinden soğumasına neden olur. Simmel, böyle bir ortamda sapkın davranışlara ek olarak yabancılaşmanın da kaçınılmaz hale geldiğini düşünür.

Ayrıca belirtmek gerekirse, kent düşüncesini Simmel'in çağdaşı diyebileceğimiz Weber'de de görmemiz mümkündür. Simmel, modern kent düşüncesine ağırlık vermektedir. Moda ve para felsefesinin hakim olduğu mega kentlerden bahsetmektedir. Weber ise kent düşüncesini belirtirken daha çok siyasi ve ekonomi bağlamında yorum yapmaktadır.

Bu bağlamda Weber şehirleri daha çok iktisadi ve siyasi açıdan taşıdıkları özellik ve nitelikleri ile belirlemeye çalışır. Şehrin açıklayageldiği iktisadi ve siyasi özellikleri yanında ona gerçek kimliğini kazandıran topluluk olma niteliği (community) üzerinde durur. Tüm şehirler arasında ortak olan yanlara ve benzer niteliklere rağmen Batı şehrinin sahip olduğu özel bir dayanışma, özerklik ve bağımsızlık içindeki birlik olgusu ile yeryüzünün diğer şehirlerinden kesin olarak ayrıldığı kanısındadır (Tuna, 1987: 34-40). Simmel ise büyük şehirleri, para felsefesinin ve modanın öne çıktığı modern kentler olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Simmel, büyük kentler hakkındaki düşünceleriyle, sosyolojiye güncel anlamda da katkıda bulunmuştur, denilebilir.

Tüm bunlarla birlikte genel olarak, Simmel'in kent düşüncesinin özünde para ekonomisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum aynı zamanda kentte yaşayan

bireylerin yaşantılarının şahsi çıkarlara yönelik olmasına neden olmaktadır. Bireysel başarılar tetiklendiği için de benlik düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Benlik duygusu ve bireysel tutumlar kişiler arası samimiysiz bir yaşantı oluşturarak, sapkın davranışları da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte bireylerde, toplumsal anlamda yabancılaşma da ortaya çıkmaktadır.

2.3. Birey ve Toplum

Simmel, yaptığı çalışmalarla toplumsal yapı kavramını sosyolojiye kazandırmıştır. Aynı zamanda Toplumsal Biçimler Okulu'nun da kurucularındandır.

Bu açıdan birey ve toplum kavramı Simmel'de önemli bir yer tutmaktadır. Jung'a (2001: 80-81) göre, bağıntılar içinde duran ve sadece bu bağıntılar temelinde betimlenebilir olandır; hatta birey kavramının kendisi bağıntısal bir kavramdır; tıpkı toplum kavramı gibi. Çünkü bir birey bir ailenin ferdidir; bir devletin yurttaşdır; birliklerin, derneklerin, partilerin üyesidir; genel sağlık sigortasının bu sigortaya prim ödeyen üyesidir. O dost, düşman, arkadaşdır; tanınmak, kabul edilmek ister; hayırseverce işler yapar ve kendine yarar sağlamayan işlere girer; dikkat, sevgi ve iltifat bekler. O, başkalarıyla olan bağlarını ancak bunlarla ifade eder ve o ancak sosyal rollerin konum ve şekli içinde, sonradan ortaya çıkan bir şeydir. Bu bağıntılar dışında muhakkak ki birey adına belirsiz bir bakiye kalır; fakat bu bağıntılar olmadan birey bir şeydir.

Öncelikle organizmacı yaklaşıma kısaca bakacak olursak, burada toplumun organik, biyolojik bir sistem olarak görüldüğü ve toplumun birim ve öğeleriyle biyolojik organ arasında bir ilgi kurulmaya çalışıldığı görülmektedir. Herbert Spencer'in öncülük ettiği bu yaklaşıma göre bir toplumdaki değişik toplumsal gruplar, insan vücudunun farklı organlarına benzer. Toplumun yapısı ve işlevi, ancak canlı organizmaların doğasıyla paralel bir yapı yoluyla anlaşılabilir. Buna göre, doğada bulunan bir organizma gibi düşünülen toplum, sosyal yapısının evrimsel değişme yoluyla farklılaşması suretiyle, daha karmaşık hale gelmektedir. Kısaca organizmacı anlayışta toplumsal oluşumlar niteliksel bakımdan biyolojik bir oluşum olarak düşünülür.

Bu bağlamda Simmel, organizmacı olarak bilinen düşünce tarzını kesin olarak reddetmiştir. Simmel, toplumu bir organizma ve yaratılmış gibi göremeyeceğimizi belirtmektedir. Ona göre, toplum önemli bir mekanizma olup birbirleriyle devamlı

etkileşimde bulunan bireyler arasındaki karmaşık ilişkilerden oluşmaktadır. Toplumun değiştiğini kabul eder; ve bunun bireyler arasındaki etkileşimden kaynaklandığını savunur.

Bu açıdan toplum etkileşim yoluyla birleştirilmiş olan bireylerin sayısının sadece bir adıdır. Toplumda bireyüstü olan geniş yapılar -klan, devlet, aile, şehir ve ticaret sendikaları- sadece bu etkileşimlerin billurlaştırılması (kristal hale gelmesi) dir. Simmel dikkatini sosyolojiye çevirdiğinde (yönlendirdiğinde) sosyolojinin sıkça bir şekilde organizmacı yaklaşım tarafından özellikle Fransa'da Comte'un, İngiltere'de Spencer'in ve Almanya'da Schaffle'nin çalışmalarından anlatıldığını ve nitelendiğini görmüştür. Bu görüş, yani organizmacı anlayış, doğa ve toplum arasındaki temel devamlılığı, sürekliliği vurgulamıştır (Coser, 1971'den Akt; Kızılcelik, 1994b: 392 - 393). Simmel birey konusuna ayrı bir önem vererek organizmacı yaklaşımın aksine, toplumun birey etkileşimi ile oluştuğunu düşünmektedir. Nitekim Simmel'in, toplumda birey etkileşimini vurgulayarak bu yönde de sosyolojiye katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan Simmel bireylerin toplum içindeki davranışlarını üç grupta toplamıştır. İlk olarak, insanların farklı güdülerle otorite istekleri, çıkar duygusu ve ihtirasları gibi durum ve davranışların olduğunu belirtir. Bu davranışlar psikolojinin tanınan ismi Freud'de id ve ego olarak adlandırılır. Zaten bu noktada Simmel, bu tür insana ait duyguların psikoloji tarafından incelenmesi gerektiğini söylemektedir.

İkinci olarak bireyin kendisinin incelenmesinden bahseder ki bu da ego olarak adlandırılmaktadır. Simmel bu konuyu da etkileşim kavramının paralelinde açıklayarak bireyin diğerlerine etkisi ya da diğerlerinin birey üzerindeki etkisinden bahseder. Yani bireyin diğerleriyle etkileşimleri bağlamındaki davranışlarının incelenmesidir ki Simmel'e göre bunu da sosyal psikoloji incelemelidir. Üçüncü olarak belirtilen ise bireylerin kendi aralarındaki rekabetleri, çalışmaları, hiyerarşik olguları, eğitim, din, devlet gibi toplumsal yapılanmalardaki ortaya çıkan davranış biçimleri ise tamamen sosyolojinin kapsamındadır ve bu tür olguları sosyoloji incelemelidir. Yine ekleyecek olursak bu tür olgular Freud'de süper ego olarak yer almıştır.

Üçüncü olarak ele aldığımız durumlarda kurumsallık ifade eden devlet, hiyerarşi, ticari birlik, aile gibi yapıların bireylerarası ilişkiler bağlamında sosyolojinin ilgi alanına girmektedir. Bireyler bu ve daha birçok sayabileceğimiz kurumsal özellik belirten biçimler olmadan içlerindeki duyguları yansıtamazlar. İhtiraslar, çıkarlar ve birçok bireysel eğilimler, bireyler arası etkileşimle somut bir yapıya dönüşmektedir.

Ayrıca birçok kişinin olduğu gruplarda yani birey sayısının fazlalaştığı durumda genel anlamda tam özgürlük istemi, bağlılık, otorite yapısı, adetlerin gelişmesi söz konusu olmaktadır. Yine birey sayısının fazla olduğu durumlarda birlik ve sentez söz konusudur. Bu birlikten bahsedilen resmi birlikteliklerdir. Resmi birliktelikler de yine birey sayısının ve grupların fazla olduğu toplumlarda görülür.

Öte yandan kent açısından birey ve toplumun durumunu ele alırsak; kent büyüklüğüyle doğru orantılı olarak bu bireyselleşmeye yol açar. Bunun bir dizi nedeni vardır: Öncelikle, insan metropol hayatının boyutları içinde kendi kişiliğini ortaya koymak gibi güç bir işle karşı karşıyadır. Kişinin önemindeki nicel artışın ve harcanan enerjinin sınırına varıldığında, nitel farklılaşmaya başvurulur. Birey toplumsal çevrenin ilgisini bir şekilde üzerine çekmek için, çevrenin farklılıklara ilişkin duyarlılığından yararlanır. Sonunda insan, kasıtlı bir şekilde tuhaf olmaya teşvik edilir; yani, yapmacık tavırlar, ani değişkenlikler gibi metropole özgü aşırılıklara yönelir. Bu tür davranışların anlamı, içeriklerinde değildir kesinlikle: Farklı olma, çarpıcı bir şekilde diğerleri arasında sivrilme ve böylece dikkat çekici olma şeklinde ortaya çıkan formlarındadır (Simmel, 2008a: 99).

2.4. Formlar

Simmel’de form kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Zaten Simmel “formel sosyoloji”nin kurucusu olarak bilinmektedir. Form kavramı, toplumu meydana getiren birey etkileşimleri çerçevesinde oluşmaktadır. Bu oluşumlarda sayının rolü de önemlidir.

Simmel’in formlarından herhalde en çok bilineni, dolaylı karşılıklılık içindeki iki bireyin ilişkisi şeklinde tanımladığı ikilidir. İkili biçim öğretmen/öğrenci, doktor/hasta, koca/karı, vb. gibi farklı içeriklerden meydana gelebilir, yalnız onun asli karakteri, bütünü her bireye bağımlılığına bağlıdır: Birinin ortadan çekilmesi hem ilişkiyi hem de bütünü kendisini yok eder. Ancak bir üçlü yaratacak şekilde gruba başka bir kişi daha katılırsa, artık dolaylı bir karşılıklılık değil, dolayımın söz konusu olduğu niteliksel bir değişim gerçekleşmiş demektir. İkili, bireyüstü bir öge, bir kolektivite olarak deneyimlenmez; üçlü ise tam tersine, bireyin dışında ve ondan bağımsız bir yerde duran bir toplumsal yapı şeklinde deneyimlenir (Swingewood, 2009: 146-147).

Simmel içlerine ampirik dünyanın içeriğinin yerleştirilebileceği biçimler (forms) veya sosyolojik kavramlar geliştiren ve netleştiren bir sosyolojiden yana olmuştur. Biçimler ve içerik arasındaki ayırımı geliştirmede Simmel, fiziksel biçimleri inceleyen geometri ile toplumsal biçimlen inceleyen sosyolojiyi karşılaştırır. Üçgen, kare ve daire geometrik biçimlerin birer örneğidir. İçerik-şekil, renk, büyüklük, madde vb. açısından değişik olabilir ancak, temel biçim hala tanımlanabilir (Polama, 1993: 98).

Ayrıca toplum kavramı, Simmel için bir bakıma sürekli değişen bir sentez hali olarak sosyal karşılığı olan etkileşimlerdir. Toplumlaşmanın tüm formlarının sentezi olmakla birlikte durağan değildir. Bu bakımdan formlar toplumsallaşmayı kavramsal yönden temellendirir. Bu bağlamda Simmel'in, diğer başlıklar altında değerlendireceğimiz düşüncelerinde bu temellendirmeleri görmemiz mümkündür.

Buradan hareketle belirtecek olursak bir form gelişimini tamamladığında, bir sonraki form çoktan onun altında biçimlenmeye başlamıştır ve kısa ya da uzun bir mücadelenin ardından mutlaka onun yerini alacaktır (Simmel, 2008b: 58).

Dolayısıyla Simmel düşüncesinin özünde birey ve toplum arasındaki değişim ve hareketliliğin sürekliliğini görmekteyiz. Formel olarak sınırlı fakat sürekli bir etkileşim söz konusudur. Bu bakımdan toplum etkileşim ile birbirine bağlı bireyler kümesi olduğu söylenebilir. Ayrıca toplumun incelenmesinde bu etkileşim kalıpları ve formları göz önünde tutulmalıdır.

Simmel'in belirttiği durumlardan biri de hiçbir sosyal ilişki veya formunun sabit bir noktada olmayışıdır. Sürekli olarak geleceğe giden süreçte dönüşüm ve değişim olduğundan sosyal ilişki ve etkileşim formları da aynı kalmayacaktır.

Kısaca Simmel, bireyler arasında etkileşim varsa orada toplum olduğunu belirtir. Toplum, birkaç bireyin bir araya gelip etkileşim kurduğu ortamdır. Bu etkileşimler Simmel'de nesnelere ve formlar eşliğinde değerlendirilmektedir.

Simmel, nesne ve form kavramlarını genel düşünce analizlerinin birçok yerinde kullanmış olduğundan bu konuyu birçok başlıkta ele almak mümkün olacaktır. Önceden de belirttiğimiz gibi burada kavramsal bir çerçevede belirtilen konular ileriki bölümlerde ayrıntılı ve birçok konuyla bağlantılı olarak ele alınacaktır.

2.4.1. Toplumsal Diyalektik

Diyalektik düşüncesi, Simmel'den önce de birçok düşünür tarafından kullanılmış bir kavramdır. Bu bağlamda diyalektik kavramını kullanarak öne çıkan diğer isimler Hegel ve Marx'tır.

Diyalektik, antitez yöntemine dayanır: Hegel'e göre, bir kavramı, karşıtını da koymadan düşünemeyiz. Burada üç zamanlı bir yönelim kendini gösterir: tez, antitez, sentez. (Bouthoul, 1975: 52). Marx ise Hegel'in tek yönlü evriminin yerine, tezin ve antitezin bir karşılıklı alışverişler, tepkiler ve tümevarımlar gidiş gelişinde birbiri üzerinde eylemde bulunduğu daha karmaşık bir etkiler düzenini koydu (Bouthoul, 1975: 69).

Diyalektik yaklaşımı kullanma bakımından benzerlik olmasına rağmen, Marx ve Simmel arasında önemli farklılıklar vardır. En önemli olanı, onların toplumsal dünyanın farklı yanlarına odaklanmaları ve geleceğin dünyası hakkında farklı görüntüler sunmalarıdır (Ritzer, 1992: 2).

Simmel'de birey ve toplum ilişkisi onun sosyolojik kurama katkısı bakımından önem taşımaktadır. Birey toplumu toplum da bireyi sürekli ve dönüşümsel olarak etkilemektedir. Dinamik bakımdan birey ve toplum karşılıklı olarak birbirlerini değiştirmekte ve yeniden oluşturmaktadır. Bireyin topluma toplumun da bireye etkisi Simmel'de toplumsal diyalektik kavramının oluşmasına neden olduğu söylenebilir.

Simmel'in sosyolojisi genel olarak diyalektik yaklaşım ile iletilir. Simmel, çalışmaları boyunca toplum ile birey arasındaki çatışma ve birey ilişkileri üzerinde vurgulamalarda bulunmaktadır. Bireyi toplumun bir ürünü olarak nitelemektedir. Dolayısıyla da bireyi, sosyal oluşum içinde bir bağlantı olarak görmektedir.

Bu açıdan genel anlamda, birey ve toplum arasındaki ilişkinin her yana yayılan diyalektiği üzerine vurgu, Simmel'in bütün sosyolojik düşüncesini besler. Toplumsal ilişkiler ağı içine katılım insan yaşamının kaçınılmaz yazgısıdır, ancak bu aynı zamanda kişinin kendisini gerçekleştirmesine de bir engeldir; toplum, bireyselliğin ve özerkliğin oluşumuna hem izin verir hem de engel olur. Toplumsal yaşamın biçimleri kendilerini her bir bireyin zihnine sokar ve onun özellikle bir insan olmasına izin verir. Onlar, aynı zamanda kendiliğindenliğin serbest salınımını baskılayarak, insan kişiliğini hapseder ve açmaza sürükler (Coser, 2010: 173).

Simmel'in küçük ve geniş gruplar arasında birincil grupta katılımın bireyler arasındaki yoğunluğu ve geniş grupta bireylerin mesafesi, soğukluğu ve kısmiliği

arasında sürdürdüğü tartışma, onun birey özgürlüğü ve grup yapısı arasındaki ilişkiye genel diyalektik yaklaşımını ortaya koyar. Onun küçük sosyolojik çözümlemesi modern tarihin sürüklenişi şeklindeki genel felsefi görüşünün bir parçasıdır (Coser, 2010: 177). Böylece bir bakıma, birey ve grup yapısının, toplumsal diyalektiğin belirleyici bir ögesi olduğunu söylemek mümkündür.

Simmel'in düşüncelerinin bir çok yerinde rastlayabileceğimiz sayı olgusu, burada da karşımıza çıkar. Bu sayılar toplumsal diyalektik konusunda da kendini göstermektedir. Şöyle ki; iki bireyden oluşan gruptan üçlü bir gruba geçişte değişim gelişim artar ve daha geniş gruplar boyunca devam eder. Bu süreç sonucunda da toplumlar meydana gelmektedir. Böylece, genişleyen sosyal yapılarda, bireyler toplumun yapısından ayrılır; ve bu durumda giderek yalnızlaşırlar. Genişleyen toplum yapısında yalnızlaşan birey, tekrar ilk baştaki konumuna dönebilmektedir. Bu durumda sosyal yapı ve bireyler arasındaki diyalektik ilişki sonuca ulaşır. Nihayetinde önceden de belirtildiği gibi, toplum, bireyselliğin oluşmasına neden olurken aynı zamanda da bireyselliğe engel olmaktadır. Toplumun sayısal olarak genişlemesi, bireyin özerkliğini sağlarken aynı zamanda bireyin bu durumuna engel teşkil etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SIMMEL'İN SOSYOLOJİK KURAMA KATKILARI

3.1. Simmel ve Çatışmacı Kuram

Simmel'in çatışmayı salt tek yönlü düşünmemesi, çatışma kuramı açısından sosyolojiye katkısını sunmaktadır. Çatışma yalnızca yıkıcı veya yapıcı olarak değerlendirilmemelidir. Çatışma, toplumdan çıkarılamayacak, toplumla bütünleşmiş çok yönlü bir olgudur.

Bu bağlamda Simmel çatışma kavramını ele almış çatışmanın yıkıcı özelliklerinin dışında işlevsel de olabileceğini göstererek hem çatışma Kuramcılarına hem de işlevselcilere yeni ufuklar açmıştır. Çatışma, yabancılaşma, farklılaşma gibi kavramlara yeni anlamlar yüklemiş ve değişik bakış açıları sunmuştur. Çatışma kuramcılarında en çok benzerliği Coser'la gösterir ki bu da son derece doğaldır. Çünkü Coser, kuramını oluştururken Simmel'i temel almıştır (Ulusoy, 1999: 64). Coser'da çatışma, düzensizlik değil insan ilişkilerinin bir parçasıdır (Akpolat, 2010: 68).

Çatışma, değişik üçgen tiplerinin olması durumunda olduğu gibi, çatışma kendi zaman, mekân ve yoğunluğu v.s. ile değişik varyasyonlara sahip olabilmektedir (Polama, 1993: 98). Bu bakımdan çatışma farklı bir sosyolojik olgudur. Aynı zamanda bilinenin aksine çatışma sadece yıkıcı değil yapıcı özellikleri de bulunmaktadır. Bu durumun zaman ve mekan ile de ilişkili olduğu söylenebilir.

Georg Simmel'in çatışmayla birlikte, önemle vurguladığı; hem grubun kendi kendini algılayışında hem dışardan algılanışında sayının rolüdür. Burada sayı grup örgütlenicisi rolünü üstlenmektedir. Birkaç kişiden oluşan bir grubun yapısı ile yüzlerce üyesi olan bir grubun yapısı bir değildir. Bu durumda sayılardan kaynaklanan farkla birlikte grubun yapısındaki fark da değişim göstermektedir.

Bu bağlamda çatışmanın yönü de değişmektedir. Yani çatışmanın oluşumu ve şekli veya çatışmanın olup olmayacağı yine grubun sayısal büyüklüğüne göre belirlenmektedir. Mesela otuz kırk kişinin çalıştığı bir atölyede grev olma olasılığı binlerce kişinin çalıştığı bir fabrika ortamından daha az olabilmektedir. Yine günümüzden örnek verecek olursak; sendikalaşmada, sendikadaki üye sayısı hak iddiası ve savunması açısından, sayı ne kadar yüksek olursa o kadar etkili olmaktadır. Bu durumda sayı, azınlık ve çoğunluk arasındaki temel farkı oluşturmaktadır.

Simmel'e (1908) göre; çatışmanın sosyolojik önemi, ilkesel olarak asla tartışma konusu edilmemiştir. Çatışmanın çıkar gruplarına, birleşmelere, örgütlenmelere neden olduğu ya da bunları değiştirdiği kabul edilir. Öte yandan, çatışmadan kaynaklanan ya da ona eşlik eden her türlü fenomenden bağımsız olarak çatışmanın bizatihi bir toplumsallaşma biçimi olup olmadığı sorulacak olsa bu soru yaygın görüşe paradoksal gibi gelebilir. İlk bakışta laf olsun diye sorulan, cevabı kendi içinde yatan bir soru gibi gelir kulağa. İnsanlar arasındaki her türlü etkileşim bir toplumsallaşma ise, çatışma ne de olsa mevcut en canlı etkileşim biçimlerinden biridir ve üstelik bir birey tarafından tek başına sürdürülmesi imkânsızdır; kesinlikle bir toplumsallaşma olarak görülmelidir. Gerçekten de ayrıştırıcı etkenler; nefret, haset, muhtaçlık, arzu çatışma nedenleridir; çatışma onlar yüzünden patlak verir. Nitekim çatışmanın amacı muhtelif ikicilikleri çözmektir: bir tür birliğe ulaşma yoludur, hatta bu yol çatışan taraflardan birinin yok edilmesinden bile geçebilir. Bir hastalığın en şiddetli semptomlarının, organizmanın kendini onların neden olduğu rahatsızlık ve zararlardan kurtarma çabasını temsil ediyor olmasıyla bunun arasında kabaca bir paralellik kurulabilir (Simmel, 2009: 87).

Çatışmacı kuramda, genel anlamda, toplumdaki bütünlük ve düzenin tersi olarak birey ve toplumun değişim yönündeki çatışma durumundan bahsedilir. Yapısalcılar çatışmayı patolojik olarak nitelerler. Simmel'deki çatışma, bu durumdan farklı olarak, toplumdaki mevcut çatışmaların bir tür sosyalizasyon olarak görülmesini kapsar.

Bu açıdan Simmel'de çatışmanın yapıcı bir özellik olduğu düşüncesi vardır. Ona göre bir grup veya toplumsal sistem içindeki gerginlikler o sisteme bütünleştirici bir etki yapmaktadır. Simmel'e göre çatışma ve düzen karşılıklı olarak birbirini tamamlamaktadır. Toplumsal sistemler içindeki çatışma hali o toplumsal sisteme bütünleştirici ve yapıcı bir etki yapar.

Coser'a (2010: 174) göre Simmel, toplumsal çatışmanın karşılıklı eylemi zorunlu olarak içerdiğini ve bu nedenle tek taraflı dayatmadan çok karşılıklılığa dayandığını anlamının önemli olduğunu iddia etti. Çatışma daha ileri ilişkileri mümkün kılarak, olumsuz tavırlar ve duygular için bir çıkış noktası olarak hizmet edebilir; bir ya da iki partinin konumunu ilişki açısından güçlendirmesine de yol açabilir, böylece bireyin saygınlık ve özgüvenlerini artırır. Mevcut bağları güçlendirebildiği ya da yenilerini kurabildiği için çatışma bir yıkıcı güç olmaktan çok yaratıcı bir güç olarak değerlendirilebilir. ayrıca Simmel, hiçbir zaman sürtüşmesiz bir toplumsal evren, bireyler arası çatışma ve mücadelelerin sonsuza dek uzaklaştırılabileceği bir toplum

hayal etmedi. Ona göre çatışma, toplumsal yaşamın tam da özüdür, toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir parçasıdır. İyi toplum çatışmadan bağımsız değildir; tanı tersine toplumun tamamlayıcı parçaları, aralarındaki çeşitli çapraz çatışmalar tarafından birbirine dikilir. Barış ve kin, çatışma ve düzen birbirleriyle ilişkilidir. İkisi de geleneği hem çimentolayıp hem de kırarak toplumsal yaşamın sonsuz diyalektiğini kısmen kurarlar. Bu nedenle düzenin sosyolojisini bir çeşit düzensizliğin sosyolojisinden, uyumun modelini çatışmanın modelinden ayırmak hata olacaktır. Bunlar birbirinden ayrı değil, ancak bir gerçekliğin yalnızca farklı biçimsel yönleridir.

Ekleyecek olursak Coser, Simmel'i değerlendirirken, Simmel'in çatışma hakkındaki görüşlerinin teorik değerini, onlara ayrı, açıkça formüle edilmiş önermeler biçimini vererek; onları mantıksal incelemeyle ve psikanaliz, psikoloji ve sosyal psikolojiden gelen ilgili materyallerle karşılaştırma yoluyla düzenleyerek ve de ara değişkenlerin müdahalesi ile nasıl yeterlilik kazanabileceklerini göstererek artırmıştır. Örneğin, Simmel çatışmanın katlanılmaz ilişkiler içeren hayatı tahammül edilebilir bir hale getirerek grubun devamlılığını sağladığını ifade etmiştir. (Levine vd., 2011: 107).

Öte yandan Simmel'in, çatışma kavramına bakış açısı adetler konusunda belirgin bir hal aldığı söylenebilir. Adetler bir yandan grubun ihtiyacına cevap verirken diğer yandan bireysel davranmak isteyenler için sapma ortamı hazırlayabilir. Bu durumda adetler grubun ihtiyaçlarını karşılaması açısından, sosyal ilişki kalıpları oluşumuna olanak tanımaktadır.

Göreneklere ise tarihsel bir süreç söz konusudur. İlk başlarda adetlere nelerin uygun olup olamayacağı herkesçe belirlenir. Ancak bazı bireylerin bu düşünceden sapmaları muhtemeldir. Nihayetinde oluşan yeni adetlere toplumca bir uyum söz konusudur. Bu durumda adet, diyalektik bir anlam kazanmaktadır. Bu süreç, öncelikle başarı ve sonrasında adetlerden sapma şeklinde devam eder. Bu sapmalar nihayetinde geniş bir kitleye hitap eder ve böylece diğer adetler etkisini kaybeder. Bu aşamada aynı zamanda yeni bir adet çekicilik kazanmaya başlar. Bu duruma herhangi bir birey öncülük edebildiği gibi daha iyi olduğu düşünülen adetin diğerini takip etmesi gibi bir çelişik durum da oluşabilmektedir. Bunun gibi birbirini takip eden diyalektik bir süreçte paradoksal bir devam söz konusu olur.

Simmel ayrıca adet ve görenekler dışında kalan bir grup insanın daha olduğunu belirtmektedir. Bu gruptaki insanlar adetleri benimsemezler. Bu insanlar adetleri sadece taklit etmektedirler. Adetlere uyuyormuş gibi kendilerini gösterirler; fakat kendi

bildiklerince hareket ederler. Simmel, burada taklit edinilen adete tezat bir tarza göre bağlanıldığını belirtmektedir. İnsanlar bireyselliklerini kaybedeceği düşüncesiyle adetlerden kaçınabilirler. Bu durum Simmel'in değerlendirmesine göre kişisel güç ve bağımsızlığın işaretidir.

Simmel toplumsal olguların nedenini değer yargıları, özlem ve çıkarlara yönlenen insanlar arasındaki karşılıklı ilgi veya ilişkiye (sociation) bağlamıştır. Ancak bu ilgilerin niteliği uyum ve ortaklaşa çatışma (association) veya uyumsuzluk ve anlaşmazlık (dissociation) biçiminde olabilir. Böylece ona göre çatışma bir çeşit toplumsal ilişkidir. Ve bu ilişkinin temelinde gereksinme, nefret, kıskançlık, istek ve özlemler gibi uyumsuzluk yaratacak psikolojik veya bireysel öğeler yatar. Hatta insanlar arasındaki dinamik ilişki ve davranışlarda yansımaları bulan çatışmanın toplumun sürekli bir oluşum veya süreç olarak açıklanma ve değerlendirilmesine oldukça etkin bir katkısı vardır (Cosser 1983'den Akt.; Kızılcılık 1994b: 401).

Genel anlamda Simmel için çatışma, toplumsal yaşamda devamlı olarak yer alabilir. Ayrıca çatışma her durumda ortaya çıkabilir. Simmel'in (1975: 23) deyişiyle; barış (peace) ve kavga (feud), çatışma (conflict) ve düzen (order) karşılıklı ilişki içindedir (Akt. Kızılcılık, 1994b: 397).

Simmel, özellikle de çatışmanın, toplumsal işlevleri üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda Otto Hondrich (1991), Simmel'in görüşlerini şu şekilde sıralamaktadır:

a- Şiddetin herhangi bir biçimde sınırlanması, mücadele eden tarafların en azından bir ortak yönünü ortaya koyar ki, bu da, iki tarafın birbirini yok etmeyi istememek eğilimidir, ki bunu değer yargısı ya da çıkar olarak ele alabiliriz.

b- Bir mücadele, ortak normlar çerçevesinde sürer, ya da tavrını yöneten normları ve içinde gerçekleştirilmekte olduğu kavga şekillerini sınırlayan normları oluşturur.

c- Mücadele ve tartışma, daha önce var olmayan bir toplumsal ilişkinin kuruluşunda araç olabilir. Önce bir oyuncağı paylaşmama nedeni ile tartışan ve birbirine yardımcı olan çocuklar, tartışma sonrasında oyuncakla ikisi birlikte oynayabilme gelişmesini gösterebilirler.

d- Belli türde bir çatışmada (çıkarcı çatışmaları, ya da haklıya hakkını verme çatışmaları) çekişmenin ya da tartışmanın ortak bir objesi vardır. İşçi ve işverenler, ücretler ve kar dağılımı hakkında tartıştıklarında, çıkar çatışması, para ve işletmenin kazancına ilişkin ortak çıkara yönelir.

e- Açık bir mücadele, bir toplumsal sistem için, gizli örgütlü bir mücadeleden daha bütünleştirici olabilir. Açık mücadelede, başka bir birleştirici unsur da, “haberleşme” dir.

f- Yine, bir toplumsal sistemde, çatışma için, yalnızca sınırlı bir kapasite vardır. Bu nedenle, çatışmaya dahil olan gruplar, enerjilerinin ve bir bütün olarak sisteme olan ilgilerinin, kendi çatışmalarından başka çatışmalara kaymaması açısından ortak çıkara sahiptirler. İşverenler ve işçiler, kendi çatışmalarının artık endüstri toplumlarında, sanayinin gelişmesi ile diğer yanda çevreciler arasında oluşan çatışmadan daha az ilgi çekmesinden oldukça mutsuz olabilirler.

g- Öte yandan, bu yeni çatışmada, işverenler ve işçiler kendilerini çevrecilere karşı birleşmiş bulurlar. Yeni çatışmalar, eski çatışma hattını yarıp geçerek, eski düşmanları birleştirirler. Diğer bir deyişle, yeni çatışmalar, eskileri hafifletir ve öldürür. Bunun tersi, yalnızca, yeni çatışmadaki insanların, eski çatışmadakilerle aynı kimseler olduğu çok nadir durumlarda geçerlidir.

h- Kısacası Georg Simmel’in belirttiği husus şudur: Bir grup ya da toplumsal sistem içindeki çatışmalar, o sisteme, bütünleştirici etki yaparlar. Eğer çatışma, dışardan başka bir gruba yönlendirilirse, her grup için bütünleştirici etkisi daha çok artar. Hatta kendi iç çatışmalarını örtsün diye, dışardan başka bir çatışma başlatan gruplar ve milletler olduğunu bilebiliriz. Simmel, daha da ileri giderek, bir grubun yalnızca kendisinin değil, rakibinin birliği ile de ilgilendiğini, örneğin, endüstriyel çatışmalarda, merkezi birlikler (sendikalar vs.) merkezi kuruluşları ve işverenleri tercih edeceğini ve bunun tersini öne sürmektedir (Akt.; Kızılcılık, 1994b: 395-397).

3.2. Formel Sosyoloji Yaklaşımı

Simmel birçok kavramı formel sosyoloji bağlamında ele almıştır. Simmel çatışmacılık, alış veriş kuramı, sosyal geometri, uzaklık gibi sıkça kullandığı kavramları formel sosyoloji kapsamında incelemiştir. Georg Simmel, formel sosyolojinin kurucusu olarak nitelendirilmektedir.

Simmel’de rakamsal olarak iki veya üç insanı içeren sosyal durumları, form ve ilişkileri pek çok konuda görebilmemiz mümkündür. Bu bağlamda Slattery (2008: 54) şunu belirtmektedir; bütün bu rakamsal analizin temel amacı, Simmel’in özel ve nispeten özerk formların toplumsal bağlamdan bağımsız olarak var olduklarını; sosyal veya tarihsel durum ne olursa olsun, insanlar, gruplar veya milletler üçlüsünün benzer

davranış tipleri ürettiklerini göstermektedir. Bu nedenle Simmel, bir anlamda, bir toplumsal formlar geometrisi olarak düşünülebilecek bir formel sosyoloji önerir.

Formel sosyoloji toplumsal ilişkilerin temel biçimlerini saptamayı, dolayısıyla bir toplumsal yaşam geometrisi sunmayı amaçlayan bir sosyoloji dalıdır. Simmel, toplumsal yaşamın içeriğini (savaşlar, aileler, eğitim, politika), onun bu alanların hepsini kesen ve toplumsal yaşamın onlar üzerinden kalıplaştırıldığı “formlar”dan (örneğin, çatışma) ayırmıştı. Simmel’de içerikler değişir, ama formlar, toplumsal yaşamın temel düzenleyici özellikleri olarak görünürler. Simmel’in düşünce sisteminin temelini oluşturan formlar arasında, sayıların gruplar karşısında taşıdığı önem, denetleme ve tabi olma kalıpları, grup ilişkileri (çatışmalar, rekabetler, koalisyonlar), kimlikler ve roller (yabancılar, yoksullar), ifşaatlar (gizler, giz toplumu) ile değerlendirmeler (fiyatlar, mübadeleler) vardı (bkz. Marshall, 2005: 246).

Coser’a (2010: 170) göre Simmel’in somut içerikten hareketle soyutlama üzerine ısrarı ve toplumsal yaşamın biçimleri üzerine odaklanması onun yaklaşımının biçimsel sosyoloji olarak adlandırılmasına yol açtı. Yine de, onun toplumsal fenomenlerin biçim ve içerikleri arasında yaptığı ayırım her zaman arzu edeceğimiz kadar açık değildir. O, bu kavramların çeşitli tanımlarını verdi ve diğer yandan belirli konulan inceleyişi bir takım açık tutarsızlıklar sergiler. Yine de onun düşüncesinin özü nettir. Biçimsel sosyoloji, biçimi insan toplumlaşmasının içeriğinin heterojenliğinden izole eder. Kişiler arası spesifik ilişkilere yol açan çıkar ve amaçlar her ne kadar çeşitli olsa da, bu çıkar ve amaçların içinde gerçekleştiği etkileşimlerin toplumsal biçimlerinin benzer olabileceğini göstermeye çalışır. Örneğin, savaş ve çıkarıcılık işbirliğini içerir. Ters bir şekilde, benzer çıkarlar ve amaçlar da farklı biçimler içinde kristalize olabilirler. Ekonomik çıkarlar planlı işbirliği kadar, rekabet içinde de gerçekleşebilirler ve saldırgan dürtüler de çatışmanın, çete savaşından meşru mücadelelere kadar çeşitli biçimleri içinde tatmin edilebilirler.

Ayrıca Simmel’e (2008a: 59-60) göre her çağın iktisadî güçleri, kendilerine uygun bir üretim formu meydana getirir. Kölelik, lonca düzeni, köylülere yüklenen angarya, özgür ücretli işçilik ya da diğer emek örgütlenmesi formlarının hepsi, ortaya çıktıkları dönemin arzularının ve olanaklarının en iyi ifadesiydiler. Ancak, bu formların normları ve kısıtlamaları içerisinde, her zaman, doğaları ve boyutları bakımından o formların içine sığmayan birtakım iktisadî enerjiler serpildi. Bu enerjiler de, ya tedricî biçimde ya da ani değişimlerle bu formlardan kurtuldu ve eski üretim tarzının yerini,

yeni enerjilere uygun bir tarz aldı. Ama bir üretim tarzı, bir form olarak, başka bir üretim tarzını yerinden edecek enerjiye kendi içinde sahip değildir. Bu sürecin arkasındaki itici güç, bütün kuvveti ve dinamizmiyle, dönüşümü ve farklılaşmasıyla, hayattır. Ne var ki kendisi formsuz olan hayat, ancak ona form verilmesi halinde kendini bir fenomen olarak gösterebilir. Ama her form, özü gereği, daha ortaya çıktığı anda, geçiciliği aşan, hayatın nabzından bağımsız bir geçerlilik talep eder. Bu durum, iktisadî alana kıyasla tinsel alanda daha açık bir biçimde görülür. Hayat ile formları arasında daha en başından mevcut olan, varoluşumuzun ve etkinliklerimizin bir noktasında patlak verecek gücül bir gerilim söz konusudur. Bu gerilimin birikmesi, uzun vadede, kapsamlı bir kültürel rahatsızlığa yol açabilir. Her form, hayata zorla dayatılmış bir şey olarak duyumsanmaya başlar; o zaman hayat, sadece belli bir formdan değil, her türlü formdan kurtulmaya çalışır; dolaysızlığı içinde formu eritmeye, kendini form yerine koymaya, kuvvetini ve bereketini dizginlenmemiş o ilk haliyle akıtmaya çabalar; öyle ki bütün bilgiler, değerler ve yapılar, sadece hayatın dolaysız birer ifşası olarak görülsün. Bugün, bu kadim mücadelenin yeni bir evresini yaşıyoruz; bu artık, hayatla dolu yeni formun, eski ve cansız forma değil, bizatihi forma, form ilkesine karşı kavgasıdır.

Öte yandan bireyler, toplumsallaşma formları aracılığıyla bir birlik halinde gelişir; sevgi, amaçlar ve eğilimler, bireysel özelliklerden, formlar içinde gerçekleşmesiyle toplumsal özelliklere aktarılır. Toplumsallaşmanın biçimleri arasında hiyerarşiler, korporasyonlar, evlilik, dostluk girer; formlar toplum üretmez, çünkü formlar toplumun kendisidir. Her türlü etkileşim ortadan kalkarsa, o zaman toplum da var olmaz. Simmel'in form ile içerik arasında yaptığı ayırım, onu, kurumların ve eylemlerin içeriği değişebilmesine rağmen, formların aynı kaldığını savunmaya götürmektedir. Böylece, bir soyguncu çetesi içindeki toplumsallaşma formu, bir sanayi işletmesini karakterize eden formla aynı olabilir; ekonomik çıkarlar, işbirliği formlarının yanı sıra rekabet formlarında gerçekleşebilir. Güç, egemen olan ile egemen olunanı birbirine bağlayan bir etkileşim yapısıyla sosyolojik bir forma dönüşmektedir: Örneğin mutlak güç, daima bir etkileşimi, üst ile astın eylemleri arasındaki karşılıklı bir alışverişi içermektedir (Swingewood, 2009: 146).

Öz olarak Simmel'in formel sosyolojisi, toplumsallaşmayı biçim yani form ve içerik olarak ikiye ayırmaktadır. Bu ikiye ayırım ile, sosyolojinin ilgilenmesi gerekenin toplumsallaşmanın içeriği değil de biçimleri olduğunu söyleyebiliriz. Bir bakıma

toplumsal etkileşimi, toplumsallaşma olarak adlandıran Simmel; bu ikili ayrım neticesinde “formel sosyoloji”sini ortaya koyduğunu söylemek mümkündür.

Ekleme gerekirse, Simmel’in geç dönem eserlerine damgasını basan yaşam ve form dualizminde, sanat başat yeri alır. Yaşam Simmel’de sürekli bir oluş ve dur durak bilmeyen bir akış olarak kavranırsa da, buna karşılık formlar, adeta durağan kutuplar gibidirler. Formlar, bizzat yaşam akışından çıkan nesnelleşmelerdir. Yaşam yoksa form da yoktur. Fakat formlar bir kez ortaya çıktıktan sonra süreklilik kazanırlar ve yaşam denen süreçten bağımsızlaşıp kendi özgül yaşamlarını sürmeye başlarlar (Jung, 2001: 119).

3.2.1. Sanat

Modernizm, Avrupa’da 19. Yüzyılın sonlarında ortaya çıkan ve giderek egemen bir konuma gelen belli türde sanatsal estetik anlayışını ifade eden bir kavramdır (Şaylan, 2009: 79) Hiçbir bilimsel kafa bir şey yaratamaz ve bilimdeki hiçbir ilerleme, sanatçının yaşamının içeriği üzerine ifade yoluyla ortaya koyduğu şeyle boy ölçüşemez (Dilthey, 2011: 35). Bu bağlamda Dilthey’le paralel bir düşünceye sahip olan Simmel’in sanat düşüncesine ayrı bir önem verdiğini söylememiz mümkündür. Modernitenin sosyoloğu olarak, Simmel’in elbetteki sanattan bahsetmesi de olağan bir durumdur.

Simmel, Dilthey’a dayanarak, büyük klasik sanatın, zamansallık ve zamansızlık arasındaki sınırı, kendi özgül zamanının bilincinde olarak yaşam akışının bu özgül anında bulunuyor olmayı aştığını ve böylece zaman içinde zamansızlık mertebesine yükselmeyi başardığını belirtir. (Jung, 2001: 126).

Sanat, form ve yaşamın mümkün biricik buluşup bağdaşma yeridir; özellikle büyük edebiyat eseri, müzik ve plastik sanatlar. Sanat, yaşamın bütünü üzerine bir yanıt, anlamlandırma ve tavır içerir. Muhakkak ki sanat eseri zamanın içinde durur ve içinde durduğu zamanı etkiler; fakat öbür yandan o daha sonraları da sürekli bir etki bırakır. Simmel için büyük sanat eseri şu iki şeydir: Otantik yaşantı ifadesi ve bizzat yaşamın ifadesi. Bu nedenle büyük sanat eseri (bulmacanın diğer mümkün çözümlerine halel getirmeden) tarih felsefesi içinde şifre olarak okunabilmiş bir özel durumun görülür kılınmış nesnelleşmesidir (Jung, 2001: 127-128).

Yaşam ve formun sanat içinde birleştirilmesi fikrinde odaklanan Simmel’in sanat felsefesi, bu nedenle bu fikirden uzakta duran sanattaki modernliğin, avangardizmin bir dar değerlendirmesi olma özelliğine de sahiptir. Bu nedenle

Simmel'in sanat alanındaki kahramanları Michelangelo ve Rembrandt, Böcklin ve Rodin, Goethe, Stefan George ve Paul Ernst'tir. Buna karşılık o dışavurumculuğu sürekli eleştirir, onu teknik fetişizme tutuklanmış bulur; hatta onu sanatsal formdan yoksun olduğunu ileri sürerek reddeder. Simmel'in talep ettiği şekliyle sanat eseri, önümüzde kurallara uygun bir dinginlik içinde durur; o hiçbir taşkınlığı içinde barındırmaz, tersine etrafına soylu bir sadelik ve dingin bir büyüklük etkisi ve görünümü yayar. Sanat eseri bizi dingin bir seyire davet eder. Bir müze, daha da iyisi bir evin salonundaki özel koleksiyon veya rahat ve kuytu bir okuma köşesi, sanatla baş başa kalma yerleridir. Bu yerler, insanın kendi içine çekilme yerleridir, dinginlik ve sükunet yerleridir (Jung, 2001: 134).

Simmel'de sanatçı, kendisinde hayatın sanata dönüştüğü, form ve yaşamın birleştiği önemli kişiliklerdir. Simmel'in sanatçı olarak özellikle Goethe'yi inceler. Simmel'e göre Goethe, belki de Alman kültürünün en önemli sanatçısıdır. Bu bağlamda Goethe'nin yaşamı ve eserleri Simmel'in üzerinde titizlikle durduğu konulardandır.

Simmel'in sanat üzerine çalışmalarındaki bir diğer isim ise Rodin'dir. Rodin ise Simmel'in ifadesi ile Michelangelo'nun işlerindeki öğeleri göstermekte ve bunları Rembrandt'inkilerle bir araya getirmektedir. Ayrıca eserlerinde modern yaşamın özünü etkili bir şekilde gösterebilmektedir. Simmel'e göre de modernitenin temel kavramı yaşamdır. Her şey değişmekte, hiç bir şey olduğu gibi kalmamakta ve böylelikle ne bilim adamı ne de sanatçı modernitenin özünü göstermek dışında keşfedememektedir, çünkü bu öz değişimin kendisidir. Rodin, Simmel için döneminin en önde gelen heykeltıraşıdır, çünkü eserlerinde anın izlenimlerini aktarmakta ancak bu izlenimler ebediliği görünür kılmaktadır (Dörr-Backes, 2011: 153).

Simmel sanat eserlerinin bir taraftan insanların içinde yaşadıkları kültürün değerlerini bilmeyi öğrenebilmeleri diğer taraftan ise bireysel olarak ilerleme gösterebilmeleri için kullanılacak bir yol olduğu konusunda kararlıdır. Bunun yanı sıra, bu eserler Simmel için yaşam ve kültür arasındaki ana çelişkiyi de temsil etmektedir. Bu eserler insanlar tarafından belirli eylemler sonucunda yaratılmakta, ancak bir kere yaratıldıklarında oluştukları alanı terk ederek kültürün nesnelere haline gelmektedirler. Ardından ise yaratıcılarından ve yaşamdan ayrılmaktadırlar. Ayrıca Simmel'e göre sanat eserleri aynı zamanda yabancılaşmayı alt etmenin bir yoludur. Böylece, sonuç olarak sanat eserleri kişisel var oluşun ve ebedî yaşamın sembolleridir. (a.e.:154).

Simmel sanat üzerine yazılar kaleme alarak ve seçilmiş sanatçılara ve eserlerine göndermeler yaparak rönesanstan itibaren batı kültürünün geçirdiği evrimi gösterebilmeyi amaçlamıştır. Diğer taraftan ise yine iddia edilebilir ki bu çabası modern kültürün olumsuz toplumsal eğilimlerini hissedecek duyarlılıkta olmasından kaynaklanmaktadır. (a.e.154).

3.3. Simmel ve Toplumsal Tipler

Simmel'in toplumsal tiplerini, birey ve toplum etkileşimleri çerçevesinde ele alındığını söyleyebiliriz. Etkileşimin yönü bu tipleri de belirlemektedir. Toplum içinde yaşayan her birey etkileşim yoluyla farklı tipler oluşturabilmektedir.

Simmel kendi sosyal formlarının envanterini tanımlamak için çeşitli sosyal tipler (social types) oluşturmuştur. O, yabancılarla (strangers) birlikte, fakir, maceracı (adventurer), orta haldeki insan (the man in the middle), arabulucu (mediatör), hain ve dininden dönmüş gibi sosyal tipleri kendi terminolojisinde tanımlar. Örneğin, Simmel'in terminolojisinde "Yabancı" özel bir pozisyona sahip olmayan ve bugün gelen, yarın giden ve başıboş dolaşan biri değildir. Tam tersine "yabancı" bugün gelen fakat yarın kalan kişidir. Yabancı, grubun bir ögesidir ama her zaman grubun ögesi olarak kalmaz. Grubun diğer üyelerinin oynamadığı roller bu kişiye aittir (ayrılır). Bu yolla yabancı çatışan kesimler arasında grubun tüm üyelerinden daha iyi bir şekilde iyi bir hakem olabilir. Çünkü yabancı, çatışan iki grubun hiçbirine bağlı değildir, daha doğrusu üyesi değildir. Benzer bir şekilde sosyal bir tip olarak fakir, toplumun yoksulluğu özel bir statü olarak tanımağa başladığı zaman ortaya çıkar. Yoksulluğun çok eski bir sosyal olgu olduğunu söylüyor. Simmel'e göre toplum, yoksul sosyal tipler yaratır. Yabancılar ve fakirler ve de Simmel'in diğer sosyal tipleri-arabulucu, hain, maceracı vs. kendi pozisyonlarına birbirini etkileyen özel ilişkileri yoluyla ayrılırlar (Coser, 1971'den Akt.; Kızılcıkelik, 1994b: 398).

Bu açıdan Simmel, "yabancı" ile birlikte "aracı", "yoksul", "maceracı", "ortadaki adam" ve "dönek" gibi çeşitli tipleri geniş fenomenolojik ayrıntı içinde betimledi. Simmel, her bir belirgin toplumsal tipi, ötekilerin belirgin bir şekilde tayin edilebilir tepkileri ve beklentileri tarafından tasnif edilmiş bir şekilde düşünür. Tip her ne ise, ona belirli bir konum tahsis eden ve ondan belirgin bir tarzda davranmasını bekleyen ötekilerle ilişkisi yoluyla olur. Onun karakteristikleri toplumsal yapının ona attıkları olarak anlaşılır (Coser, 2010: 171).

Simmel’de ideal tiplerin amacı ise, anlamın analiz edilmesini kolaylaştırmaktır. Simmel’in ikilik, gizlilik ve moda gibi formlarla ilgili tartışmalarındaki başlıca ilgisi, daima, yapıyı oluşturan eylemlerin anlamlarına, toplumlaşma tarzlarını hem öznenin hem de bütünüün bakış açısından anlamaya yöneliktir. Toplumsal etkileşim her zaman için eylemlerin toplamından daha fazla bir şeydir, formun kendi içindeki ilişkilerin yanı sıra, formu ya da yapıyı da kapsar. Toplum, bütüncül bir bakış açısıyla değil, bir gizli ilişkiler ağı şeklinde kavranan toplumsal etkileşim perspektifiyle analiz edilir (Swingewood, 2009: 149).

Simmel toplumsal etkileşim tiplerinden bahsederken mesafe kavramını da dile getirmektedir. Simmel’e göre bir şeyi değerli yapan aradaki mesafedir. Yani eğer çok yakın ve elde etmesi kolay ise değersiz, çok uzak ve elde etmesi zor ise değerli olmaktadır.

Bu açıdan Simmel’in toplumsal etkileşim tiplerini incelerken mesafe kavramını ele almasından bahsetmek gerekirse; bir şeyi değerli yapan Simmel'e göre aktör ile olan mesafesidir. Eğer çok yakın ve elde etmesi kolay ise değersiz, çok uzak ve elde etmesi zor ise değerli olmaktadır. Simmel’in “Yabancı” adlı incelemesinde yine bu konu ile ilgili yaklaşımlar bulunmaktadır. Yine aktörün gruba yakınlığı, onu yabancı yapmıyor, eğer gruba uzak ise temas kuramadığı için yabancı olmaktadır. Yabancı gruba yakınsa onlarla etkileşimden sonra grubun organik üyesi olabiliyor. Fakat Simmel sadece yabancı kavramı ile değil yabancılık ile de ilgilenmiştir. Bu bir etkileşim formudur. Yabancılık derecesi grubun içine veya yakınına girmesiyle farklılaşır. Şimdiye kadar Simmel’in tiplerinden yabancıyı gördük, bundan başka “cimri, müsrif, maceracı ve soylu” tiplerleri vardır. “Yoksulluk”; Simmel açısından başkaları tarafından yardım edilen veya en azından bu yardımı almaya hakkı olan kişilerin sosyal ilişkisi olarak ele alınır. Yoksulluk kişinin parası olmadığı anlamında ele alınmaz. İhtiyacı olanın yardım almaya hakkı vardır ve bu hak yardım almaktan dolayı acı vermemektedir. Vericiler ihtiyacı olana vermek zorundadır. Simmel fonksiyonalist bir bakış açısı ile toplum tarafından yoksullara yardım yapılmasını sistemini destekleyici bulmaktadır. Toplum fakirlere yardımı gerekli kılar, böylelikle fakirler toplumun aktif ve tehlikeli düşmanları olmaz. Öyleyse verimlilikleri artırılabilir ve nesilleri dejenerasyondan kurtulabilir. Burada devlet anahtar roldedir. Fakirlere yardım bürokratik yoldan olabilecektir (<http://www.dostyakasi.com/forum/felsefe/4766-georg-simmel.html> 13.08.10).

Toparlayacak olursak Georg Simmel’in “toplumsal tipler”i şunlardır:

- a- Yabancı
- b-Yoksul
- c- Cimri ve savurgan
- d- Maceracı
- e- Soylu

a- Yabancı: Simmel'e (2009: 149) göre yabancı, her insan ilişkisinin barındırdığı yakınlık uzaklık birliği en özlü biçimde şöyle özetlenebilecek bir şekilde yapılanmıştır: Bu ilişkideki mesafe yakın olanın uzak olduğunu işaret eder, ama yabancılığı da uzak olanın yakın olduğunu işaret eder. Yabancı olma durumu şüphesiz bütünüyle olumlu bir ilişkidir; özgül bir etkileşim biçimidir. Sirius gezegeninin sakinleri bizim için tam manasıyla, en azından sosyolojideki manasıyla yabancı değillerdir. Bu bakımdan bizim için yoktur; uzak ve yakın olmanın ötesindedirler. Yabancı, grubun kendisinin bir unsurudur, tıpkı yoksullar ve muhtelif iç düşmanlar gibi; gruba mensubiyeti hem onun dışında olmayı hem de onunla karşı karşıya gelmeyi içeren bir unsur.

Ayrıca, Simmel'de yabancı kavramı belirtildiği üzere, sonradan gelip gidecek, belirli bir işi ve yapısı olmayan kişi olarak görülmemektedir. Yabancı, baştan beri bir gruba ait olmadığı halde yine de o grubun kendi unsuru olmuş kişisidir. Bir grubun dışarıdan gelen ve mekansal olarak o grup içinde sabit olan kişisi olduğu söylenebilir. Grup içi meselelere kısmi katılımı, onu nesnel bir konuma getirebilmektedir. Bu durumda yabancı, hem yakın hem uzak konumu sayesinde, sıklıkla sırdaş olarak başvurulan kişi olabilmektedir. Çünkü yakın ilişkilerdeki saklanması gereken durumlarda, bir sakınca doğurmayacağı düşünüldüğünden sırlar ona rahatça açılabilir. Aynı zamanda yabancı, grupta kimseye bağlı olmadığı için çatışma durumunda grup içindeki en iyi hakem konumunda olabilmektedir.

b-Yoksul: Yoksullar sınıfı, özellikle modern toplumda, benzersiz bir sosyolojik sentezdir. Anlamı ve toplumsal yapı içindeki yeri söz konusu olduğunda büyük bir homojenliği vardır; ama onu oluşturan unsurların tek tek nitelenmesi söz konusu olduğunda homojenlikten bütünüyle yoksundur. Envai çeşit yazgının ortak son noktası, envai çeşit toplumsal katmandan gelen hayatın hep birlikte aktığı bir okyanustur. Toplumsal hayatta hiçbir değişim, gelişme, kutuplaşma ya da çöküş yoktur ki yoksulluk katmanında bir kalıntı bırakmasın. Yoksulluğun en korkunç yanı, toplumsal mevkileri içinde, sadece ama sadece yoksul olan insanlar bulunmasıdır. Herkesin kendi başına

hesaplaşmak durumunda olduğu ve başka bir bireysel mevkiin gölgesinden ibaret olan o basit yoksul olma olgusundan farklı bir şeydir bu. Sadece ama sadece yoksul olma olgusu, Hristiyan ortaçağında ve İslam ülkelerinde olduğu gibi ayırım gözetmeksizin bol bol sadaka verme uygulamasının hüküm sürdüğü yerlerde özellikle belirgindir (Simmel, 2009: 178).

Simmel'e (2009: 178) göre, kişiyi yoksul yapan parasızlık değildir. Sosyolojik açıdan, yoksul kişi, bu parasızlık yüzünden yardım alan kişidir.

Normalde yoksulluk, ulusal ortalamasının önemli ölçüde altında gelir ya da harcama düzeyine sahip hane halkı sayısı olarak tanımlanır (Turan ve Işık, 2007: 188). Simmel'de ise yoksulluk, kişinin parası olmadığı anlamını taşımamaktadır. Ayrıca yoksulluk sadece alt tabakalarda bulunan bir durum değildir. Yoksul, tüm toplumsal tabakalarda bulunabilmektedir. Yani kişi eğer çevresindeki insanlara göre daha az zengin ise yoksul konumuna geçebilir.

c- Cimri ve savurgan: Cimri, mutluluğu salt paraya sahip olmakta bulan, parayla belli nesnelere elde edip onların keyfini çıkarmakla ilgilenmeyen kişidir. Bu yüzden de bundan aldığı güç hissi, onun için, belli nesnelere hâkim olarak edinebileceği histen daha derin ve daha değerlidir (Simmel, 2009: 179).

Ayrıca bir nesneye sahip olmanın keyfini çıkarma hedefinden önce gelen iki adım vardır: Birincisi, paraya sahip olmak, ikincisi de paranın arzulanan nesne için harcanması. Cimri için bunların ilki büyüyüp başlı başına haz verici bir amaç haline gelir, savurgan içinse ikincisi. Para savurgan kişi için neredeyse cimri kişi için olduğu kadar önemlidir, ama o ona sahip olmayı değil harcamayı önemser. Paranın değerini takdir edişi, paranın başka değerlere dönüştüğü an zirveye çıkar; bu duygunun yoğunluğu o kadar fazladır ki daha somut bütün değerleri çarçur etme pahasına bu ânın verdiği keyfi satın alır (Simmel, 2009: 182).

Savurgan birinin ihtirası, parayla çok yakından irtibatlı olduğundan, kolayca büyüyerek canavarca boyutlara ulaşır ve kurbanını her türlü izan hissinden mahrum bırakır. Çünkü para insani kapasitenin somut nesnelere dayattığı düzenlemeden yoksundur. Cimrinin para hırsında da tam tamına aynı ölçüsüzlük söz konusudur. Gerçek nesnelere yararlanmaya tercih ettiği katıksız potansiyellik sonsuza gitme eğilimindedir. Nesnelere kullanırkenki durumun tersine, kendini ketlemesine yol açacak hiçbir içsel ya da dışsal neden yoktur. Para hırsı müspet dış kısıtlama ve engellerden yoksun olduğunda, bütünüyle şekilsizleşme ve gittikçe daha ateşli bir hal alma

eğilimindedir. Miras kavgalarındaki kendine özgü ölçsüzlük ve burukluğun sebebi de budur (Simmel, 2009: 183).

d- Maceracı: Simmel'e (2009: 186) göre, maceranın en genel biçimi, hayatın sürekliliğinin dışına çıkmasıdır. Ne de olsa hayatın bütünlüğü denince, birbirlerinden ne kadar kalın çizgilerle ve uzlaşmaz biçimlerde ayrı olursa olsunlar, hayatın tek tek bileşenleri içinden tutarlı bir sürecin geçiyor olduğu kastedilir. Macera dediğimiz şey, hayat bağlarının bu iç içe geçmişliğinin, bu karşı akımların, dolaşıklıkların ve düşümlerin yine de tek bir ipte meydana geldiği hissini zıttır. Macera varoluşumuzun, ondan önce gelen ve onu izleyen diğer parçalarıyla doğrudan temas halindeki bir parçasıdır kesinlikle; ama aynı zamanda, daha derin anlamı içinde, bu hayatın bildik sürekliliğinin dışında meydana gelir.

Maceracı, hayatın bitişik parçalarıyla olan o karşılıklı nüfuzdan, -ki bir bütün olarak hayatı oluşturan da budur-, yoksundur. Başını ve sonunu kendi oluşturucu güçlerine göre (ama bir kıta parçasında olduğu gibi, bitişik toprakların güçlerini de hesaba katarak değil) belirleyen bir ada gibidir hayatın içinde. Maceracıyı bir insan yazgısının düzenli gidişatının dışına çıkaran bu sınır kesinliği etkeni, mekanik değil organik bir şeydir: Nasıl bir organizma kendi mekansal şeklini sadece onu sağdan ve soldan sınırlayan engellere uyum sağlayarak değil de içeriden dışarı doğru oluşan bir hayatın itici gücüyle belirliyorsa, maceracı da başka bir şey başladığı için bitmez; zamansal biçimi, kökten bitmiş oluşu iç anlamın tam ifadesidir (Simmel, 2009:187-188).

Maceracı, rastlantının, hayatın tutarlı sürekliliği dışında olsa bile, bir şekilde bu sürekliliği kontrol altında tutan anlam tarafından kuşatılacağını düşünür. Profesyonel maceracı, hayatının sistemsizliğinden bir hayat sistemi çıkardığında, çıplak, dışsal rastlantıları içindeki zorunluluktan yola çıkarak arayıp bu rastlantıları o zorunluluğa kattığında, her türlü maceranın (hatta hiç mi hiç maceracı olmayan insanlarınkilerin bile) temel biçimi olan şeyi, deyim yerindeyse, makroskopik olarak görünür hale getirmektedir sadece (bkz. Simmel, 2009: 189).

Simmel'e (2009: 188) göre; maceracı aynı zamanda tarih dışı bireyin, bugün de yaşayan insanının uç örneğidir.

e- Soylu: Orta sınıf gibi, soylular sınıfı da, daha geniş grubun yüksekteki ve alçaktaki unsurları arasında bir yere yerleşmiş bir ara yapıdır; ama konumu biçimsel olarak orta sınıfinkinden ayrıdır. Orta sınıfın sosyolojik özelliği her iki uçta da açık

oluşuyken, soylular sınıfının tipik özelliği, belli çeşitlemeleri olsa da, her iki uçta da kapalı oluşudur. Orta sınıf yukarı ve aşağı doğru genişler; soylular sınıfı genişlemeyi reddeder. soylular sınıfı bariz nedenlerle üst sınırını kaydırmaya alt sınırına göre daha fazla meyilli olsa da, sayısız tarihsel vakada soylular sınıfı yöneticinin karşısına bile kendi çıkarlarını merkeze alan, bütünüyle kendine yeterli, kapalı bir tabaka olarak çıkmıştır (Simmel, 2009: 196).

Soylu kişi meşgul olur, çalışmaz (bütün bu özellikler doğal olarak ampirik vakalarda bin türlü değişime uğrayarak ortaya çıkar). Soyluların tipik meşgaleleri olan savaş ve av, içerdikleri her türlü zahmete rağmen, gerçek anlamda çalışma değildirler. Bunlarda öznel etken nesnel etken üzerinde tayin edici bir hakimiyete sahiptir; ve çalışmada olduğunun tersine, ortaya çıkan ürün, enerjisini özümsemiş olduğu kişilikten koparılmış bir nesne değildir: vurgu, daha çok, öznenin kendisinin güçlerinin korunması üzerindedir (Simmel, 2009: 205).

Simmel'e (2009: 208) göre soyluluk, en saf tarihsel tezahürlerinde bireysel hayatların değerini kendi kolektif yapısı içine eşsiz bir güçle çeker. Gelişiminde koşulsuz bir oybirliğiyle birey oluşumunu, bireyin gelişimi ve kendine yeterliliğini amaçlar. Böylece soyluluk, bütünlük ile birey arasındaki, önceden belirlenmiş verilmişlik ile hayatın kişisel olarak geliştirilmesi arasındaki denkleme tarihsel olarak benzersiz bir çözüm getirmiştir.

Simmel'in, toplumsal tabakalaşma anlamındaki düşüncelerini de bir bakıma soylu tiplmesiyle dile getirdiği söylenebilir.

3.4. Simmel ve Küçük Gruplar Yaklaşımı

Simmel grup büyüklüğü kavramından bahsetmektedir. Grubun ve toplumun sayısı arttıkça bireysel özgürlük de artmaktadır. Toplumsal etkileşim tiplerini çokluk kavramıyla paralel kullanmak mümkündür. Küçük bir grup, birey üzerinde kontrol oluşturduğu gibi toplum da birey üzerinde kontrol oluşturmaktadır. Büyük bir toplumda birçok grup söz konusudur ve bu grupların her biri kendi temsil ettiği gruba kontrol uygulamaktadır.

Simmel'e göre geniş toplumlar birçok probleme de zemin hazırlar. Bu problemler bireysel özgürlüğü tehdit edebilmektedir. Geniş toplumun kontrol gücü, o toplum içindeki küçük gruplara, küçük gruplar da bireye etki edebilir. Böylece birey düzeyinde farklı sorunların oluşması muhtemeldir.

Yine Simmel'e göre bir grubun sayısının artması o gruba yeni özellikler kazandırırken aynı zamanda diğer başka özelliklerinin de kaybolmasına neden olur. Bir grubun sayıca büyümesi o grubun değişimine neden olur. Grup sayısının değişimi o gruba yeni özellikler kazandırırken önceki özelliklerini kaybetmesini kaçınılmaz kılar. Bu nedenle toplumsal biçimler belli sayısal verilerin üzerine çıktığında veya altına indiğinde değişik özellikler kazanmaktadır.

Bu açıdan Simmel, sayılar konusundaki çözümlemesini ikili grup ve üçlü grup ile kısıtlamaz. Her ne kadar her yeni üyenin eklenmesinin üreteceği farklı bir sosyolojik bütünlüğü sergilemek mümkün olmasa da, o küçük gruplarla daha büyükleri arasında önemli bir farklılık olduğunu gösterir. Küçük gruplarda, üyelerin tipik bir şekilde birbirleriyle doğrudan etkileşime girme şansları vardır; grup bir kere görece sınırlı bir büyüklüğü aştığında, böyle bir etkileşimin biçimsel düzenlemeler yoluyla taşınması gereklidir. Geniş sayıdaki bireyler arası ilişkilerin karmaşıklığı ile başa çıkabilme noktasına gelmek için, grubun kendi üyeleri arasındaki etkileşimlerin kalıplaşmasına yardım amaçlı özel organlar yaratması gerekir. Böylece, ofislerin oluşumu, statü konumlarının farklılaşması ve görev ve sorumlulukların temsil sistemi olmaksızın hiçbir geniş grup işleyemez. Bu geniş grupların eşitsizlerin toplumu haline gelmesinin nedenidir: kendilerini savunabilmek için, onların yapısal olarak farklılaşması gereklidir (Cosser, 2010: 176). Simmel'de toplumsal yaşam içinde sayıların önemli bir yer taşıdığını bu konuda da görmekteyiz. Gruplar, ikiliden üçlü gruba geçince o grubun yapısında da değişimi beraberinde getirmektedir. Yine grubun genişlemesi yapısal olarak değişim sağlamaktadır.

Ayrıca ikili gruplar diğer gruplardan farklı olarak bireylerin ötesinde belirli bir anlama ulaşamayabilir. İkili gruplarda belirgin bir grup yapısı bulunmamaktadır. Çünkü buradaki grup birbirinden farklı iki bireyden başka bir şey değildir. Yine, tek bir birey de kendi başına bir grup oluşturamaz.

Öte yandan grup bağlamında sayı ikiden üçe geçince, mevcut durum da değişebilmektedir. Yani diğerlerinde olmayan farklı özellikler devreye girebilmektedir. Üçüncü kişinin olması azınlık çoğunluk kavramından bahsedilmesine de imkan verebilmektedir.

Bu açıdan iki farklı bireyin yanına diğer bir farklı bireyin katılması halinde, yeni katılan bireye karşı mı olunacağı veya yeni gelen bireyle birlik mi olunacağı gibi durumlar söz konusu olabilir. Bu da ikili grupta oluşması muhtemel olmayan bir

yapıdır. Bu durumda ikili bir gruba gelen üçüncü kişi, mevcut grubun yapısını değiştirip yeni bir yapıya girmesine neden olabilmektedir.

Simmel bu konuya örnek olarak evliliği vermektedir. Evli bir çiftin durumu ikili bir grup yapısında iken aileye katılan çocuk ile grup anlamında üçlü bir yapıya dönüşür. Böylece sayı artmış ve bireylerin de tutumları değişerek yepyeni bir boyut kazanmıştır.

Bu bağlamda Simmel’de iki kişiden ve üç kişiden oluşan gruplar arasında farklar bulunmaktadır. Üçüncü kişinin gruba katılması o grupta köklü değişimlere yol açabilmektedir. Bu durumda tek tek bireylerin aksine, grup olarak farklı bir konuma geçmektedirler. Mesela bağımsız bir grup yapısı oluşturulabilirler. Bu grup yapısı, üyeler üzerinde bir baskı ve etki oluşturabilir. Ayrıca üçüncü kişinin gruba katılması birçok toplumsal rolün oluşmasına da zemin hazırlar. Şöyle ki; üçüncü kişi grup içi tartışmalarda hakem görevi görebilir. Böylece bir aracılık rolü üstlenmiş olur. Ayrıca üçüncü kişi, diğer iki kişi arasındaki tartışmayı kendi lehine kullanabileceği gibi diğer iki kişi arasında rekabete yol açmasına da neden olabilmektedir.

Dahası üçüncü kişi diğer iki kişi arasında kendi üstünlüğünü sağlamak adına kasti olarak bir çatışma ortamına sebebiyet verebilir. İşte bu durumda tabakalaşma sistemi ve otorite yapısının da ortaya çıkması muhtemeldir. Bu durumda ikili bir grup yapısından üçlü grup yapısına geçerken sosyal yapı değişebilir ve gelişebilir. Grup içinde sayı arttıkça farklı yönlerde değişim ve gelişimler söz konusu olabilmektedir.

Bütün bu rakamsal analizin temel amacı, Simmel’in özel ve nispeten özerk formların toplumsal bağlamdan bağımsız olarak var olduklarını; sosyal veya tarihsel durum ne olursa olsun, insanlar, gruplar veya milletler üçlüsünün benzer davranış tipleri ürettiklerini göstermektir (Slattery, 2008: 54).

Benzetmelerinde geometriyi bir temel olarak kullanan Simmel’e göre, örneğin sosyal durumlar, doğaları ve türleri bakımından, ilgili insanların sayısına göre değişirler (Slattery, 2008: 53). Bu bakımdan Simmel’de sosyal geometrinin sayı temelinde açıkladığı konulara rastlamamız mümkündür. Mesela bir sayısının tekliği ve yalnızlığı betimler. Bu açıdan diğer biçimlerde olmayan bir özelliktir. Bir kişinin olduğu durum ile iki kişinin oluşturduğu durum arasında bariz bir ayrım söz konusudur. İki kişilik bireyler, bir çift oluşturmaktadır. Ayrıca sayı anlamında bir eşitlik söz konusu olduğundan bireyler arası birebir iletişim olur. Bu da bireylerarası etkileşime zemin oluşturur. Grupta sayı arttıkça sosyal durum, duygular gibi birçok değişimi de beraberinde getirmektedir.

Simmel'e (2008a: 94) göre, gerek günümüzdeki gerekse de geçmişteki toplumsal yapılarda rastlanan ilk toplumsal oluşum evresi şudur: Komşulara, yabancılara ya da herhangi bir çatışma unsuru taşıyan çevrelere karşı kendi içinde kenetlenmiş nispeten küçük bir çevre. Kendi içinde sıkı bir bütünlüğe sahip olan böyle bir çevre, üyelerine, kişisel özelliklerini geliştirmeleri, özgür ve kendi sorumluluğunu taşıyan hareketlerde bulunmaları için çok az serbestlik tanır. Siyasî gruplar, akraba ağları, partiler ve dinî cemiyetler böyle oluşur. Genç birliklerin kendilerini koruması için katı sınırlar ve merkezî bir bütünlük oluşturmaları şarttır; bu yüzden, bireyin içsel ve dışsal açıdan özgünlüğünü geliştirmesine, özgür olmasına izin veremezler.

Ayrıca Simmel, devlet, küçük toplumsal grup olan aile veya ticari birlik gibi toplumsal yapılarda bireylerarası ilişkilerin rekabet, düşmanlık veya dayanışma gibi tek başına oluşmayan ve kurumsal özellik taşıyan toplumsal biçimlerin sosyolojinin ilgi alanında olduğunu düşünmektedir. Zaten bireylerin, bu biçimler olmadan içlerindeki duyguları göstermeleri mümkün değildir. Böylece bireyler arası etkileşimde bireysel eğilimler, çıkarlar, rekabet, ihtiraslar ortaya çıkabilmektedir.

Simmel'in etkileşim biçimlerine ilgisi bağlamında en önemlisi, büyüklük ve farklılaşmadaki artışın bireyler arasındaki bağları zayıflatma ve bu bağların yerine çok daha uzak, kişisel olmayan ve kısmî ilişkiler geçirme eğilimi yaratmasıdır. Paradoksal olarak, bireyi özgürleştiren büyük grup bireyselliği tehdit eder. Ayrıca Simmel'e göre bir başka paradoksal bir durum, bireylerin kitle toplumunun yarattığı tehdidin üstesinden gelme yollarından birinin aile gibi küçük gruplara dalmak olduğuna inanmalarıdır (Ritzer, 1992: 7).

Ekleme gerekirse, Simmel politik, ekonomik ve endüstriyel gelişme üzerinde durmuştur. Kapsam olarak mikrososyolojiden daha geniş yapıları inceleyen makrososyoloji ise toplumsal yapılar ve kurumlar, toplumun politik ve ekonomik sistemleri, toplumsal olgular gibi daha geniş bir alanı kendine konu edinir. Bu bağlamda Simmel'in makrososyolojiyle de ilgilendiği söylenebilir. Zaten makrososyoloji ve mikrososyoloji birbiriyle sürekli etkileşim içindedir. Fakat sosyal psikolojiye önemli katkıları olan Simmel'in daha çok mikrososyolojiyle ilgilendiğini söylemek mümkündür.

3.5. Simmel ve Toplumsal Etkileşim

Simmel, toplumu etkileşim ile birbirine bağlı bireyler olarak görmektedir. Bireylerin kendi aralarındaki etkileşimi aralarında bir bağ oluşturur. Toplum işte kendi içindeki bu etkileşim süreci sayesinde oluşur. Ayrıca bireylerin sayısının, etkileşim sürecinde önemli bir yeri vardır.

Sosyolojinin rolü, Simmel'e göre, yaygın toplumsal etkileşim biçimlerini anlamak, toplumsal hayat ile düzenin biçim ve içeriğini, tıpkı gramercilerin dilin biçim ve yapılarını, matematikçilerin fiziksel nesnelerin biçim ve kalıbını açıkladıklarına benzer biçimde açıklamaktır (Slattery, 2008: 52).

Simmel'e (1908) göre; birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde toplum vardır. Bu etkileşim daima belli saiklerle ya da belli amaçlar gözetilerek gerçekleşir. Erotik, dinî ya da sadece yakınlık kurmaya yönelik saikler ve savunma, saldırı, oyun, kazanç, yardım ya da eğitim amaçları; bunlar ve daha sayısız etken insanın başka insanlarla birlikte yaşamasına, onlar için, onlarla birlikte, onlara karşı hareket etmesine ve böylece kendi durumuyla onların arasında bir rabita kurmasına neden olur. Kısacası, onları etkiler ve onlardan etkilenir. İnsanlar arasındaki bu etkileşimlerin önemi, bu yönlendirici saik ve amaçları içinde barındıran bireylerin onlar sayesinde bir birlik, yani bir toplum oluşturmasından gelir. Zira kelimenin ampirik anlamıyla birlik unsurlar arasındaki etkileşimden başka bir şey değildir. Organik beden bir birliktir çünkü organları birbirleriyle başka organizmalarla olduğundan daha mahrem bir enerji alışverişi sürdürür; bir devlet bir birliktir çünkü yurttaşları benzer karşılıklı etkiler gösterir. Aslına bakılırsa, parçalarının her biri diğer her parçayı bir şekilde etkilemiyorsa ya da ne kadar dolaylı olursa olsun, etkilerin karşılıklılığı herhangi bir noktada kesilmişse birlik kelimesi kullanılamaz (Simmel, 2009: 47).

Simmel, aslında toplum kavramının gerçekte var olmadığını savunmaktadır. Ona göre gerçekte asıl var olan iki birey arasındaki etkileşimdir. Simmel kişiler arası bu etkileşimden yola çıkarak sosyolojide incelenmesi gereken temel konunun bu etkileşim formları olduğunu düşünmektedir. Bu formlar; hakim olma, boyun eğme, kabullenme, dışlama gibi kavramlar, bahsettiği kişiler arası etkileşim formlarıdır.

Her etkileşim formu aslında bir problemin var olduğunu gösterir; ve aynı zamanda bu problemin çözümünü amaçlar. Bu durumda sosyoloji bir bilim olarak bu etkileşim formlarını tanımlamanın ve kavramsallaştırmanın yanında, bu formların ne tür problemleri teşkil ettiğini araştırarak nasıl bir çözüm yolu gerektirdiğini saptamalıdır.

Bu bağlamda Simmel’de toplumsallık kavramını her dile getirişimizde bunu etkileşime bağlı olarak açıklamamız mümkündür. Simmel toplumsal ilişkileri tanımlarken sosyal uzam olarak adlandırdığı bir çerçevede düşünerek kişiler arası etkileşim formlarının bu uzam içinde incelebileceğini savunmaktadır.

Öte yandan Simmel’de genele dağılan sayılar burada da kendini göstermektedir. Grubun büyüklüğü veya küçüklüğü kişilerarası etkileşim açısından da önem taşımaktadır. Grup küçüldükçe, onun üyeleri arasındaki katılım artar, çünkü birkaç kişi arasındaki etkileşim, yalnızca temasın çok sık olmasından dolayı birçok kişi arasındaki etkileşimden daha fazla yoğun olma eğilimindedir. Ters bir şekilde, grup genişledikçe onun üyelerinin katılımları da zayıflar; bütüncül bir insan olarak içerilmek yerine, kendi kişiliklerinin yalnızca bir kısmı ile dâhil olma olasılıkları yüksektir. Grup genişledikçe üyelerinden talepleri de azalır ve aynı zamanda bireyleri insanüstü güçlerle karşı karşıya getiren nesnel yapılar yaratır. Kendi biçimsel düzenlemesi yoluyla daha geniş grup, bireyi uzak ve yabancı bir iktidar ile karşı karşıya bıraksa da, tam da kendi üyeleri arasında daha geniş bir mesafe yarattığı için, onu yakın denetim ve soruşturmadan özgürleştirir. Küçük grupta, bireysel eylemi kısıtlamak için var olan koalisyonlar ve çoğunluklar yine de, katılımın önemi açısından hafifletilebilir. Geniş grupta, farklılaşmış organlar gruptan özgürleşmeye bütüncül katılımdan ziyade kısmi katılım yoluyla izin verseler bile, bireyi kendi nesnel güçleri yoluyla kısıtlarlar (Cosser, 2010: 176-177).

Toparlayacak olursak Georg Simmel, “Toplumsal Etkileşim Biçimleri” olarak şu başlıkları vermiştir:

- a- Mübadele
- b- Çatışma
- c- Tahakküm
- d- Fahişelik
- e- Sosyallik

Simmel bu etkileşim biçimlerine kısaca değinelim:

a- Mübadele: İnsanlar arasındaki ilişkilerin çoğu mübadele kategorisi altında ele alınabilir. Mübadele bütün insani etkileşimler arasında, töz ve içerik kazanmaya çalışan insan hayatını şekillendiren en saf ve en gelişkin etkileşimdir (Simmel, 2009: 65). Her türlü etkileşime bir tür mübadele olarak bakmak yerinde olacaktır. Bu her konuşma, her sevgi, her oyun, her birbirine göz gezdirme edimi için geçerlidir.

Etkileşimde insan sahip olmadığı bir şeyi verirken, mübadele sadece sahip olduğu şeyi verdiği için bu iki kategori farklıymış gibi görülebilir,ama bu ayırım aslında geçersizdir. Zira kişi etkileşim içinde yalnızca kendi enerjisini sarf edebilir, kendi tözünü aktarır. Oysa mübadele başka birinin sahip olduğu bir nesne uğruna değil, daha çok kişinin bir nesne hakkındaki hissi uğruna, ötekinin daha sahip olamadığı bir his uğruna yapılır (Simmel, 2009: 65).

Mübadelelerin özü olan nesnellik koşulu, bireyler arasındaki özgür mülk aktarımı içinde, ancak bu önceki toplumsal düzenleme aşaması sayesinde gelişir. Mübadele kendine özgü bir sosyolojik yapı, bireylerarası yaşamın asli biçim ve işlevlerinden biridir (Simmel, 2009: 85).

b- Çatışma: Simmel; barış istiyorsan, savaşa hazır ol, düsturundan hareketle bu sözün çok daha ötede bir anlam taşıdığından bahsederek şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır: “Taraflar arasındaki gerilimi çatışmanın kendisi giderir. Barışı amaçlıyor olması, çatışmanın doğasının ifadelerinden sadece biridir, özellikle bariz bir özelliğidir: birbirlerinin hem lehine hem de aleyhine işleyen unsurların sentezi. Her iki tür ilişki biçiminin de karşıtlaşan ve örtüşen ilişki biçimleri iki ya da daha fazla birey ya da grubun birbirleri karşısındaki salt kayıtsızlığından bambaşka şeyler olduğu anlaşıldığında bu doğa daha açık seçik ortaya çıkar. Kayıtsızlık, ister toplumsallaşmanın reddini, ister son noktasını içeriyor olsun, katıksızca olumsuz bir şeydir. Bu katıksız olumsuzluğun hilafına, çatışma olumlu bir şeyler içerir. Gelgelelim, olumlu ve olumsuz veçheleri bütünleşmiş durumdadır; birbirlerinden kavramsal olarak ayrılabilirler, ampirik olarak değil” (bkz. Simmel, 2009: 87-88).

Bu açıdan bir bakıma çatışmayı toplumun devamlılığı açısından değerlendiren Simmel, aynı zamanda toplumda bir birlik sağlama işlevinden de bahsetmektedir. Simmel’in çatışma konusundaki görüşleri, çatışma kuramcılarında, değişik bir bakış açısı oluşturarak çatışmanın, toplum içinde farklı tarzlarda ortaya çıkabileceği; ve farklı sonuçlar doğurabileceği yönünde bir fikir oluşturduğu söylenebilir.

c- Tahakküm: Hükmetme anlamını taşıyan bu kavramdan Simmel (2009: 109) şöyle bahsetmektedir: Genelde hiç kimse başka bir bireyi bütünüyle kendi nüfuzunun belirlemesini istemez. Daha ziyade, kendi nüfuzunun, yani başkasını bu şekilde belirlemenin, geri dönüp kendisini de etkilemesini ister. Dolayısıyla, soyut tahakküm etme, istemi bile bir etkileşim vakasıdır.

Tahakküm arzusunun amacı tabi kılman kişinin iç direncini kırmaktır elbette (oysa bencillik çoğunlukla sadece dış direnç üzerinde zafer kazanmayı amaçlar). Ama yine de tahakküm arzusu bile öteki kişiye belli oranda ilgi gösterir, o kişi onun için bir değer oluşturur. Her türlü toplulaşma sürecinin son gölgesi ancak bencillik bir tahakküm arzusuna bile varmadığı zaman, ancak başkası tam bir kayıtsızlık konusu ve onun ötesinde yer alan amaçlar için kullanılan bir araçtan ibaret olduğu zaman ortadan kalkar (Simmel, 2009: 109).

Etkileşim, yani karşılıklı olarak belirlenen eylem, münhasıran kişisel kökenlerin ürünü olan eylem, çoğunlukla dikkate alınmadığı yerlerde bile hüküm sürmektedir. Yaygın görüşlere bakılacak olursa bir tarafın uyguladığı zorlamanın öbürünü her türlü kendiliğindenlikten ve dolayısıyla her türlü gerçek etki yaratma, etkileşim sürecine katkıda bulunma imkanından mahrum bıraktığı üst-ast ilişkilerinde bile etkileşim vardır ve bu etkileşim bu ilişkileri bile toplumsal biçimler haline getirir (Simmel, 2009: 110-111).

d-Fahişelik: Simmel'in para felsefesi hakkındaki düşünceleri burada da tezahür etmektedir. Simmel'e (2009: 129) göre, hiçbir iz bırakmayan bütünüyle geçici ilişki niteliği sadece parasal işlemlerde vardır. Paranın verilmesiyle birlikte ilişkiden tamamen çekilir. Yine Simmel'e (2009: 130) göre; Kant, insanın asla salt bir araç olarak kullanılmaması, her zaman başlı başına bir amaç olarak da tasavvur edilip öyle muamele görmesi gerektiğini bir ahlak yasası olarak ortaya koymuştu. Fahişelik bunun tam zıttındaki davranışı temsil eder, hem de işin her iki tarafı için de. Bütün insan ilişkileri arasında iki kişinin karşılıklı olarak salt araç derekesine indirgenmesinin belki de en çarpıcı örneğidir fahişelik.

Simmel bu bağlamda toplumsal kadın sorunlarına da değinmektedir. Yine belirtildiği gibi para konusu da bu etkileşim biçiminde çokça yer almaktadır.

e- Sosyallik: Simmel'e (2009: 136) göre; sosyalliğin kendi tözünü insanlar arasındaki sayısız temel ciddi ilişki biçiminden meydana getirdiği, ancak bu tözün gerçek hayatın sürtünme ve çatışma içeren ilişkilerinden kurtulmuş olduğu gittikçe daha net anlaşılmaktadır; ama sosyallik (özellikle de saf sosyalliğe yaklaştıkça), gerçek hayatla kurduğu biçimsel ilişkiler sayesinde simgesel olarak hayatın tamlığına ve yüzeysel bir akılcılığın her zaman sadece içerikte aradığı bir anlama bürünür.

Simmel oyun ve sanat bağlamında betimleme yapmaktadır. Buradan hareketle sosyalliği tanımlayan Simmel'e (2009: 136) göre; Sosyallik, bir araya gelmenin oyun

biçimidir. Sanatla gerçeklik arasında nasıl bir ilişki varsa, sosyallikle bir araya gelmenin içerikçe belirlenmiş somutluğu arasında öyle bir ilişki vardır. Şimdi o büyük bir araya gelme sorunu sadece sosyallikte mümkün olan bir çözüme kavuşur. Sorun, bireyin kendisinin toplumsal ortamı içinde ve onun karşısında ne ölçüde öneme ve vurguya sahip olduğu sorunudur. Saf biçimiyle sosyalliğin kendisi dışında hiçbir öte amacı, hiçbir içeriği ve hiçbir sonucu olmadığı için, bütünüyle kişiliklere yöneliktir.

3.6. Simmel ve Alış-Veriş Kuramı

Alışveriş kuramları da tıpkı diğer kuramlarda olduğu gibi farklı sosyologlardan farklı içerikler kazanmıştır. Simmel'in insan etkileşimi üzerine düşünceleri bu bağlamda alışveriş kuramına da yansımıştır.

Alışveriş kuramları genel anlamda bir değişimi ihtiva etmektedir. Bahsedilen değişim maddi veya manevi yönde bir alışverişi kapsar. Bu değişim toplumsal değişimin aksine karşılıklı bir alışverişi ifade ettiğinden toplumsal alışveriş kuramı olarak adlandırılmaktadır. Polama (1993: 54) bir örnekle şöyle açıklamaktadır: bir fabrikada diğer işçilerle birlikte etkileşen bir işçi açıkça daha büyük bir yılbaşı ikramiyesi ödülünü elde etmek için arkadaşları ile işbirliğine gidilebilir. Ancak aynı zamanda, arkadaşlık ya da iyi niyet gibi maddi olmayan ödül, ekonomik olarak son zamanlarda bile benzer bir davranışı ortaya çıkarabilir. Karşılıklılık modeli, veren ve karşılık olarak almayı bekleyen insanlar ile birlikte var olur.

Buradan hareketle toplumsal alışverişin basit bir örneğinde, ilişkinin simetrik olması gerektiğini varsayabiliriz. Örneğin, alışveriş sırasında, bir şeyin satın alınması ile onun için ödenen paranın eşit kıymette olduğu varsayılır. Diğer benzer toplumsal ilişkiler de genellikle simetriktir, bu; hediye alıp verilirken bunların yaklaşık olarak eşit değerli oluşunda, toplumsal eşitler arasındaki arkadaşlıklarda ya da sadece ücret için değişime sunulan emekte görülmektedir. Bununla beraber, gerçek dünyadaki tüm ilişkiler simetrik değildir. Sosyologlar güç ve otoriteye dayanan bir tabakalaşma sisteminin farkındadırlar (Polama, 1993: 65).

Bu açılardan bireyi ve bireyin sorunlarını ele alan alışveriş kuramı, Simmel düşüncesine önemli bir yer edinmektedir. Simmel, toplumdaki bireyler arası etkileşime vurgu yaparak bireysel davranış üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu noktada anahtar kavram alışveriş üzerinedir. Toplumsal alışveriş kuramı tıpkı ekonomideki alışverişe benzer bir yol izler. Bu bağlamda bireyler diğerlerine hizmet veya mal sağlarken bunun

karşılığında eşit miktarda hizmet veya mal beklentisiyle hareket ederler. Bu durumda toplumsal olarak karşılıklı ilişki ve etkileşim söz konusu olmaktadır. Ayrıca burada bireyler denklik beklentisinde hareket ederek insanlarla etkileşimlerini kendi çıkarları dahilinde sürdürürler.

Simmel'in alışveriş konusundaki fikirleri, modern sosyoloji literatüründe Alvin W. Gouldner'in karşılıklılık normu üzerine yazdığı makalede gün yüzüne çıkmaya başlamıştır (1960). Bu iyi tasarlanmış açıklamada Gouldner, kişilerin birbirine belli statüler işgal ettikleri için değil, aralarındaki etkileşimin tarihi yüzünden borçlu olduğu görev türlerine odaklanmıştır. Parsons, Malinowski ve diğer sosyal antropologların ilgili yazılarının yanı sıra, Simmel'in, insanlar arasındaki tüm bağlantıların, eşdeğerlik verme ve alma şemasına dayanmakta olduğu yolundaki önermesini işleyen Gouldner, karşılıklılık ve tamamlayıcılık arasındaki farkı, karşılıklılık normunun etkileşim sistemlerini ne şekilde başlattığını ve dengelediğini açıklamaktadır (Levine vd., 2011: 112).

Simmel'in aklın ekonomik alışveriş ile ilgili rasyonel alışkanlığının metropol ortamındaki diğer toplumsal ilişki türleri için genelleştirildiği görüşünü sınavan Muir ve Weinstein (1962), toplumsal yardımlara karşı tutumlarını belirlemek için alt-orta ve üst-orta sosyo-ekonomik tabakalardan örnek kadın denekler ile görüşmüşlerdir. Bu araştırmacılar her iki tabakadaki deneklerin, yükümlülüklerin mümkünse gönüllü olarak yerine getirilmesi gerektiğini hissettiklerini ve böyle yapmayan borçluların kınandığını ortaya çıkarmıştır: "Simmel' in metropolitan mantık konusundaki tezi böylece toplumsal alışveriş ile ilgili bu tür tutumlarla desteklenmiştir" (a.e., s. 112).

Alışveriş kuramını makro-sosyolojik analiz ile ilişkilendirmeye yönelik diğer bir takım çabalar da daha sınırlı biçimlerde Simmel'den yararlanmıştır. Emerson (1972), Simmel-Kadushin'in aynı toplumsal kategorideki kişiler arasındaki alışveriş ağları olan sosyal çemberler anlayışına dair farklı bir formülasyon ve bu tür ağların kapalı hale gelinceye kadar doğal bir değişme eğilimine sahip oldukları şeklinde bir önerme içeren bir dizi tanım, teorem ve gerekçe ortaya koyma yoluyla alışveriş ilişkilerinin ve alışveriş ağlarının özelliklerini açıklamaya çalışmıştır. Coser (1965), Simmel'in, karşılıksız kalan alışverişin yardım alanlar üzerindeki zararlı etkileri konusundaki düşüncelerini detaylandırmıştır (a.e.: s. 113-114).

3.7. Paranın Felsefesi

Rasyonel iradenin hakim olduğu insan birliktelikleri toplumu oluşturur. Toplumda insanlar bir anlamda sözleşmeler ile birbirlerine bağlıdırlar. Bu durum, bireyleri sorumlu hale getirmektedir. Bu sorumluluk duygusu, bireylerin kendi aralarında birlik oluşturmasını sağlar. Bireyler, bu birlikleri belli amaçlarını gerçekleştirebilmek için bir araç olarak kullandıkları gibi aynı zamanda bu birliklere katılmayı hedefleyerek bunu bir amaç haline getirebilirler. Toplum bu bakımdan her bireyin farklı amaçlar içinde hareket etmesi ile karmaşık bir yapı oluşturur. Bu da toplumda anonimlik ve kamusalılık oluşturabilir. Bireyler bu karmaşıklıkta içinde eşit bir ölçüt ararlar; ve bu da paradır.

Simmel 20. Yüzyıldan önceki dönemlerin toplumsal konuları ele alırken özellikle para problemine, para ekonomisine ve paranın modern yaşam ve modern kültür üzerindeki etkilerine de değinmiştir. 1889'da bir bakıma para psikolojisiyle uğraşan Simmel, paranın özellikle modern yaşam üzerindeki etkilerinden bahsetmiştir. Para konusu Simmel'in diğer bahsettiği konular ile örüntülü olduğundan modernite, megakent gibi başlıklarımızda bu konudan bahsetmek mümkündür.

Simmel, ekonomik alışverişin en iyi şekilde toplumsal etkileşimin bir biçimi olarak anlaşılabilirliğini iddia eder. Parasal işlemler, takasın daha erken biçimlerinin yerini aldığı anda, toplumsal aktörler arasındaki etkileşimin biçimlerinde önemli değişimler ortaya çıkar. Para insanlar arasında yaygın bir bağ olduğunda, dağınık duygular içinde demir atmış kişisel bağlar, belirli amaçlarla sınırlı gayri şahsi ilişkilerle yer değiştirir. Sonuç olarak, önceleri niceliksel olandan çok niteliksel değerlendirmelerin alanı olmuş olan soyut hesap, akrabalık ilişkileri ya da estetik takdirin gerçekliği gibi toplumsal alanları istila eder. Para, tam da bir işlemi hazırdaki bir amaçla sınırlandırmayı mümkün kıldığı için, kişisel özgürlüğün artışına yardım eder ve toplumsal farklılaşmayı besler; para doğal gruplandırmaları, belirli rasyonel amaçlar için kurulmuş olan gönüllü ilişkilerle yer değiştirir. Her tür nakit bağlantı noktası nüfuz ettikçe, kan ya da akrabalık ya da sadakat ilişkilerine dayalı bağları çözer. Para modern dünyada, bir değer standardı ve bir alışveriş aracı olmaktan fazla bir şeydir. Onun ekonomik işlevlerinin üstünde ya da altında, rasyonelliğin, hesap edilebilirliğin, gayri şahsiliğin modern ruhunu sembolize eder ve cisimleştirir (Coser, 2010: 181).

Metropol her zaman para ekonomisinin merkezi olmuştur. Çünkü burada iktisadî mübadelenin çeşitliliği ve yoğunluğu, mübadele araçlarına özel bir önem kazandırır;

oysa taşradaki küçük çaplı ticaret böyle bir şeye imkân vermez. Para ekonomisi ile zihnin egemenliği birbirine derinden bağlıdır (Simmel, 2008a: 87).

Ayrıca Metropole özgü bezgin tavrın psikolojik kökeni para ekonomisinin beslediği bir başka kaynakla bitişir. Bezgin tavrın temelinde ayırdetme yeteneğinin körelmesi yatar. Bu, geri zekalılık durumunda olduğu gibi, nesnelere algılanmadığı anlamına gelmez, fakat daha ziyade şeylerin anlamının ve farklılaşan değerlerinin, dolayısıyla şeylerin kendilerinin sureten (insubstantial, gayri maddi) tecrübe edilmesi demektir. Şeyler (blasé) kimseye tekdüze bir biçimde birbirinden farksız gri tonda görünür; nesnelere hiçbir yekdiğerinden daha fazla alakaya veya önceliğe layık değildir. Bu ruh hali bütünüyle içselleştirilmiş para ekonomisinin gerçek anlamda sübjektif yansımasıdır. Çok çeşitli şeylere karşı hep aynı renksiz ve kayıtsız tavırla para en korkunç eşitleyici haline gelir. Çünkü para şeylerin her türlü niteliksel farklılıklarını "kaça?" sorusuyla ifade eder. Bütün renksizliği ve kayıtsızlığı ile para, her türlü değerlerin ortak belirleyicisi haline gelir; müzmin bir biçimde, şeylerin nüvesini, bireyselliklerini, kendine özgü değerlerini ve emsalsizliklerini biteviye oyup aşındırır. Her şey paranın sürekli hareket halindeki akışkanlığı içinde eşit özgün ağırlıkla dalgalanıp durur. Her şey aynı seviyede eşitlenir ve birbirlerinden ancak kapladıkları alanın büyüklüğüyle farklılaşır (Simmel, 2005: 173-174). Bu durumda "Para büyük bir eşitleyicidir" (Bonfeld ve Holloway, 2007: 24) demek uygun olabilir.

Simmel'in para konusunda bu kadar önemle durmasının önemli nedenlerinden biri de para ekonomisinin günlük ilişkiler ve günlük yaşam üzerindeki etkilerinin bireylerin hem duygusal yönünü hem de nesnel kültürü şekillendirmesidir. Simmel nesnel kültürü kısaca eşya kültürü olarak betimlemektedir. Simmel ayrıca, tarihin ilerlemesiyle kurumlaşmış mübadele toplumundan bahseder. Burada her şeyin, her şeyle mübadelesi yani değiş tokuşu mümkündür. Artık her şey meta haline gelir. Para her şeyin ölçüsü olur. Her şey ona göre şekillenir ve onun sözü geçer.

Simmel'e göre paranın kendi başına hiçbir değeri yoktur. Ancak para malların ve hizmetlerin değiş tokuşunda bir araç işlevi görmektedir. Para aracıdır, soyuttur ve şahsa bağlı değildir. Nesne olarak para, bir sonuca götüren vasıttan başka bir şey değildir. Bu nedenle para, dünyaya doğru rasyonel bir yönelimi teşvik etmekte ve bu noktada Simmel'in görüşleri hem Marx'ın hem de Weber'in görüşlerine benzemektedir. Yine de Simmel, bu rasyonelliğin, paraya kendi sonu içerisinde irrasyonelmiş muamelesi yapan bazı bireyler tarafından bozulabileceğini belirtmektedir (Kivisto,

2008: 174). Bu bağlamda Simmel parayı tek başına değerli bir nesne veya bir form olarak görmez. Paranın anlamı ve önemi diğer nesnelere ile olan ilişkisi belirlemektedir. Paranın genel geçerliliği ve değeri ona verilen görevle alakalıdır. Ekonominin parayla olan büyük ilişkisi onun değerine değer katmaktadır.

Ayrıca moda düşüncesinde de para konusu göze çarpmaktadır. Moda; yaşam tarzımızdaki çeşitliliğin, nesnellüğün bir simgesidir ki daha tutucu bir antikitede çok derin bir biçimde kök salmış hiçbir kişisel duyguyla bağlı olmadığımız gündelik çevremize bu nesnellikle bakarız. Çevremizdekilere karşı kayıtsızdır çünkü onlar parayla takas edilebilir. Yaşam tarzımız para aracılığıyla gittikçe daha da gayrişahsî bir hale gelir. Ancak Simmel, nesnel âni aşarak zıt yöne ilerleyen eğilimleri de görür. (Bu zıtlık örneğin kalıtımsal ve dogmatik kanunlar yerine daha bireysel olanları getirdiğimizde veya evliliğin ve ev ekonomisinin nesnel karakteri kendini aştığı ve kadını tatminsiz bıraktığı için kadının öznel becerileri daha çok tatmin duygusu gerektirdiğinde ortaya çıkar). İş bölümünün ve paranın ekonomide oynadıkları roller birbirleriyle yakından ilişkilidir. Nesnel zihnin hâkimiyeti ile kazandıklarımızı, ruh ve kalpte yitiririz. Fakat burada bile son bir tezatlık vardır; para duyarsızlığın bir nedeni haline geldikçe ve her şey servetle ölçülebilir oldukça, ruhumuzun hâlâ ayakta kalan kaleleri daha da tutkuyla korunur ve her tür paragözlülüğe karşı koymayı yine de görev biliriz (Altmann, 2011: 315).

Nitekim para konusu, Simmel'in yoksul tiplemesinde de görülmektedir. Simmel yoksul kavramının toplumun en aşağı kısmında bulunan olmadığını belirtir. Ona göre yoksulluk bütün sosyal tabakalarda bulunabilir. Mesela üst sınıfta bulunan bir kişi çevresindekilerden daha az zengin ise bu karşılaştırmanın sonucunda fakir sayılabilmektedir. Bu durumda yine, para belirleyici bir faktördür.

Öte yandan paranın zaferi, niceliğin nitelik, aracın amaç üzerindeki zaferidir. Bir şey artık ancak değerinin saptanabilmesi için para denen bir aracın bu saptamada ölçüt olarak lanse edilmesi gerektiğinden ötürü ve bundan sonra değerlidir. Buna karşılık tedavüldeki para ile ikame edilebilir olmayan şey, değersizdir. Böylece bir tersine dönüş vuku bulur: En sonunda para, bize ihtiyaçlarımızı dikte eder, onları üstten biçimler. Sadece bir araç karakteri taşıması ve bir yardımcı işlev görmesi gereken para, bizi nesnel tin alanında bile topluca kontrol eder. Aslında para bu sürecin görünürdeki simgesi, dışsal simgesidir (Jung, 2001: 72) .

Para, mülkiyeti dönüştürür. Farklı nesnelere özellikleri, farklı tutkuları gerekli kılması nedeniyle mal mülk sahipliği bireyi etkilerken, paranın birleştirdiği sonsuz sayıdaki olasılıklar bizi özgür bırakmaktadır. Para, deyiş yerindeyse, yoğunlaşmış mülkiyettir; parayla satın alabileceğimiz her şeyin sahipliğini içeren sahipliktir. Paraya sahip olmanın anlamı, nesnede değil özne ile onu kendi istekleri doğrultusunda kullanabilen mâlik ile olan ilişkisinde yer alır. Para; ekonomide ne kadar büyük bir yer işgal ederse, insanlar arasındaki bağlar da o derece gevşek hale gelir, çünkü para mutlak bir araçtır. Burada Simmel'in farklı mülkiyet türleri ve bütün parasal işlemlerin merkezi olarak deyiş tokuşun özellikleri üzerine yaptığı zekice yorumları tekrar etmek imkânsızdır; bu yorumlar onun kaleminden keyifle okunmalıdır. Bunun yanı sıra para, mesafe bakımından mal ile bizim aramızdaki bağı gevşetir. Hissedar, kamu alacaklısı ve çiftliğini kiraya veren toprak sahibi tüccar, ancak para sayesinde mülklerinden uzakta yaşayabilirler. Mülkleri para tarafından korunmaktadır (Altmann, 2011: 309).

Ayrıca Callinicos (2011: 283) Simmel'in ifadelerinden yola çıkarak; paranın insanların amaçlarını gerçekleştirdikleri evrensel bir araç, aletlerin en saf biçimi olduğunu söyler. Dolayısıyla Simmel'de para, bireysel bağımsızlığı sağlayarak özgürleştirici bir rol oynayabilir. Toplumsal ilişkiler evrensel olarak malların ve hizmetlerin para karşılığı alım satımı aracılığıyla kurulduğu için artık kişisel olarak başkalarına bağımlı değiliz. Bu nedenle kentliler artık onların hiçbirine özel bireyler olarak bağılı değil, onların para değeri olan ve dolayısıyla deyişik insanlar tarafından yerine getirilebilen nesnel hizmetlerine bağılıdır. Ama aynı zamanda paranın her zaman her yerde hazır bulunuşunun getirdiği her şeyin görelileşmesi, nesnelere ve insanların artık içsel niteliklerine göre değerlendirilmediği anlamına gelir. Para evrensel bir toplumsal bölünme yaratır ve niteliksel belirlemelerin niceliksel belirlemelere indirgenerek özel olarak, bireysel olarak ve niteliksel olarak belirlenen her şeyin, yalnızca sayısal belirleme ile erişilebilen az ya da çok, büyük ya da küçük, geniş ya da dar, çok ya da az sık bulunan o renksiz unsurlar ve bilinçler olarak yorumlanmasına neden olur.

Para, yaşam tarzımızın yönünü belirler; paranın artması veya azalması ekonomik-psişik süreçleri etkiler; para duyguları şiddetlendirir. Paranın genel bir deyişim aracı haline gelmesinden bu yana saatlerin hızla çalışmaya başlaması bir tesadüf değildir; kol saatleri ilk defa bu kadar önem kazanmıştır çünkü zaman para haline gelmiştir. Para sürekli bir akış halindedir; bu akış ekonomik hayatın merkezinde, yaşamın en hızlı olduğu alışverişte; en küçük biçimlerde; bir yerden başka bir yere

aktarımı mümkün hale getiren çeklerle gerçekleşmektedir. Para; sürekli akışın ve hiç durmayan yaşamın bir simgesi olarak elden ele, bir yerden başka bir yere sürekli dolaşmak ister. Para, para olabilmek için elden çıkarılmak zorundadır. Ancak hareket halinde kendi işlevini yerine getirebilir ve anlamını bulabilir (Altmann, 2011: 318).

Ekleyecek olursak Simmel'in para problemi üzerine düşünceleri ancak 1895'den sonraki makale ve denemelerinde, örneğin "Modern Kültürde Para" (1896), "Paranın Yaşam Temposu Bakımından Önemi" (1897) veya "İş Felsefesinde" (1899) daha temelli hale gelirler ki, bunlar küçük değişiklikler dışında sonradan Para Felsefesi'ne alınmışlardır (Jung, 2001, 54).

3.8. Metodolojik Katkılar

Sosyolojide kullanılan belirli yöntemler vardır. Bunlar arasında sayı verilerini baz alan sosyometri, grafik, istatistik gibi yöntemlerden bahsetmek mümkündür. Simmel'de herhangi birey, bir sayı ifade eden sosyolojik unsurdan diğerine geçerken aynı zamanda yeni biçimlere de dönüşmektedir.

Metodolojik anlamda Simmel formel sosyoloji içinde, sınırlı olan ve sürekli devam eden etkileşimi izler. Bu açıdan Simmel'in diyalektik yöntemi kullandığını söylemek mümkündür.

Öte yandan farklı görüşlerden seçilmiş bir araya toplama anlamı taşıyan eklektik kavramı da, bir anlamda Simmel'in sosyoloji bilimine bakış açısını yansıtmaktadır. Yani Simmel bir bakıma diğer bilimlerin sosyolojinin laboratuvarı olarak görür. Tarih, istatistik, antropoloji, psikoloji gibi bilimlerin elde ettiği sonuçlardan, sosyoloji kendine bir sentez yapar ve onu toplum bilimi bağlamında özdeş konuma getirir. Bu anlamda sosyolojinin diğer bilimlerin ilk çalışma materyallerine doğrudan yönelmesi söz konusu değildir. Fakat bu açıdan sosyolojinin çalışmaya başlama noktası oluşur. Bir bakıma, sosyoloji başka bilimlerin sentezinden kendi laboratuvarını oluşturarak yeni sentezler elde eder.

Simmel, metafiziği, sosyoloji adına kendisiyle bahse girip reddetmekten oldukça uzaktır. O sadece sosyolojinin bütün hakkında kendi yönünden yargılar verebilme iddiasına itiraz eder. Şüphesiz metafizik, öncü olarak, Simmel'in hepsini metafizik hanesinde saydığı psikoloji kuramlarında olduğu gibi, çok büyük bir değere sahiptir (Jung, 2001: 42).

Simmel'in tutumunun yeniliği, tarih kuramına ilişkin çalışmasından çok, özel tarihsel bireyleri felsefi olarak ele alma çabalarında ayırt edilir. Simmel'in Goethe'yi, Kant'ı, Michelangelo'yu, Rembrandt'ı ve Rodin'i algılama tarzı, onları zamansal bir gelişim sürekliliği içine sokan veya belli bir çağın fenomenleri olarak ele alan tarihçininki gibi ya da bu isimlerin çalışmalarını a priori normatiflikleri içinde, zamansal olan her şeyden ayırarak inceleyen düzenleyicinininki gibi değil, bu önemli figürlerin her birini hem biricik figürler hem de a priori bir kategori olarak ele alan tarih felsefecisinininki gibidir. Simmel'in izlenimciliği bu dâhilerin her birinde, yaşamın bütününe yönelik hem benzersiz bir biçimde belirlenmiş hem de sonsuz ve a priori bir tutum imkânı görür: Simmel'in çoğulculuğu yalnızca belirli duruş meselelerine değil, aynı zamanda her tür varsayımdaki tekil kavrayışlara da atıf yapar. (Lukacs, 2011: 355).

Simmel'e göre, toplumsal gerçeklik problemi Kantçı felsefeye başvurarak çözülmüştü. Kant'a göre, bilgiye ulaşmak, deneyime ve bağlama gönderme yaparak değil, ancak zihnin içkin kategorileri aracılığıyla mümkündü. Simmel de benzer bir şekilde, toplumsal gerçekliğin sadece özgül, evrensel biçimlerle birlikte anılan düzenleyici ilkelerle anlamlı hale geldiğini ileri sürmekteydi. Sonuç olarak bilim, içerikten (deneyim alanına giren tesadüfi, nesnel olgular) gelişmiyor; tam tersine, daima, farklı bilimler açısından a priori kalan kavramlara göre düzenleme ve yorumlamayı içeriyordu. Bilimin gelişmesinde kavramların önceliği vardı. Nesnel yasalar olmadığı gibi, totallik de yoktu. Simmel, Comte'ta ve Spencer'da görülen, özsel toplum nosyonunu reddedip, karmaşık bir yapıyı oluşturan çeşitli öğelerin aktif, aralıksız etkileşimini benimsemektedir. Simmel toplumu, onu bireye dışsal bir gerçeklik şeklinde, sanki insan eyleminden ayrı, kendine özgü bir yaşamı varmış gibi tanımlayarak şeyeştiren sosyoloji tarzlarına karşıydı (Swingewood, 2009: 145-146).

Simmel, iki farklı şey arasındaki benzerlikten hareket ederek birindeki durumun diğeri için de geçerli olduğunu düşünen, benzetmeler yoluyla sonuca varılan analogi yöntemini kullanır. Bu bağlamda benzetmeler, simgelerle arası iyi olan Simmel'de analitik düşünme şeklini görmek mümkündür.

Sosyolojiyi bir nevi empirik sosyoloji haline koyup geliştirmek üzere Formel Sosyoloji çağını açan Simmel'dir. Denilebilir ki, Simmel gerçeğe dayanan objektif metodlu incelemeleriyle her şeyden önce genel empirik sosyolojinin temellerini atmıştır (Freyer, 1960'dan Akt. Kızılcılık, 1994b: 394).

Simmel metodolojik anlamda soyutlama yöntemini kullanır. Buna ilaveten analitik, hermeneutik dediğimiz tarihsel yaklaşımı da kullanmaktadır. Birey ve toplum içeriğinde karşılaştırmalı yaklaşımları oldukça iyi kullanır. Tarih Felsefesinin Problemleri adlı eserinde yorumlayıcı bir anlamı kapsayan hermeneutik ve tarihsel yöntemine bakış açısını belirtmiştir. Bu bağlamda hem Dilthey'in yansımalarından yola çıkarak kendi çizgisini oluşturmuştur.

Ayrıca Jung'a (2001: 96) göre; tarihçinin verili materyalden geniş kapsamlı konstrüksiyonlara geçtiği noktada tarih yasalarını veya tarihin anlamını bulduğuna inanması, şimdiye kadar değinilenlerden çok daha problematiktir. Zaten daha kitabın (Tarih Felsefesinin Problemleri) ilk bölümünde her anlama ediminin öznel ve psikolojik bir temele dayandığını vurgulamış olan Simmel'in, tarih yasalarının bir bilgisini olduğu kadar tarihin tümel anlamı üzerine bir bilgiyi de reddettiği açıktır. Böyle şeylerin formüle edildiği yerde, bunlar ancak tarihçinin öznel konstrüksiyonları olabilirler ve bunların hiçbir nesnel karşılığı yoktur. Materyalin kendisinde, yani tarihsel veriler, olgular ve olaylarda, Simmel'e göre kendinden yönlendirici olan veya gitgide bir teleolojik sıralanma içinde kendini gösteren hiçbir nesnellik yoktur.

Bu arada Simmel daha çok deneme yazı türünü tercih eder. Çünkü deneme türünde birçok durum ileri sürülmesine rağmen hiçbir şeyin kanıtlanmasına gerek duyulmaz. Denemeyi yazan kişi kendisiyle bir söyleşi içindedir. Bu durum ise tam Simmel'e göredir. Denemelerde her şeyi didiklercesine ele almaktadır.

Ekleme gerekirse, bilimsel kavramlarının temelinde Verstehen (anlama) metodu bulunmaktadır. Simmel, Weber ve Dilthey toplumsal yaşamın her daim bir değişim içinde olduğuna ve bu sebeple bir toplumsal durumun asla tam olarak aynı şekilde yeniden gerçekleşemeyeceğine inanmaktadırlar. Bu sebeple, kültürel bilimler kültürün fonksiyonlarını açıklamak için kurallar yaratmada başarılı olamaz, ancak belirli ve tek bir toplumsal veya tarihsel durumu anlamayı ve ardından diğerleri ile karşılaştırmayı deneyebilirler. Kültür üzerine düşüncelerini ve bu yorumcu metodu örneklemek için sadece Georg Simmel değil Max Weber ve Wilhelm Dilthey'de estetik temalar üzerine yazılar kaleme almışlardır. Simmel için kesinlikle açık olan, tıpkı sosyal bilimci gibi sanatçının da şeylerin doğasını ararken sadece rasyonel olguları değil aynı zamanda duyguları, sezgisel ve bilinçdışı bilgiyi de kullanacağıdır. Ancak rasyonel ve sezgisel bilgiyi bir araya getirerek bizlere nesnelere, durumların ve kişilerin özünü gösterebilirler (Bkz. Dörr, 2011: 146-147).

Öte yandan önemli bir konuda Simmel'in metafizikten de bahsetmesidir. Metafiziğin amacı hakikatin bilgisine ulaşmaktır. Ama onun içinde de, bilginin ötesinde duran bir şey vardır: Sesini duyurmaya çalışan, daha büyük, daha derin ya da daha başka bir şey; hakikati kendi kuvvetine maruz bırakan, paradoksal, kolayca çürütülebilir iddialar öne sürerek kendini gösteren bir şey. Bazı metafizik inançların, birer bilgi olarak doğru olmuş olsalar sahip oldukları hakikatten mahrum kalacak olmaları, tipik (ama yüzeysel ve tembelce bir iyimserliğin hep inkâr ettiği) bir zihinsel paradokstur; zira bu inançlar, sahip oldukları hakikati, birer hayat simgesi olmalarından, ya da insanın hayat karşısındaki tipik bir yaklaşımını ifade etmelerinden ötürü kazanmışlardır. Belki dinde de din olmayan bir şey, bütün somut din formlarını aşan bir şey vardır, bu formlar özünde ne kadar dinî olsa da (Simmel, 2008a: 69).

Ayrıca söylemek gerekirse, Simmel'in çalışmalarının konumunu, daha ileri bilimsel araştırmalar için harekete geçirici bir kaynak olarak değerlendirmek sorunludur. Nelerin kapsam içine alındığı ve nasıl alındığı konusunda pek çok farklılık bulunmaktadır. Simmel'in etkisinden söz ederken, belirli gözlemler ile spesifik hipotezlerden genel kuramsal yönelimlere ve temel problem alanlarının tanımına kadar yapılan alıntılar arasında ayırım yapılması gerekir. Yine alıntıların gerçek mi yoksa yalnızca görünüşte mi olduğunun, eğer gerçek ise doğrudan mı yoksa geriye dönük mü olduğunun, eğer geriye dönük ise bunların önceki bulguları ve öngörülerini mi temsil ettiğinin yoksa yalnızca ima mı olduklarının belirlenmesine dikkat edilmesi gereklidir (Levine, 2011: 66).

SONUÇ

Georg Simmel, 1858-1918 yıllarında yaşamış; fakat geç keşfedilmiş bir sosyologdur. Günümüzde kentleşme, modernleşme, metropollerde yaşamının getirdiği yabancılaşma gibi konuların önemi arttıkça Simmel'in ne kadar geniş bir ufka sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Simmel'in toplumsal kurama oldukça zengin katkıları vardır. Özellikle çatışmacı kuram açısından önemli bir geleneği temsil etmektedir. Bu bakımdan çağdaş sosyolojik kuram için temel bir referansı teşkil etmektedir. Georg Simmel, bir mikro geleneğin de temsilcisi olması bakımından küçük grup araştırmalarında da geniş açılı görüşlere sahiptir. Günümüzde endüstriyel üretim uzamlarında verimlilikte takım çalışmasının öne çıkması küçük grupların anlaşılıp açıklanması bakımından Simmelci görüşleri önemli kılmaktadır. Ayrıca, etkileşimcilik ve toplumsal alış-veriş kuramının oluşmasında ve gelişmesinde kaynak sosyolog niteliğindedir. Günümüzde toplumsal etkileşim sürecine dair araştırmalarda da Simmelci yaklaşımın belirleyici etkileri bulunmaktadır.

Bu bakımdan sosyolojide oldukça geniş olan Simmel, metodolojik yaklaşımıyla da dikkat çekmektedir. Formel sosyoloji içinde sınırlı fakat sürekli bir etkileşim olduğunu ileri sürer. Düşüncelerini analitik, tarihsel ve karşılaştırmalı yaklaşımlarla ifade etmiştir.

Simmel, toplumu etkileşim ile birbirine bağlı bireyler olarak görür. Bireylerin kendi aralarındaki etkileşimi aralarında bir bağ oluşturur. Toplum, içindeki bu etkileşim süreci sayesinde oluşur. Aynı zamanda toplum içindeki birey sayısı büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bireylerin sayısı etkileşim biçimlerini belirler.

Bu açıdan ele alındığında Simmel, bütün toplumsal oluşumların başlangıç noktası olarak bireyler arası etkileşimi görmektedir. Bu bireyler arası etkileşimin en önemli noktası paradır. Para ise direkt olarak etkileşimi temsil etmektedir.

Simmel'e göre kent kavramının özünde para ekonomisi vardır. Paranın tek başına bir anlam taşıması zordur. Kent başlı başına varlığını devam ettiremez. Onu ayakta tutan ve giderek megakent veya metropol olmasını sağlayan unsur pazardır. Kentsel yaşam kişisel çıkarlara hizmet eder. Bir bakıma, kentte egemen olan bireyselliğin derecesinin artması bireyler arası nefret duygularını körükler. Böyle bir durumda bireyler birbirinden soğur. Bu durumda kent ortamında yabancılaşma ve

sapkın davranışlar oluşması muhtemeldir. Bireylerde olan farklı duygular aynı zamanda toplumsal tiplmeleri de meydana getirir.

Birey ve toplum arasındaki ilişki her zaman diyalektiktir. Toplum bir yandan bireyselliğe ve özerkliğe izin verirken bir yandan da bunun oluşumuna engel olmaktadır. Toplumsallaşma ise her zaman için uyum ve çatışmayı içinde barındırır. Nasıl ki bir toplumda olumlu duygular varsa olumsuz duygular da bir o kadar yer almaktadır. Bu duygular ilişkilerin yapılanmasında ve biçim verilmesinde rol oynamaktadır. Bu durumda toplum içinde her zaman için çatışmanın ortaya çıkma olasılığı vardır. Simmel'de çatışma bütünleştirici bir rol oynamaktadır. Simmel'in çatışmayı sadece yıkıcı veya yapıcı olarak değerlendirmeyip bir bütün olarak ele alması çatışma kuramı açısından öneme sahiptir.

Bu bağlamda çatışma kavramı ilk etapta olumsuz bir etki gibi görülmüş olsa da Simmel, değişik bir bakış açısı oluşturarak hem çatışmacı kuram açısından hem de fonksiyonel kuram açısından farklı anlamlara yön vermiştir.

Simmel; sosyoloji nedir, toplum nasıl mümkün olur, insanların davranışlarına yön veren nedenler nelerdir, gibi sorulara cevap aramaktadır. Bu tür soruları genel anlamda, bireyler arası etkileşim ve birey-grup ilişkileri temelinde yorumlamaktadır.

Simmel'in sosyal geometri şeklinde adlandırılabilir sayılarla; birey ve toplumu açıklaması, sosyal tipleri belirlemesi ve bununla birlikte küçük grup araştırmaları, alış-veriş kuramı, toplumsal etkileşim gibi başlıkların geliştirilmesinde önemli bir rolü olmuştur. Formel sosyoloji, modernite ve paranın felsefesi gibi konular da Simmel'i diğer sosyologlardan farklı kılan kuramları olmuştur.

Ayrıca Simmel, rahatlıkla modernitenin sosyoloğu olarak adlandırılabilir. Moda konusunu hedef alarak modern kent yapısı ve metropollerini açıklamaktadır. Bu alanda bulunan farklı kavramlar Simmel'in yaklaşımlarını oluşturmaktadır. Birey ve toplum yapısı içinde tartışılan konular Simmel'in çağdaşı olan düşünürlerce de ele alınmıştır.

Bu açılardan ele alındığında Simmel'in çalışmaları çağdaş Amerikan sosyolojisinde etkili olduğu söylenebilir. Yine genel olarak politik, ekonomik ve endüstriyel gelişme gibi konularda etkin olmuştur. Öte yandan yaklaşımlarının güncelliği dikkate alındığında, klasik bir sosyolog olarak bilinen Simmel, aslında çağdaş bir sosyolog olarak da kabul edilebilir.

Simmel'in düşünce yapısını etkileyen düşünürler arasında Spencer, Darwin, Marks, Kant, Schopenhauer, Dilthey, Bergson gibi isimlerin dışında; etkilenip aynı

zamanda etkilediği Tönnies, Weber, Durkheim gibi çağdaşlarının isimlerini saymak mümkündür. Simmel'den etkilenen isimler arasında öne çıkanlar Park, Coser ve Lukacs'tır.

Öte yandan Simmel'in kendi döneminde pek de hak ettiği yeri bulduğunu söyleyemeyiz. Simmel'in sosyolojiyi bir anlamda felsefe gibi görüp bir yandan sosyolojiyi diğer bilimlerden ayırması, sistematikliğini belirlemek anlamında güçlük oluştursa bile, sanata ve sanatçıya yönelik çalışmaları, Simmel'i sade bir sosyolog tanımından daha ileri götürdüğü söylenebilir. Günümüzde giderek daha iyi tanınmakta olan Georg Simmel'in, ileriki yıllarda hem makro hem de mikro sosyoloji anlamında önemli isimler arasında anılacağı düşünülebilir.

Simmel'i direkt olarak belli bir kategori ve belli bir kuramla çerçevelemenin Simmel'i bir bakıma kısıtladığını söyleyebiliriz. En nihayetinde bir para felsefesi bile her ne kadar birey ve toplum bağlamında mikro sosyoloji içerisinde ele alınsa da aslında makro sosyolojinin tam da içerisinde yer alacak düzeydedir.

Aslında Simmel'in sosyolojisinde anlatılmaya çalışılan olgu, insana verilen değerde gizlidir. Ona göre insan sanatsal bir varlıktır ve önemlidir. Bu bağlamda birey olgusunu, topluma açılan bir kapı olarak görmek mümkündür. Dolayısıyla toplum da bireyin aynası gibi düşünülebilir. Simmel'in, toplumsal etkileşimler ve birey düşüncesi ışığında tüm düşüncelerini yansıttığı söylenilebilir. Bu durum onun geniş çalışma alanını karmaşıktırışmış gibi gösterse de konular öz olarak birey ve toplumsal etkileşim etrafında şekillenmektedir.

KAYNAKLAR

- ADORNO, W. Theodor; HORKHEIMER Max (2010), Aydınlanmanın Diyalektiği, (Çev. Nihat Ülner/ Elif Öztarhan Karadoğan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- AKPOLAT, Yıldız (2010), Sosyoloji tarihi 2, Ankara: Fenomen Yayıncılık
- ANA BRITANNICA, (1986), “Almanya” maddesi, Cilt 1, İstanbul: Ana Yayıncılık A.Ş. ve Encyclopaedia Britannica, Inc.
- AYDOĞAN, Ahmet (Hızl.), (2005), Şehir ve Cemiyet (Max Weber/ Georg Simmel/ Ferdinand Tönnies/ Don Martindale), İstanbul: İz Yayıncılık
- BAUMAN, Zygmunt (1998), Sosyolojik Düşünmek, (Çev. Abdullah Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- BONEFELD, Werner; HOLLOWAY, John (2007), Küreselleşme Çağında Para ve Sınıf Mücadelesi, (Çev. Münevver Çelik vd.), İstanbul: Otonom Yayıncılık
- BOUTHOU, Gaston (1975), Sosyoloji Tarihi, (Çev. Afşar Timuçin), İstanbul: Gelişim Yayınları
- CALLINICOS, Alex (2011), Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış, (Çev. Yasemin Tezgiden), İstanbul: İletişim Yayınları
- COSER, Lewis A. (2010), Sosyolojik Düşüncenin Ustaları, (Çev. Himmet Hülür vd.), Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- DILTHEY, Wilhelm (2011), Hermeneutik ve Tin Bilimleri, (Çev. Doğan Özlem), İstanbul: Notos Kitap Yayınevi
- DİRLİKİYAPAN, Jale Özata (Edt.), (2011), Georg Simmel Sosyolog, Sanatçı, Düşünür, Ankara: Doğu Batı Yayınları
- FAY, Brian (2005), Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi Çokkültürlü Bir yaklaşım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- FRISBY, David (2008), “Sunuş”, Georg Simmel, Modern Kültürde Çatışma, (Çev. Tanıl Bora/ Elçin Gen/ Nazile Kalaycı), İstanbul: İletişim Yayınları
- GIDDENS, Anthony (2008), Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayıncılık
- HORKHEIMER, Max; ADORNO, W. Theodor (2011), Sosyolojik Açılımlar, (Çev. M. Sezai Durgun/ Adnan Gümüş), Ankara: BilgeSu Yayıncılık
- <http://www.dostyakasi.com/forum/felsefe/4766-georg-simmel.html> 13.08.10

- JAMES, Harold (2009), Alman Kimliği; 1970'den Bugüne, (Çev. İsmail Türkmen), İstanbul: Kızılelma Yayıncılık
- JUNG, Werner (2001), Georg Simmel Yaşamı/Sosyolojisi/Felsefesi, (Çev. Doğan Özlem), İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi
- KIVISTO, Peter, (2008), Sosyolojinin Temel Kavramları, (Çev. İhsan Çapcıoğlu ve Sefer Yavuz), Ankara: Birleşik Yayınevi
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994a), Sosyoloji Teorileri 1, Konya: Yunus Emre Grafik Tasarım ve Yayıncılık Ltd. Şti.
- KIZILÇELİK, Sezgin (1994b), Sosyoloji Teorileri 2, Konya: Yunus Emre Grafik Tasarım ve Yayıncılık Ltd. Şti.
- KÖSEMİHAL, N. Şazi (2010), Sosyoloji Tarihi, İstanbul: Remzi Kitabevi
- KUMAR, Krishan (2004), Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- KÜÇÜK, Mehmet (Der.), (2000), Modernite Versus Postmodernite, Ankara: Vadi Yayınları
- LOO, Hans Van Der; REIJEN Willem Van (2006), Sosyolojik Bir Yaklaşım Modernleşmenin Paradoksları, (Çev. Kadir Canatan), İstanbul: İnsan Yayınları
- MARSHALL, Gordon (2005), Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- ÖZELCE, Gözde (2006), Simmel'in Gözüyle 'Modernite'nin Sosyolojisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ÖZLEM, Doğan (2000), Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- PLEHANOV, G.V., (2001), Sanat ve Toplumsal Hayat, (Çev. Cenap Karakaya), İstanbul: Sosyal Yayınlar
- POLAMA, Margaret M. (1993), Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. Hayriye Erbaş), Ankara: Gündoğan Yayınları
- RITZER, George (1992), "Georg Simmel", Sociological Theory, McGraw-Hill, (Çev. Ümit Tatlıcan),
<http://www.umittatlican.com/files/George%20Simmel%20%20%28George%20Ritzer-1991%29.pdf> 20.04.2011

- SCHOPENHAUER, Arthur (2010), Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar, (Çev. Hasan İlhan), Ankara: Alter Yayıncılık
- SCHUMPETER, Joseph A. (2010), Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi, (Çev. Hasan İlhan), Ankara: Alter Yayıncılık
- SIMMEL, Georg (2000), Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri, (Çev. Ali Can Taşpınar), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- SIMMEL, Georg (2008a), Modern Kültürde Çatışma, (Çev. Tanıl Bora/ Elçin Gen/ Nazile Kalaycı), İstanbul: İletişim Yayınları
- SIMMEL, Georg (2008b), Tarih Felsefesinin Problemleri, (Çev. Gürsel Aytaç), Ankara: Doğu Batı Yayınları
- SIMMEL, Georg (2009), Bireysellik ve Kültür, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları
- SLATTERY, Martin (2008), Sosyolojide Temel Fikirler, Bursa: Sentez Yayıncılık
- SWINGWOOD, Alan (2009), Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi, (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı
- ŞAYLAN, Gencay (2009), Postmodernizm, Ankara: İmge Kitabevi yayınları
- TÖNNIES, Ferdinand (1944), Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi, İstanbul: Kenan Matbaası
- TUNA, Korkut (1987), Şehirlerin Ortaya Çıkış ve Yaygınlaşması Üzerine Sosyolojik Bir Deneme, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi
- TURAN, Güngör; IŞIK Abdurrahman (2007), Devlet Sosyalizminden Piyasa Ekonomisine Geçiş Reformlar ve Politikalar, Ankara: Ekin Yayınevi
- ULUSOY, Erkan (1999), Georg Simmel Sosyolojisinin Üç Döneminin Karşılaştırmalı Analizi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- YELKEN, Ramazan (Der.), (2007), Tarih Sosyolojisi, Ankara: Vadi Yayınları

ÖZGEÇMİŞ

1987 yılında Malatya’da doğdum. İlköğretim ve ortaöğretimimi Malatya’da Hayrettin Sönmezay İlköğretim Okulu ve Hacı Ahmet Akıncı Lisesi’nde tamamladım. 2009 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun oldum. 2010’da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyometri Bilim Dalı’nda yüksek lisansa başladım.